

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آیلاق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

دوردونجو ایل صایی ۷ و ۸ (آردیجیل صایی ۴۲ و ۴۱)
سال چهارم شماره ۷ و ۸ (شماره مسلسل ۴۲ و ۴۱)

مهر و آبان ۱۳۶۱
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)
این مجله بهیچ حزب و گروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
4th Year No. 7,8 (Serial No. 41,42)
OCT, NOV 1982

Address: Vajl—ASR Ave. Bldi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۱۵۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

ایچینده کیلر

(فهرست)

۳	۱- بینه او حکایه: دوکتور حمید نطقی
۱۳	۲- با باتیلار: آدسینر
۱۴	۳- آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش (۲۷): دوکتور جواد هیئت
۲۶	۴- حضرت محمد (ص) ین اؤگودلری: ج هیئت
۲۷	۵- تصوف و ادبیات (۷): پرفسور غ بیگدلی
۳۸	۶- حسین جاوید ۱۰۰ یاشیندا: پرفسور عباس زامانوف
۴۸	۷- دوکتور علی بیگ حسینزاده: دکتر میرزا پور عباس اردبیلی
۵۱	۸- شهریاریم: خلیل رضا
۵۴	۹- من نه یم؟، امید چه چگی: سونمز
۵۵	۱۰- صائب تبریزی و حامد تبریزی دن غزل لر
۵۷	۱۱- کونول آرزوسی: محمد رضا روحانی (زنجان)
۵۸	۱۲- دیلسیز بیر بو بولک خلق گنده جک بادا: عزیز محسنی
۵۹	۱۳- غزل، ملکه نین کویرلره سفری: ساهر
۶۱	۱۴- آی، انسانلار، انسانلار: رهگذر
۶۵	۱۵- حق یولو: حسن مجیدزاده (ساوان)
۶۶	۱۶- شعرلر و یازی لار
۷۲	۱۷- شیخ محمود شبستری و مثنوی گلشن راز: قربانعلی محمدزاده شبستری
۸۱	۱۸- سید مهدی منتظر: علی کمالی
۸۸	۱۹- تلیم خان دان: پرلی - پرلی
۸۹	۲۰- محاوره: ع.م. خامنه ای
۹۱	۲۱- میرزا علی واعظ و یجویه ای: صمد سرداری نیا
۹۷	۲۲- مزه لی احوالات: ع.م. خامنه ای
۹۸	۲۳- سوزلوک
۹۹	۲۴- صدر اسلام: محمد عاکف دن (۱۹۱۴)

توجه

۱ - از مشترکین محترم تقاضا دارد وجه آبونمان یکساله (یکهزار ریال) را از نزدیکترین شعبه هریک از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانک ملی ایران (شعبه دارپوش خیابان بهار) واریز و رسید آنها بضمیمه نشانی خود بآدرس مجله ارسال نمایند تا در ارسال مجله برای آنها وقفه‌ای روی ندهد.

۲ - شماره‌های گذشته مجله وارلیق را می‌توانید از دفتر مجله تهیه نمائید.

۳ - جلد اول تاریخ ادبیات آذربایجان از قرن ۱۳ تا آخر قرن ۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخی» بیرباخیش» از چاپ خارج شد همشهریهای علاقمند میتوانند از انتشارات فرزانه و یا انتشارات دنیا مقابل دانشگاه خریداری و یا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله ارسال و رسید بدفتر مجله یک جلد از این کتاب را تهیه نمائید.

۴ - آذربایجان ادبیات تاریخی نین ۲۰ - نجی عصر فصلینی یازماقلا مشغول اولدو. هوموز اوچون بو عصرده دکی جنوبی آذربایجان شاعر و یازیچیلارین ترجمه حال و اثرلرینه احتیاجیمیز واردیر. بوتون شاعر و یازیچی و آذری ادبیاتیله ماراقلانان همشهریلر ییمزدن بو بارهده بیزه یاردیمچی اولمالارینی و اوژ ترجمه‌ی حال و اثر لریندن نمونه لرله برابر تانیدیلار دیگر شاعر لریمیزین ده ترجمه‌ی حال و اثر لریندن نمونه لر کؤندرمه لرینی خواهش اندیریک «وارلیق».

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

محل اداره: تهران، خیابان ولی عصر، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن } ۶۴۵۱۱۷
 } ۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمت، ۱۵ ریال

وارلیق

آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگي نشریه
مجله ماهانه فرهنگي فارسی و ترکی

دوردونجو ایل مهر - آبان ۱۳۶۱

دوکتور حمید نظمی

دیل مسئله لری

بشنه او حکا به

~~~~~

بو صحیفه لرده ، سیرتجه دمه املا قایدالارینا دایر مختلف فکرلر و نظرلری افاده یه جالیشمیشیق . انقلابدان بو طرفه دیلیمیزده چیخان کتاب ، غرشته ، و مجموعه لری دقتله - املا قایدالاری زاویه سیندن - نظر دن کشمیریرسک . گؤرسه نی حال گؤره ، املا قایدالارین نه قده راهمیتلی اولدوغونو تعدیق ائده ریک .

داها اولده ، قیداشتدیگیمیرکیمی ، بو قایدالارا ، منطقی لیک ، آسانلیق ، وتاریخی لیک اصولونا دایانماق قیمت بیجه میز گرک دیر . جاب اولموش شروطنم اثرلرده یا شلیحا املا جتینلیک و مسئله لرینی بئله جه تصنیف (طبقه بندی) اشلیه یله ریک :

- ۱ - دیلیمیزین مصوتلری عرب الفبا سیدا آیری - آیری و مشخص صورتده گؤسترک جتینلیگی سن سب اولدوغو مسئله لر .
- ۲ - محاوره دیلی ایله ادبی یازی دلی آراسیندا کی فرقترین اوزوندن جیج مسئله لر .

- ۳ - دخیل کلمه لرین یازی طرزینده کی اختلاف ، و بو اختلافدان دوغان مسئله لر .

مذکور با زیلاریمیزین نشریندن صونرا ، سیرچوخلو مکتوبلارالیدیق ، و
متعدد اجلاساردا نظرصاحبی شخصیتلرین ده فکرینیآلماغا چالیشدیق ، و
سهایت بئله بیرنتیجهیه یفتیشدیق :

۱ - مین ایل عرضینده عرب الفبا سیسته مینین دیلیمیزه انطباقی نتیجه سی
اولان ایگیرمینجی عصرین باشلارینداکی تطبیق ائدیلمه قایدالارینی
دقتله گوزدن کئچیرمک فایدا لیدیر .

۲ - ۱۹۲۵ لرده ترک ائدیلم بوالفبانین صونرالار آز - چوخ دگیشیکلیکلره
معین زمانلاردا ، تازه دن ایشله دیلمه سی و بوآرادا " آسانلیق " اصلینه
گوره ایکی استقامتده " فونه تیک " لشمه گه تعابل گؤسترمه سی نی نظرده توتماق ؛
الف - یازی نین تلفظه یا خینلاشما سی و بیرپا را " تاریخی " یازی شکیللرینین
ترک ائدیلمه سی ؛ مثلا " یالکز " و " یکی " یئرینه " یالبرز " و " ینی " یا خـسـود
نهایتده و زمانیمیزدا " یعنی " صورتلری نین تدا ولی .

ب - مصوتلرین حرکات (زیر - زیر - پیش) ایله دگیل ، " حروف عله " ایله
گؤستریمه سینه تمایل .

۳ - قایدالارین تثبیت اولما ما سی اوزوندن وجوده گلن قاریشقلیق (ائله کی
بیریازی دابئله مختلف شکیللره و استعماللره تصادف اولونور) بوتدقیقا -
تین ایشیفیندا ممکن اولدوغو قدر چاره تاپماق .

بیرنتیجهیه یفتیشمک اوجون عصریمیزین باشلاریندا بوتون تورک دیللی
مطبوعاتدا عمومی ولاراق ملاحظه ائدیلم یازی قایدالارینی خلاصه ایله یهک
قدیم (آذربایجان دا داخل) تورک دیللی نشریاتدا ، مراعات ائدیلم قایدالار :

۱ - سسلی لر .

مطبعه حرفلری ایله چاپ اولان نشریاتدا ، ۱۹۲۵ لرین عرفه سینده ، سسلری
بو دؤرد علامتله گؤستریردیله : ا ، و ، ی ، ه .

الف (ا) : بونشریاتدا ایکی صورتده گؤرولور " ا " و " آ " . تورکجه ده " آ "
ایکی جور اوخونوردو : قیسا و اوزون . تورک اصللی کلمه لرده قیسا
اوخونور : آت ، آجیق ، آزغین ، آنا ، آی . فارس و عرب دیللریندن آلینمیش
کلمه لرده اوزون اوخونور : آخر ، آداب ، آسایش ، آلت ، آنی ، آهو . . . .
تورکجه لشمیش حاللاردا قیسا اوخونور : آزاد ، آیری (آبرو) ، آشنا .
آرادا ، و صونرا یا زیلان (ا) دا ، عرب و فارسی کلمه لرده اوزون ، و تورکجه
یا خود تورکجه لشمیش کلمه لرده قیسا اوخونور :

اوزون : داهی (نابغه) ، شاید ، ظالم ، فاتح .

قیسما : باش ، آنا ، بابا ، داش .

بوقایدا ، اولدوغوکیمی ، ایندی ده مراعات اشدیلیر .

واو : مصوت اولاراق تورکجه ده **U, Ö, Ü** و **U** و عربجه وفارسجا دا اوزون **Ū** سسینه مقابل دیر .

Ö : اوتوز ، اودون ، اوراق ، (فارسجا داکی "داس") ، اویون ...

Ü : اورتو ، اوکوز ، اولجو ...

U : اوجوز ، اوزون ، اوغور ، اولو ...

Ū : اوتو (فارسجا "اطو") ، اوچ ، اوزوم (انگور) ...

Ū : (اوزون ، فارسجا و عربجه کلمه لرده) : آهو ، بویه ، حوری ، سوزان ...

ی : مصوت اولاراق ، اوچ سسه مقابل دیر : "ا" و "آ" و عربجه وفارسجا دا اوزون "آ" .

آ : ایپ ، ایت ، ایز ، ایشچی ، ایکی ...

ا : قیرمیزی ، قیز ، قیزیل ...

آ : ایجاد ، تعطیل ، دیگر ، اجتماعی ...

سونلاردان علاوه ، عربی کلمه لرینده "الف مقصوره" ده "ی" شکلینده یازیلیر

دعوی ، معنی ، شوری ، فتوی ، مصطفی ، کبری ...

(یای مقصوره لری بیز بوگون "ا" ایله یازیریق ؛ معنا ، شورا ...)

"ه" بو علامت یالنیزه جا صونوندا اولدوغوزمان "مصوت" اولور ، اسکی

الفبا دا ، هم فتحه ، هم ده یثربینه گؤره "ا" سسی و ثریردی ، بونون آدینا "های

رسمیه" و یا خود "های مخفی" دئییردیله : گیجه ، سرجه ، دوه ، باشقه ، باشلامه

بیله زیک ، گله جک ، تپه ... (فارسجا کلمه لرده ده : پنجه ، پنجره ، چشمه ...)

عربجه ده : ضربه ، وقفه ، فرقه ، مجادله ...)

بو دؤورون صون زمانلاریندا ایلک وقایالی (یاغلی) هجالارداکی فتحه سی ده

(ه) ایله گؤستریمک تمایلی چیخدی : که چه رکن ، چه کمک ، گوزه ل ، تبتیره ک ...

ی ، و ، ا علامت لری باشدا گلدیگی حالدا ، بونلاردان قایاق بیرهمزه ("ا" -

شکلینده) قویولماسی شرطدی . بو دؤورده **ee** (فتحه) و (کسره) سسلرین

گؤستریمک اوچون بعضا "ا" بن اوستونه همزه قویولماسینا دا تصادف اشدیریمک :

أر ، أت ، أو (او = خانه) ، أرته سی گون ...

بوقایدا ، عمومی دگیلیدی .

خلاصه . دئمک اولارکی حاضرا الفبا سیسته مینده **ā** سسیسی گؤستریمکده بیر

چتینلیک یوخدور، باشد (آ) واورتا، ووندادا (ا) صورتینده یازیلیر.
اوبیریسی مصوتلره گلینجه :

فتحه یا خود سسی بومصوت عمومیت له آچیق هجالاردا (یعنی صونو مصوت اولان هجالاردا) ه حرفی ایله گؤسته ریلیر. بو حرف، داها صونرا گلن حرفلره مطلقا یا پیشمار، آیری یازیلیر. یازی دا آسانلیق اولسون دئییه (اوخوماقدا چتینلیک یاراتماق شرطی ایله) باشدا گلن آچیق هجالاردا اونو حذف ائتمک اولار: "دهه"، "دره" کیمی. لاکن اوندان صونرا گلن هجانین باش حرفی حروف حرکتدن (یعنی: ا- و- ه- ی حرفلریندن) بیر اولورسا (ه) یازیلیر: "دهوه"، "شهوه" کیمی.

دئدیگیمیز کیمی، آچیق هجالاردا (صونو مصوت اولان هجالاردا) فتحه دایما (ه) ایله گؤسته ریلیر: گلهجه گیمیز (فارسجا: آینه ده ما)، من گوره جه گم (خواهم دید) ... کلمه لرینده اولدوغو کیمی.

دقت: جمع علامتی دایما (لر) یازیلار "اؤلری" کیمی و "اؤلهری" غلط دیر). قاپالی (باغلی) هجالاردا (صونو صامت اولان هجالاردا) اوخوماقدا چتینلیک چیخما دیغی یئرلرده فتحه نی گؤسته رن (ه) یازیلما لیدیر: "گؤزل" کیمی (گؤزه ل) شکلی ده غلط دگیل دیر).

کسره یا خود سسی قدیم دن "ی" دن گلمیش کسره لری، او اسکی حالیندا یازار دیلار: دیمک، بیمک، کیمی. ایندی اکثریت له کسره تورک اصللی کلمه لرین هامیسیندا، باشدا "اک" و اورتادا "ک" صوندا، یا خود مستقل اولدوغو وقت "ئی" ایله گؤسته ریلیر. اشو (فارسجا: خانه)، دئمک، دی (بگو)، دخیل کلمه لره گلینجه، فارسجا و عربجه ده اولدوقلاری کیمی یازیلارلار:

شیدا، ای وای، می (باده معنا سینا)، دی، سرایت، احسان، رضوان ...
باشقا دیللردن گلن کلمه لرده، کسره ده فتحه کیمی "ه" ایله گؤسته ریلیر: سینه قال، مه ته اورولوژی، کاته قوری، ...

بوصورتله، گورونورکی آرتیق (ه) علامتیندن قدیم کیلر کیمی ا یئرینه ده

استفاده ائتمک ایشی چوخ چتینلشدیریر. قدیم دن "آهنگ قانونو" نونا اعتباری

ایله، یازی دا آسانلیق اولسون دئییه، باشقا هجالارین قالین مصوت اولدوغو

ا سسی اوچون ده، (ه) علامتیندن قایدالانیر دیلار: مثلا "قارا"، "دالفا"

یئرینه "قاره" و "طالغه" یازیر دیلار. هاسله کلمه صونلاریندا (و) و (ی) لری

آییرمادان، هامیسی (ی) یازیر دیلار. ایندی بو قایدا رعایت اشدیلیمیر،

و یازی شکلی اوخونوشا گۆره تلفظه یاخین بیر صورتده وئریلیر :
 " اوتوردو " ، " گۆردو " و " خالچا " شکللی " اوتوردی " ، " گۆردی " و " خالچه " صورتلرینه ترجیح ائدیلمیر .

خفیف (ی) یا خود / سسی بوسس (ی) ایله گۆسته ریلیردی . ایندی ده بوسسین عینی صورتده گۆسته ریلمه سی اوچون بیر محظور یوخدور . بياشدا " ای " اورتادا " ی " و صوندا ، و مستقل حالدا " ی " ایله یازماق دوغرودور ؛ ایچک ، ایری ، کیشی ، ایکی و سایر ...

تازه لیکده ، بوتون / سسلری نین گۆسته ریلمه سی ایله ، اوخوماق داها آسان اولوبدور ؛ قدیم لرده " انسانک " یعنی " انسان " یئرینه اینسادی داها اوخونا قلی صورتده " انسانین " یا زیلیر . بونقطه یه دقت ائتمه لی بیک .

ثقیل (ی) یا خود b/ سسی : تورکیه لاتین الفبا سیندا نقطه سیز / و

کیریل بیک الفبا دا **b/** علامتی ایله گۆسته ریلن سس اسکیدن عیناً خفیف (ی) کیمی یازیلیر ، و اونا تشخیص قویماق اوخوجونون عهدده سینه قالیردی . بوسسی و بیر آرز صونرا بحث ائده جه گیمیز باشقا سسلری مشخص ائتمک اوچون اولاً شمس الدین سامی کیمی لغت یازانلار و صونرالار اوشاقلارا و چون الفبا و اوخوما کتابی حاضرلایانلار بیرپاراعلامتیر تکلیف ائدیلمیر . ایران دابونا بنزهر " دیا کری تیک " لرله (حرفلرین اوستونه و یا آلتینا قویولان نقطه ، خط و یا خود باشقا علامتیر) له خطیمیزی داها دا اوخونا قلی حال گتیرمک ایسته - یین لر اولدو ، اوجمله دن " آ پار دی سئلر سارانی " آقای سا والانین کتابینی و آقای دوکتور زهتابی نین بوخصوصدا چالیشمالارینی خاطرله یه بیلهریک . بیر - ایکی مذاکره جلسه سینده ، بو دیا کری تیکلرده وحدت ایجاد ائتمک ایسته یین آقای مشروطه چی سعی لرینده موفق اولورسا ، گله جکده لغت یازانلار و دیلیمیزده یازیب - اوخوما غا هوس ائدنلرین ایشی چوخ آسان اولاجا قدير . بئله بیر وحدت ایجاد اولونان گونه قدهر ، رایج مقاوله و دیا کری تیکلردن فایدا لانماق مجبوریتینده بیک .

بوباره ده ان چتین مسئله ، الفبا میزدا کی بیر تک (و ا و) بین بیر صامت (۷) و دؤرد مصوته (ü u ö o) نجه جواب وئره بیله جه کی دیر .

بومشکلاتی قارشیلماق قصدی ایله ، ذاتاً ان قدیم تورک دیلی الفبالاریندا موجود اولان بیر سیستمه ده باش وورانلار اولدو . مذکور سیستم بعضی حرفلری قالین و اینجه دئییه مشخص ائتمک دیر ، بیلدیگینیز کیمی ، اوزون

آبده سی نین الفبا سیندا معین بیرنجه سس مقابلینده ایکی نلامت واردی،
بونلاردان بیر سی قالین مصوتلر، و او بیر سی اینجه مصوتلری قبول
ا ئدی رلر. بوضورتله گلن مصوتین قالین یا اینجه اولاجا غیشی، اوخوجو
هانسی صامتین ایشله دیلمه سیندن حدس وورابیلر. بونا بنزهر بیر حالدا
عرب الفبا سیندا گوزه چارپیر. عرب دیلینده خاص بیر تلفظ اولوب سادا،
تورکجه ده ساده "ت" ویا "س" کیمی اوخونان "ط" و "ص" حرفلری بوجمله
دن دیر. او زمانین متفکر یا زیچیلاری الفبا دا (تورک اصل لی کلمه لر
باغیمیندان) عاطل و باطل قالان علامتلردن (حرفلردن) بومقصدده استفاد
ا ئتمه کی دوشونورلر و قدیم (مثلا) اورخون دؤورونده اولدوغو کیمی
بونلارین بیر قسمنی قالین و بیر قسمنی اینجه هجالار اوچون تخصیص ا ئتمه
کی مصلحت گؤرورلر: مثال اولاراق تورک اصل لی کلمه لرده "ت" و "س"
سسلری اولدوغوندا، هجالار قالین ایسه بوسسلری "ط" ویا خود "ص" شکلنده،
هجالار اینجه ایسه "ت" ویا خود "س" شکلنده یازما غا باشلا دیلار.
مصوتلری عمومیتله "حروف حرکت" ایله یازی یا آلماق داها صونرالار
دوشونولدو. هله ایگیرمینجی یللرین باشلاریندا مصوتلری گؤسته رن بو
حروف حرکتیه علامتلر "دیا کری تیک لر" علاوه ا ئلمه مه کی نظره آلدیلار. بیر
آز آشاغیدا، بوبابدا اطرافلیجا معلومات و فرمه که چالیشا جاییق.
بو دیا کری تیکلرین نوعوندا ن "فو" شکلینه، تورک الفبالاری نین
لاتین لشمه سیندن قابق کی دؤورون صون زمانلارینا تصادفا اولونور، بعضی
ال یازیلاریندا "فوتو" (فارسیجا "اطو") و "فولوم" یازیلیر. بئله لیکله
(ũ) و (̈) سسلرینی و ۵ و ۶ : دان آ ییراراق، قالین لاری "او" و اینجه
لری "فو" صورتی ایله یازیلار. بوقایدا لار عمومی دگیلدی.
یوخاریدا دا اشارت ا ئتدیگیمیز کیمی، عصریمیزین باشیندا، تورک
الفبالاریندا عرب الفبا سیندان آ لینمیش بعضی علامتلر تورک اصل لی کلمه
لرده دایما قالین ویا اینجه اوخونوردورلار، تکرار ا ئدی ریک: مثلا "ط"
حرفی: عربجه ده بو حرفین تمثیل ا ئتدیگی سس تورکجه ده یوخدور و عربجه دن
آ لینمیش کلمه لرده ده، عینا "ت" کیمی اوخونور. لکن تورکلر قدیم الفبا
لاریندان، "اورخون" آبیده سی نین الفبا سیندا اولدوغو کیمی، بو علامتین
وجودوندا ن استفاده ا ئتدی لر و اونو "قالین ت" کیمی قبول ا ئتدی لر، یعنی
قالین مصوتلر گلدیگینده "ت" یئرینه "ط" یازدی لار: مثلا "ا و طاق" کلمه
سینده کی "ط" گؤسته ریرکی، بو کلمه نین مصوتلری نین (۵ و ۶) هرا یکی سی
ده قالین دیر.

یعنی "ط" علامتی باشد اکی "ا" و "علامت لرینین ڦ ویا خود ڻ اولما دیقلارینا بیرقرینه دیر. "بو"ط" شکلینه، قدیم متنلرده ده تما دفا ائدیریک، بونلا- رین بیرپاراسی تورکجه ده کی ت / د دگیشمه سی نتیجه سینده (د) (سسینی آلمیشدیر، لکن اساس سبب (ت) تلفظ ائدیلدیگی وقت قالین مصوتلرله برابراولما سینی افاده ائتمکدیر: طار (دار)، طاغ (داغ)، طوت (توت)، طوداق (دوداق)، طوغمق (دوغماق)، طوقوز (دوققوز)، طاشمق (داشماق)، طاک (دان)، طاوشان (دووشان)، طوطمق (توتماق)، طیرناق (دیرناق) ... بوصورتلرین اکثریمی آرخائیکم آرکائییک شکللردیر. لکن "اوطاق" و "قوطو" (قوطی) کیمی صورتلر تورکجه دن کئچه ره ک فارسجا یا داهی داخل اولوبدور. بیلدیگینیزکیمی، "ص" علامتی ده "س" کیمی تلفظ ائدیلیر. تورکجه اصللی کلمه لرده قالین مصوتلری گؤسته ریر: صاری (زرد)، صابلامق ماتمق، صاچ، صاچمه، صاغ، صاغیر (کر)، صانجی، صکره (صونرا)، صوی (تیره، نژاد) صو، صوچ (گناه)، صوصمق (ساکت اولماق)، صول (چپ)، صاصمق، قیصقانج (خسود) قیصمه (قیما = قیسا)، صیاصی (یاسسی) ...

بوشکلده "ص" تورکجه اصللی سؤزلرده، هجا یا کلمه ده کی سسلی یاسلی - لرین قالین اولدوغونا دلالت ائلیرو بوصورتله: دوغرو - درست اوخوماغا یاردیم (کؤمک) ائدیر. تکرار ائدیریک، بوقایدا دان خصوصی ایله **و** و **ڻ** **و ڦ** سسلرینی مشخا گؤسته رن (واو) اوستونه قویولاچاق علامت-لر تعیین وقبول اولونما دیقجا، ویا خود داها باشقا بیر مه تود ایجاد ائدیلمه یینجه "ط" و "ص" قبیلیندن واسطه لردن استفاده ائتمک خطیمیزین تاریخی عنعنه سینا ویماق وهمده اوخولارا، هجالارین قالین ویا اینجه اولدوقلارینی اشارتله یهرک، بیرنوع سهولت تأمین ائله مک اولاجاقدیر. عنعنه وی یازی طرزینی، لاتین لشمک دن اولکی دؤورده تعقیب ائده رک بوگونوموز اوچون نتیجه لرچیخارما غاچالیشاق:

"ه" سسی تورکجه اصللی کلمه لرده (طبیعت سسین تقلید اولاراق دوزه - لتیلیمیش کلمه لردن باشقا) چوخ نادر دیر، "هانی" و "هانی" بو قروپون ان مشهور اولانیدیرکی، قدیم تورکجه ده بو "ه" لر، "ق" ایدیلر. بؤسین افاده سینده بیر مشکلوموز یوخدور.

"ذ" علامتی، عربجه ده خاص بیر سسه تقابل ائده ر، لکن تورکجه ده "ز" کیمی اوخونور. تورکجه ده بیرپارا کلمه لرده "د"، "ی"، "ز" بیر-بیرینه بدل اولاراق، شکل دگیشدیرمیشدیر. بو سسلر بیرنوع "د" سسینه بنزه یین "ز"

سیندن مشتق اولموشدور (کی بیزیم تورکجه میزده اکثریت له "ی" یسه
مبدل اولوبدور) بونس قدیم دؤرلرده "ذ" ایله ضبط اولونموشدور.
کاشغرلی محموددا بئله کلمه لره تصادف ائدیریک :
آذاق (آیاق)، آذغ (آیی)، آذریلمق (آیریلماق)، تذمق (توژماق) و دیماق
فارسجا = سیرشدن) ...

اسکی تورک یازیلاریندا "ک" علامتی دؤرد سسی تمثیل ائدیردی :

- ۱ - "کاف عربی" دئدی کیری "ک" اینجه مصوتلرله برابر گلیرو دایماً
"کریم" کلمه سینده اولدوغو کیمی اینجه سسلی دیر: کلمه، اکین، کتاب،
- ۲ - "کاف فارسی" دئدی کیری "کلین" کلمه سینده کی فتحه ایله اوخونان
اینجه "گ". تورک متنلرینده بو حرفین مشخص اولماسی اوجون، اونون
اوستونه بعضاً اوچ نقطه قویا ردیلار. (ایندی بیزا ونو، فارسجا دادا صون
زمانلاردا مشخص ائدی کیری کیمی ایکی "سرکش" ایله یازیریق :

گجه، گجرچک، گلین کیمی .

- ۳ - "کاف نونی" تورکجه یه خاص ایدی . هئچ بیر زمان کلمه لرین باشیندا
گلمز. اضافه حالیندا مضاف الیه یین صونوندا "کاف اضاقت"، فعلل
تصریفینده ایکینجی شخصلرده و ملکیت شکیلچسی اولاراق و بیرده بعضی کلمه -
لرین ایچینده یازیلیر. اصلینده انگلیزجه ده "ing" ده اولان "ng"
کیمی بوروندان اوخونوردی . ایندی ده آذربایجاندا بعضی لهجه لرده
اسکی (قدیم) تلفظونو محافظه ائله مکله برابر، آرتیق ساده "ن" کیمی
تلفظ اولونور: اکلامق (آکلاماق = آنلاماق)، اک (ان)، اوک (اؤک = اون)
ایکله مک (اینله مک "فارسجا: نالیدن)، مکا (منه)، سکا (سنه)، بکر (بنیز).
فارسجا: رخ)، بکره مک (بنزه مک)، دکر (دنیز = دریا)، چکه (چنه)، صکره
(صوکرا = صونرا)، یکی (یئنی)، طاک (تان = دان)، تاکری (تانیسری)
قاراکلق (قارانلق)، یاکلیش (یانلیش)، سنک اؤک (سنک اؤک = سنین
اویین)، قاپونک اؤکی (قاپینین اؤنو)، کلدک (گلدین)، گورسک
(گورسن)، ویرک (ویرین)، کلمیش سک (کلمیش سن) ...

بو "ک" نین ده اوستونه بعضاً اوچ نقطه قویدولار.

زمانیمیزدا بو "ن" سسلی، یازیلاردا "ن" کیمی گؤسته ریلیر.

- ۴ - "کاف یایی" یا خود "یوموشاق ک" - ایکی مصوت آراسیندا قالان ویا

اینجه هجا دا یئر آلان بعضی اینجه (ک) و (گ) لر، (ی) کیمی تلفظ اولونور؛

اگرى (فارسجا: گج)، اگرتى (اگره‌تى)، اگلنجه (تفریح)، بگنمک = پسندیدن^ن،
 بیگ یا خود بگ، دگیرمان، دگیل، دگمک، دگه‌نک، دگیشمک، دوگمه، دوگوم،
 دوگون، مگر، ایگره‌نمک، ایگده، ایگنه، اوگونمک، اوگوت، ایگیت، سؤیله-
 مه‌گه، وثرمه‌گی... وسایره‌کیمی.

بو کاف‌یایی فکریمیزه‌گوره بیرچوخ قاریشیق‌لیقلار یول آچماق اوجون
 محافظه‌اولونمالی‌دیر، مثلاً: "ایگیت" شکلی، "اییت" شکلیندن داها آسان
 اوخونا بیلیر.

تشدد: تورکجه‌اصلی کلمه‌لرده تشدید یئرینه حرف تکرارلار؛
 اللى، بللى، الله‌مک، بلله‌مک، سس‌سيز، تئللر، یوللار، دوققوز، سگگیز،
 آددیم کیمی.

دخیل کلمه‌لرده تشدید علامتی قویولار: مدّت، جمهوریت، شدّت... کیمی،
 بیرده اوخوجولارین دفعه‌لرجه‌سؤال ائتدیکلری "دخیل" کلمه‌لره تەس
 ائیلەیه‌ک:

بیرینجی مرحله‌ده سوکلمه‌لردن، دیلیمیزده حل اولموشلار، یعنی بـو
 دیلی‌دانیشانلارین لغتە باخمادان باشا دوشدوکلری کلمه‌لر عینا اوز دیلیمیز-
 ده‌کی اصل تورکجه کلمه‌لرین یازیلدیغی قایدالاراً تابع اولورلار: گول،
 بولبول، مؤمور، دونیا...

علمی و فنی اختصاص (تخصصی) کلمه‌لرین اصل لرینده‌کی کیمی یازیلما سیندا
 مانع یوغدور. دخیل کلمه‌لر دیلیمیزین مالی اولدوقجا، دیل قایدالاریمیزا
 انطباق ائتمه‌لری لازم‌دیر.

یئرلی لهجه‌لرده مختلف تلفظ لره‌گلینجه، خاص بیر دلیل اولما دیغی
 حاللاردا عمومیت‌له ادبی یازی دیلی ترجیح ائدیلمیر.

بیر کلمه‌نی تشکیل ائدن حرفلرین یا پیشدیریلیب یا پیشدیریلما ماسی
 حقینده‌ده دیلیمیزین بنیه‌سینی نظرده‌توتاراق بئله‌بیر حکم وثرمک اولار:
 تورکجه‌ده اکثر شکیلچیلر (سوفیکس‌لر، پسوندلر) سؤزون کؤکونه علاوه
 اولونور، بونا‌گوره قایدا "کلمه‌لرین اوخونا‌ق‌لی (خوانا) حال‌دان چیخما-
 ماسی‌دیر"، بو الفبا سیسته‌مینده بوباب‌دا گئنیش‌بیر جواز واردیر،
عقل سلیمین حکمونه‌گوره حرکت ائدیلمه‌لی‌دیر.

صون اولاراق (واو) لا گؤسته‌ریلن سسلری یازماق‌داکی، مناسب‌گؤرولن
 قایدالاری تکرارلاماق‌دا قایداوار:

0, U و ئ سسلری باشد (او) ، اورتادا (و) ، وتک لیکده (و)
 صورتی ایله گۆسته ریلیر: اوراق (فارسجا = داس)، اولدوز، اوزوم، صون...
 ئ سسینه گلینجه، یوخاریدادا دئدیگیمیزکی، بوسی ئ ایله
 بیرلیکده بعضی لری باشد (ئو) صورتیله گۆستر دیلر. صونرالار، ئ بیرچوخ
 نشریات دا باشد (ئو) واورتا و صوندا (ؤ) واسطه سی ایله گۆسته ریلدی .
 بونون دلیلی هئچ اولمازسا بیرسین مشخ ائدیلمه سی ایدی . بوعلامتین
 بیرنئجه عیبی واردیر: اولاً باشدا گلن مصوت سسلر الف شکلینده کی
 همزه ایلن گۆسته ریلیر ("ا" ایله) :

"ا" $\acute{E}$	"ا" $E\text{ə}$	"ا، ئ" A
"ا" U	"ا" O	"ای" $\overset{!}{A}$
		"ا" $\overset{!}{O}$

بیردن نوبه ئ یه یشتیشینجه، سیستم دگیشیروتکجه بوسس یایی همزه
 (ئ) ایله و (واو) ایله گۆسته ریلیر. بو، بیر آهنگی پوزماق، واؤز قویدو-
 غوموز قایدان چیخماقدیر.

ثانیاً: همزه یایی، (ئ) بیردفعه $\acute{E}$ ده، و بیردفعه ده (واو) لا برابر
 بورادا ایشله دیلیر، بو، اؤزوده بیر قاریشقلیق چیخاریر.
 ثالثاً: "ئو" باشدا گلیر، اورتادا کی ئ ایسه "ؤ" شکلی ایله گۆسته ریلیر.
 بورادادا بیرهرج و مرچ واردیر. "همزه یایی و واو" بیردن همزه
 واوی (ؤ) ایله یئر دگیشدیریر. مادام کی اورتادا "ؤ"، ئ اولاراق قبول
 ائدی لیر نهدن او بیر مصوتلرله قیاس ائیله یه رک بونودا باشد "اؤ"
 شکلینده یازما یاق ؟

بیزیم تکلیف (پیشنهاد) باشدا گلن ئ لری "اؤ" و اورتادا گلنلری
 ایسه "ؤ" یازماقدیر، کی هم او بیرسی مصوتلرله آهنگدار اولور، و
 هم اؤزلوگونده ده داها منطقی دیر. او بیراؤچ سسه ($O \quad \overset{!}{U} \quad U$)
 گلینجه بونلاریندا " و " حرفینه بیر علامت (دیاکری تیک) علاوه ائدیلمه سی
 ایله مشخ اولان گونه قده ر گؤزله مه لی ییک . بیز انتظار دؤورونده بو
 حالد، و قالین ی (bl یا خود نقطه سیز /) نی اینجه ی (bl یا خود نقطه لی
 /) دن مشخ ائتمک اوچون S و T سسلری اولان کلمه لرده قالین مصوت
 لرین جواریندا "ط" و "ص" اینجه مصوتلرین جواریندا ایسه "ت" و "س" یازما
 اوخوجو یا کؤمک ائیله یه بیلیریک : صون، طور، طوسباغا، صورماق، سورمک،
 تورک صیزیلدا ما ق، پیس، ایستی کیمی ...

قىدا ئىتمە مېزلازم دىركى، بو ط و ص آنجا ق كۆكلردەكى قالىن (۳)

سسىن گۆستەرەر، يوخسا شكىلچىلردە دايماس و ت يازىلىر؛

پنجرەسىز، قاپىسىز، (قاپىسىز غلط دىر)، دىوارسىز (دىوارسىز غلط دىر)
بو كىلمە لرېن خازىچىندە، بىللە بىرماكان اولما دىقدا، بىزە دوز اوخوماقدا
آنجا ق " آھنگ قانۇنۇ " و " سۆزۈن مۇمۇنۇ " ياردىم ائدەر.

آنلاشلىرىكى، دىلىمىزىن عرب الفبا سىستەمى اىلە يازىلماسى تارىخىنە
دقتلە باخمالى يىق و يازىمىزى آسانلاتماق يولۇندا منطقى يول و چارە لر
اقتارمالى يىق، آسانلىق هدف دىر، منطقى لىك اونسون يگانە مەتودو، و
يولو. بو آرادا كىچىمىش مېزلەدە كۆرپولرى كاملا يىخما مالى يىق .
منطقى يول تاپىلانا قدەر تارىخى شكىللىرى ساخلا مالى يىق، " سون كىلمە -
سىندە اولدۇغۇكىمى .

سون

باياتىلار

گون سوزاليسر كۆلگەدە
قان گۆرونور اولكەدە
افق يامان قىزارمىش
دان سۆكولور بلكەدە

***

سسىم بو داغدا قالدى
قلبىم بو داغدا قالدى
گۆرۈشمەدىك كۆندەندە
گونلوم بوداغدا قالدى

***

(آد سىز)

وسەسى قاشدان كىچىر،
غم سغلى باشدان كىچىر،
سۆزۈن كىسرى اولسا
باش نەدى، داشدان كىچىر

***

سسىنە ھاي وئىرەيدىم
كىچە نە آي وئىرەيدىم
چىخاردايدىم قىلبىمى
اىلىمە ھاي وئىرەيدىم

***

آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش

(۲۷)

پازان: دکتر جواد هینت

ابراهیم کبیرلی - ابراهیم کبیرلی ۱۹۲۵ ده کبیرلی کندینده آنادان اولموش وزارت مکتبینده اوخوموش، صونرا بیرمدت فلاحت متخصصی کیمی چالیشمیشدیر. اکینجی دنیا محاربه سینده اشتراک ائدیپ، بیچه نشان و مدال آلمیشدیر. ایلک دفعه حرب جبهه سینده شعریا زما غا با شلامیش (۱۹۴۴) و حربدن صونرا مسکوا یا گئتمیش و "گورکی" ادبی انستیتوتوندا اوخوموش و ۱۹۵۴ ده بو مکتبدن مآذون اولموشدور.

آذربایجان معاصر حیاتینا عاقد بیر چوخ منظومه لرو لیریک و فلسفی شعرلریا زمیشدیر. ابراهیم کبیرلی دن نمونه اوجون "شادخبر گؤزله بیرهم" و "اوتار انلار... قورتار انلار" آدلی شعرلرینی درج ائدیریک:

شادخبر گؤزله بیرهم

~~~~~

دومان اسکیک اولمایان
داغلارین ذروه سیندن
دومان دان یوکسک اوچان
قارتال لارین سسیندن
شادخبر گؤزله بیرهم

رنگا رنگ یورد و موزون
رنگا رنگ ثروتیندن
سئودیکیم انسانلارین
بختیندن، قسمتیندن
شادخبر گؤزله بیرهم

اوزاقدان قیزیندیغیم
قایینار آنا تورپاقدان
چوخدان الیم اوزولموش
قریبه سین بوداقدان
شادخبر گؤزله بیرهم

ساقاقلاری ساییشان
سونبولو زمی لردن
دالغالی دنیزلرده
پارلایان گمی لردن
شادخبر گؤزله بیرهم

بوروقلار مئشه سیندن
عطرلی تارالاردان
بیزیم ائلده، اوبادا
سارالمایان باهاردان
شادخبر گؤزله بیرهم

قیزیل گؤزلو کؤمورو
توکمنز شاختالاردان
گول - چیچکلی تاغلاردان
یختیشن الوان باردان
شادخبر گؤزله بیرهم

شادخېردن اۋىرى
 اوقدەر ئارىخىمىشام،
 ائىلەبىلىرەم مەنە،
 گۈرۈشدۈگۈم ھەزادام
 شادخېر ۋىرەجكەدەر.

گۈزلىرىمدىن قىزارىم
 كىيىلىپ دۈنە - دۈنە
 سوسمايىن ، يۈخ سوسمايىن
 سىرىم تۈگەندى ، مەنە
 بىر شادخېر كىرەك دەر

دەقتە چۆرىلىرەم
 باخىرام حىرتلەنمەن
 سانسىرامكى ، گۈزلىرىم
 كۈلۈمىسەن اوزلىردىن
 شادخېر ۋىرەجكەدەر.

گۈزۈم يوللاردا قالىپ
 يوللار سىلەيىرەم
 بىر شادخېر ئالەمغا
 بۇيۇدۈرەم مەن آرزۇ
 مەن ئامىد سىلەيىرەم...
 شادخېر گۈزەلەيىرەم!...

اوتار ئانلار... قورتار ئانلار...

.....

آز كۆرۈرەم خىيالىنى
 ياد ائىللەردە قويا ئانلار
 آز كۆرۈرەم دۈغمە ، ئىلىن
 چۆرەكەندىن دۈيانلار
 ياد صدايا ، قولىن كىمى
 كىشەنەن لىر كۆرۈرەم مەن
 تامسىناراق ، ياد ھاۋانى
 دىشەنەن لىر كۆرۈرەم مەن
 ياد نەغمەنى ساقىزكىمى
 چىنەنەن لىر تۈرەنىپ دەر
 ياد اۋىونا دىزقاتلايىپ
 باش اگىلەر تۈرەنىپ دەر
 مەن كۆرۈرەم -

آز كۆرۈرەم -
 ياد رىكلەر
 سوساياسلار آز دىكىلدەر
 كۆمۈركىمى ياد بۈيانى
 نور سايانلار آز دىكىلدەر
 مەن كۆرۈرەم شەقىمەنە
 قارا لىكە گزەن لىرى
 ظىمتلەردىن قوپا رىلمەش
 كۈنلىرىمدىن بىزەنلەرى
 دۈيانلار آرا - سىرا
 يولدا - رىزدە كۆرۈرەم مەن
 گۈزلىر گۈلەر ، سۈزلىر اۋىتىم
 اۋزلىر راضى ، سۈيىنچ دىزدىن...
 يىشەنلەرى ائىل يولونا
 مەنە قۈيۈر ، شىللاق آتەر
 آددىملىرى ايزلىرىمى
 تاپدالاير ، توزا قاتىر

درباسینا وئرمه رم من
دوغماغمی یاد سئوینجلر
دنپاسینا وئرمه رم من
آذربایجان کلمه سنی
یاد رنگلرین ، بویالارین
شله سینه ده گیشمه رم
یاد ائللرین جیلدیرایان
نغمه سینه ده گیشمه رم ...

* * * * *

آز دگیلدير ، اؤز نفسینی
یاد اؤرؤشده اوتارانلار
دویغولازی کاسا دلاشیب
انصافلاری قورتارانلار
اوتارانلار ،
اؤزلرینه قوی گولسونلر
قورتارانلار -
قوی بیلسینلر -
آذربایجان ذره سینی
یاد ائللرین

قابیل امام وئردیوف - قابیل امام وئردیوف ۱۹۲۶ داباکی دا ، دمیریولسو -
ایشچیسى عائله سینده آنادان اولموش و تحصیلینی آذربایجان معلم مکتبسی -
نین ادبی شعبه سینده تاما ملامیشدیر . شعرلرینده وطنین گؤزه للیکلرینی
داغلارینی و نارباغلارینی ترنم ائتمیشدیر . بویوک شاعریمیز نسیمی
حقینده پارلاق بیر منظومه یازمیشدیر . شاعرین الیمیزه کئچن شعرلریندن
" بویوک فضولییه " ، " بویوک صابره یازدیفی " سن خلقین اؤز ویدون " شعر
وبیرده " یولدا داشلار " آدلی شعرینی درج ائدیریک :

بویوک فضولییه

~~~~~

آرتیریپ سؤز قدرینی افسانه وی قدرتله سن
صاحب اولدون شعر - صنعت ملکونه شهرتله سن
اؤز دیاریندان ، ائلیندن چوخ اوزاق بیر اولکده
اؤز دیلینده افتخار ائتدین بویوک جرأتله سن
حق یولوندا هر جفایه سینه گردین عزم ایله
بیر باریشماز دشمن اولدون ظلم ایله ، ذلتله ، سن
کیم سلامین آلمادی " رشوت دگیلدير " سؤیله ییب (۱)
اوز جئوپردین بویله نامرددن یامان نفرتله سن
" درد چوخ ، همدردیوخ ، دشمن قوی ، طالع زبون "
سؤیله سن ده ، قول - قاناد آج دین یئنه وسعتله سن
انسان حستیندن دوغان عشقی ترنم ائیلهدین
وجده گل دین یئرده کی حوریه سن ، جنتله سن

۱- " سلام وئردیم رشوت دگیلدير دئییه آلمادیلار " فضولی نین شکایتنامه سیندن در

ياندی جانين هجرايله ، وصل رخ يار ايسته دين
 "جانيمي جانانه وثرره م" - سؤيله دين غيرتله سن
 عاشق صادق سن اولدون ، آدى قالدی مجنونون
 مرد مردانه ووروش ائتدين غم و محنتله سن
 يوز- يوز ايللرگلدی کئچدی ، سوندوروب وولکانلاری
 سؤنمه دين طغيانه گلدین شوق ايله ، شهرتله سن
 يئرله يکسان اولدو قبری شاهلارين ، سلطانلارين
 عمر ائديرسن دائما بوخلقله ، ملتله سن
 بيرگونش تک عالمه آتش ساچير قلوبين گئنه
 شعر تاجين گزديريرسن شأن ايله ، شوکتله سن
 سن بيزيم شعرين ، سوزون خاقانیسان ، سلطانسان
 فخرالله خلقيين سنه بخش ائتديگی حرمتله سن .

۱۹۵۹

بؤيوک صابره

سن خلقيين اؤزويدون ...

~~~~~

(بؤيوک صابره ۱)

ساحلسيز دريادا بير اوجا داغسان
 سينه ن چالين - چارپاز ، ذروه ن دومانلی
 دايانميش ، دايانير ، دايانا جاقسان
 داغلار جرگه سينده شهرتلی ، شانلی
 چکدی قلينجيني شيمشک لر سینه
 قلينجلار قيريلدی ، سن قيريلما دين
 چالدى قامچيسي ني کولک لر سینه
 کولک لر يورولدو ، سن يورولما دين
 آتيلان توپلارا ايلکين اوياندين
 درد و غم اليندن شيشدی جگرين (۱)
 هاليمه آخيدين ، هالينا ياندين
 هله اوتوموبيل ميمه ين لرین
 زمانين آيناسي صعتين اولدو
 دوزو ، دوز گؤستردی ، اگريني اگری
 بو آيناسي قيرماق چوخ چتين اولدو
 دوزو ، دوز گؤستردی ، اگريني اگری

۱ - صابر ، قارا جگری شيشه رهک اولموشدور .

دىدىن : بو، گونش دىر، نىچە دانىمىن
 آسدىلار، كىدىلار اوكى وارسىنى
 دىدىن : بىركوما يوخ دالدا لانىمىن
 نەكوما، روزوسوز قويدولارسىنى
 فقط نەقىرىلدىن، نەدە اگىلدىن
 اگىلمز، قىرىلماز خلقىن وقارى
 سن خلقىن اوزويدون، صابردىگىلدىن
 اوجا ذروهلرېن ارىمىز قارى
 سن شاعرمى اولدون؟ شاعرمى يالنىز؟
 شاعردە بىرىشلە درد چىرمى، آه
 "قويما گلىدى" - دىيەن گوزو ياشلى قىز
 سەيوخ، بس كىمە گتىردى پناه؟
 گوردون : رنجىرىن گوزونده قالدى
 سحرده، آخشامدا آرزوسو، كامى
 كىرلى (كشيف) بارماغىنى آغزىنا سالىدى
 اونون بالالارى بايرام آخشامى
 شەرىنلە دىللىدى باكى فعلەسى
 متىن آددىملارلا گلىدى ايرەلى
 ارىتدى ظلمتى وولكان نفسى
 قىردى زنجىرلى قىبارلى الى
 وطن افقلىرى نورا بويانىر
 قىلپىن تىك ايشىقلى، گنىش افقلىر
 گوزوموز اؤنوندە آشكار جاتلانير
 صورتىن ھىر سحر، شكلين ھىر سحر
 يوردومون چۆللىرى چىچك - چىچك دىر
 دولان بودىارى، گز بودىارى
 تارىخە وىرمە مىش، وىرمىچەك دىر
 وطن، سىن كىمى وطندا شىلارى

۱۹۶۲

يولدا داشلار

آخى، نىچە اولدو ھىمىن مسئلە؟

- گۆزله یین هله .

- نه قدر ؟

- اونو يولداشلار بيلر .

- کيمدير بو يولداشلار ، کيم ؟

- قوبون اونلارين يانينا گفديم .

- اينانميرام -

- اينجيده يولداشي يولداش .

- اينانميرام -

- يولداشين کؤکسوندن

آسيلا داش

- بيري يي بيليرسن .

- بيري يي يوخ .

- يولداشلارين ايشي ، گوجو ،

دردسري چوخ .

- اوندا سيز انجام چکين ،

سيز .

قولونور ...

مهر ونور ...

زتگينير ...

- يولداشلار سيز ؟

گفدين ، گفدين .

داريخمايين .

- گلين اولينده تارا آيين .

او ، ساکت ساکت

گويارگا اقدير .

مني حومه ترک اقدير .

- هئچ اولماسا سؤيله يين .

تخميني رأيي نيزي .

دوره لمر ؟ دوره لر ؟

- يولداشلار بيلر .

- جانيمي ديشيمه توتدوم .

دؤزدوم

بفرديم

اوددوم

- گلديم تارا آيين اولينده .

"يولداشلار" سؤزو

نييتير ميشدي .

ظالمين ديلينده :

باش توتما دي ، دوره لمه دي

يولداشلار

مثبت رأيه گلمه دي .

اؤزگه نه قوللوغونور وار ؟

بلکه يولداشلار ...

گولدوم ، اودا گولدو .

ملانصرالدين کيمي .

گولوشومو

راخيليق علامتي بيلدي .

دشديم :

- دشين اميل يولداشلارا

آسينلار الينيزدهن

سيغورتا وثيقه نيزي ... (۱)

ديلينيزه " يولداش" سؤزو

گتيرمگه

قويماسينلار سيزي

يولداشلار هارا ؟

يولدا ، داشلار هارا ؟

۱۹۶۵

۱ - بيمه سندی

حکيمه بلوري : حکيمه بلوري ۱۹۲۶ دازنجان دادمير يولو ايشچيسي ماشله -

سينده آنادان اولموشدور . گؤرکملی شاعر و عالمدير . اصلي جنوب آذربايجان

ایلیک واورتا تحصیلینی زنجان داتا آلدیقدا ان صونرا معلم اولموش ودموکرات
فرقه سی حرکاتینا اشتراک ائتمیشدیر . دموکرات حکومتی سقوط ائتدیکنه
باکی یا گئتمیش واورادا اونیورسیته یه داخل اولموش و ۱۹۵۲ ده فیلولوژی
شعبه سیندکما، ذون اولموش دور ۱۹۶۰ دامسکو وادا اجتماعی علملر آکادمیا
سی نأ داخل اولموش و ۱۹۶۲ ده فیلولوژی علملر دکتری آدینی ائتمیشدیر .

میشدیر . اونون بیرچوخ شعرلرینین موضوعونو، ایشچیلر و کندلیرین حیاتی،
مشقتلری و شادلیقلاری، متانت و تحمللری، ثبات و وفادارلیقلاری تشکیل
ائتمکده دیر . عین زاماندا، عشق و آیریلیق حقینده ده چوخلو شعرلریا زمشدیر .
بعضی شعرلرینده، بو آیریلیق، اجتماعی معنادا، حتی سیاسی معنادا افساده
اولونوب، شاعر نهین آنا وطنی و لان جنوب آذربایجاندا ان واسکی سلاحدا شلاری
و وطندا شلاریندا ان آیریلدیغینی ترنم ائتمکده دیر .

حکیمه خانمین ایندی یه دک ۱۲- اثری چاپ اولموش، لاکن ایراندا هنوز
هئچ بیر نشر ائدیلمه میشدیر . اثرلریندن "منیم آرزوم"، "شودیم شاعرلر"
و... ذکر ائده بیلهریک .

حکیمه بلوری ۱۹۸۱ ده نشر ائتدیگی "آپارمنی اویثرلره" آدلی صون
اثرینی بیزه گونده رمیش، بوقیمتلی شعر مجموعه سیندن نمونه اولراق "تبریز"
و "وطن حسرتی" آدلی شعرلرینی درج ائدئرک :

تبریز

قوللاریم دولانار قوینونا بیرگون	■	گئنه باش قویارام دیزینه تبریز
حسرتدن، هجراندا ان جانا دویموشام	■	دویونجا باخارام گوزونه تبریز
بولانلیق صولارین آخسین دورولسون	■	تزه گونلریندن بساط قورولسون
سهند جمالینا بیرده وورولسون	■	بیر غبار قونماسین اوزونه تبریز
حسرتین یاندیرار، پورشوده ر منی	■	ظریف چیچک کیمی اوشوده ر منی
سوله سم، ساوالان ائشیده ر منی	■	قیزیننام اودونا، گوزونه تبریز
گلستان باغی نین سئیرینه گلیم	■	لاله یاما جیندا بیرده دینجه لیم
اوتن گونلریمه یئتیشمز الیم	■	دوشوم هئج اولماسا ایزینه تبریز
آنا تبسمون آی ایشیغی دیر	■	قولوم قامتی نین سارماشیغی دیر
شعریم بو دنیا نین یاراشیغی دیر	■	اینجی سی توکنمز خزینه تبریز
سن، شاعر عمرومه وقار وئرمیسن	■	سولوب- سارا المایان گلزار وئرمیسن
اعتبار وئرمیسن ایلغار وئرمیسن	■	هرایگیت اوغلونا، قیزینا تبریز

ستارخان بایراغین گویلره اوجالتا * قارا بولودلاری اود آغزینا آت
شاعرقیزی نین دا سۆزلرینی قات * شیرین صحبتینه ، سۆزونه تبریز

وطن حسرتی

~~~~~

دنیا دا بشله بیر خسته لیک ده وار * وطن حسرتی دیر او دردین آدی
اٹلیندن ، یوردوندا ن آیری اولانلار * وطنین دردیندن آیری اولما دی
وطن دن اوزا قدا عمر ائده نلرین * دزدی بؤیوک اولار ، اشلیلیر پونو
وطن حسرتینی درک ائده نلرین * گوزو یولدا قالار عمر و اوزونو
اٹله بیل گونشم ، بیر اولدوزام من * داغلارین دالیندا باتیب قالامشام
انتظار چکەرک گنجه صبحه جسن * سحر اولدوزونو یولسا لیمیشام
وطنین حسرتی ایللر دیر ، ایللر * قلبیمی چولقا میش بیر هاله کیمی
گوزلریم یول چکر هر آغشام ، سحر * دولاراق بوشالیر پیاله کیمی
منیم خسته لیگیم ، سؤیله ای حکیم * "وطن حسرتی" ندن اوزگه نه اولار
بو دوزولمز دردی دئنجه چکیم * ریشه سیز ان گوجلو آغاچ دا صولار

نوریمان حسن زاده : ۱۹۳۱ ده قازاخ ماحالی نین "پویلو" قصبه سینده
آنادان اولموشدور ، تحصیلینی اول آذربایجاندا ادبیات فاکولته سینده ، صورا
مسکو وادا گورکی انستیتوتوندا تاما ملامیشدیر (فیلولوژی) ، "سن باغیشلادین"
آدلی شعر کتابی نین مقدمه سینده ، اوز بیوگرافییی حقینده بشله یازیر : "آتام
اؤلنده آتامین قوجا غیندا بیر یاشیندا یمیشام ، آتام منی چتینلیکلرله بؤیو-
تموش ، من عالی تحصیل آلان ایلایسه یازیق قادین دنیادان گؤچموشدور .
حیاتین پیمس اوزو منه یا خشی تانیش دیر . . . بؤیوک تورک شاعری ناظم حکمتله ،
شیلی شاعری پویلو نشرودا ایله ، فراسیزیا زیجیسی لوشی آراگون لا گوروشموش
صحبتلرینه قولاق آسمیشام . اونلارین هر هسی منیم اوچون آیریجا انستیتوت اولو-
بلار . سووقت اوردوسوندا خدمت ائتمیشم ، اونیورسیتته میزین آذربایجان
ادبیات تاریخ کافدراسی (کرسی) نین آسپرانتوراسی (فوق لیسانس) نی بیتیرمشم
آذربایجان - اوکراینا ادبی علاقه لری" موضوعوندا مدافعه ائتمیشم ، بومدت
عرضینده باکی دا و مسکو وادا ۱۷ کتابیم نشر اولونموشدور . "نبات خالانین
چوره کی" آدلی بووستیم چیخمیش ، امضالار ایچینده "منظوم پیئسم" رحمان
آدینا شکی دولت تاتریندا موفقیتله تاماشایا قویولموشدور ، بسته کارلاریمیز

اوچون بیر صیرانغمه متن لری یا زمیشام ، خارجی اولکه لرده اولموشام ، شعر -
لریم س س ر ی و خارجی اولکه خلقلرینین دیل لرینه ترجمه ائدیلمیشدیر .
مختلف یئرلرده ، مختلف وظیفه لرده ایشله میشم ، ایندی ده ایشله ییـــسره م
ان یوکسک وظیفه ، البته شاعرلیک دیر .

نریمان حسن زاده مختلف موضوعلاردا یا زمیش ، شعرلرینده مختلف حسلری ،
شادلیق ، عشق ، غضب ، طنز و لطیفه و دوشونجه لرینی افاده و ترنم ائتمیشدیر .
صون ایللرده یازدیغی " نریمان " منظومه سینده آذربایجانین سوویوک
دولت خادمی و متفکری نریمان نریمانوفون سیما سینی بدیع شکیلده جانلاند -
یرمیشدیر . نریمان منظومه سینده ن قایاق " زومرود قوشو " آدلی ایسری
حجملی ائپیک - دراماتیک منظومه سی کتاب شکلینده چاپ ائدیلمیشدیر .
شعرلریندن نمونه اوچون اوچ قطعه سین درج ائدیریک :

سن باغیشلادیڭ : نغمه

منه افق بویوندا گنیش سمانی * گویده بولودلاری ، یئرده دومان
دنیزده دالغانی سن باغیشلادیڭ * بو حسنو - معنائی سن باغیشلادیڭ .
اوزمان بوللارین دوم آغ سطرینی * دنیانین ان گوزهل چمن عطرینی
قوملو ساحل لرده سن باغیشلادیڭ * او ظریف اللرده سن باغیشلادیڭ
دئی ، نه دیر سعادت حیاتدا ، گولوم * بیرکونول خوشلوفو ، بیر آرز تبسم
اونودا ، بونودا سن باغیشلادیڭ * دنیانی دونیادا سن باغیشلادیڭ

دونیایا ایشیق دی

منیم کومه گیم اول ، من دارا دوشم * باخما اوزاقلاردان گل دیندیر منی
هارداسا ، نابلد یوللارادوشم * اوزون قارشیمایم ، سئویندیر منی
بعضا هیچتیریم اوجالیر گویمه * انسانام ، منیمده آفریم - آجیم وار
منیم ، سن سئودیگیڭ بیر تسلی یه * سن دئدیگیڭ سؤزه احتیاجیم وار
آدام وار ، نخیله بیم ، وجدانی داری * اونون انصافینا قالسایدی اگر
منیم اوره گیمی چوخدان قیراردی * آدیمی هر یئردن چیخارتدیراردی
ایسته گینه چاتسین تکی بیر طهر * سن ائشیت بونلاری سیخیلما فقط
آرابیر سئوینجیم غم قاریشیق دی * یوز تعقیب اقله سین قوی منی ظلمت
سن وارسان دنیا دا ، دنیا ایشیق دی

فکرت صادق ۱۹۳۱ دە کوردادا مېرده آنادان اولموشدور، عالم و شرقشناس دیر. شعرلری اوچ جلدده نشر اتدیلمیشدیر. فکرت صادقین الیمیزه کئچن شعرلریندن قوس قزح، ایشیق شعری و محمد هادی ایچون دئدیگی شعرینی درج ائدیریک. شهریارین "آذربایجان" عنوانلی شعرینی تورکجه یه ترجه ائتمیش و بوشهر، "وارلیق" درگیسینین ۱۳۶۱ نجی ایل (۳-۴) سایه سیندا درج ائدیلمیشدیر.

قوس قزح

هر بولود دا داغ سئلی وار	ناخیش - ناخیش ذره لردن
هر بولود دا شلاله وار	دو نوب قالدیم یئریمده من
هر توپاسی بیردن بیره	یا را تدیغی معجزه نی
دوشسه یئره آغیر اولار.	بلکه گۆرمور قوس قزح
چیچکلرین چاتماز گوجو.	بیر لاله دن بیر لاله یه
اوناهوره،	نورلو کۆرپو قوس قزح
بيله - بيله،	سما رنگلی
گیله - گيله،	توپراخ رنگلی قوس قزح
یاغدی یاغیش	چوره ک رنگلی قوس قزح
نرگس اوچون	یا رپاخ رنگلی قوس قزح
لاله اوچون	یئددی رنگلی قوس قزح
بایراقلارین اوستونده شه	نور چلنگلی قوس قزح
لجکلرین اوستونده شه	ايله بیل کی دوغما، عزیز
اینجه اینجه کوره لری	یئر کوره میز
اینجه اینجه کره لری	بیر فنجان دیر
آتیب توتدی، اویناتدی مه	بلور قیپلی قوس قزح
بیردن دوغدو قوس قزح	آرزو دولو
بیلمه دیم کی،	قایغی دولو
گۆیدن دوغدو قوس قزح،	سئوینج دولو
بیردن دوغدو قوس قزح	بو فنجان
بولودلارین قولاغیندان	گونش توتوب الیرینده
بیر آپارا صیرغاکیمی (گوشواره)	بیر اودوم دا من ایجدیم، من
آیلدی او،	او آرزودان اوقایغی دان
چمنلیکدن داغاکیمی	او سئوینجدن
یول سالدی او،	نه یاخشی کی یاغدی یاغیش

نىچە - نىچە حكمت گۆردوم
 شفاف صوبون بۆلۈندۈگۈ
 بېقىدى رىنگ دە
 خفیف مەدە
 اينجى شەدە
 آغىر - آغىر بولودلارېن
 قورودوغۇ گۆزەللىك دە .
 ۱۹۶۴ ياكى

محمەدھادى بە

اى اول وقتى گۆرەن مسمود، اونوتما، بېزلىرى ياداقت
 مزارېم اوستەگل، دور غملى - غملى آغلا، فریاد ائت
 محمەدھادى

سراغ وىرمك ایستەدیم بوگون من سنە شاعر !
 مزارینى آرادیم،
 تاپمادیم، گۆزلىرىمدە قالدى آرزوم، مرادیم .
 عمرونون صون گونلىرى گنجەدە ایدین، دئییرلر .
 گلیب گنجەنى گزدیم .
 دیلیمدە، اورە گیمدە - بیر آغلار قلبدن قویوب
 میلیون قلبى آغلادان اویانسیقلى شعرلر،
 هر یئردە سنى گزدیم .
 قاریش - قاریش دولاندىم، قوجا شیروانى شاعر !
 مزارین هانى شاعر ؟
 شلالەدن سوروشدوم، شلالە آخدى كئچدى .
 ایلدیرىمدان سوروشدوم، ایلدیرىم چاخدى كئچدى .
 لالەدن، بىنەشەدن، یاسمن دن سوروشدوم .
 دئدیلىركى، بیرزمان او بیزە باخدى كئچدى .
 گزدیم هریانى شاعر، مزارین هانى شاعر ؟
 بیر قوجادان سوروشدوم، دئدى : آختارما، بالا،
 اوزونو یورما بالا،
 اوکى ائله یانیردى :
 یاگرک اریبە ایدی، یاگرک كول اولایدی .
 آنا یوردون دردینە، اقل - اوبانین دردینە
 ائله یانمادی کى او، مزاری دا قالایدی .

فکرت مەدقین بوشەرىنە مەاصر شاعىرىمىز "رەگدەر" گۆزەل بىر جواب يازمىش
 كى "وارلىق" درگىسى نىن ۱۳۶۱ نجى ايل ۲ - نجى صايبى سىندا درج ائدىلمىشدير .

ایشیق شعرلری

شعرلر، نغمه‌لر ایشیقلا دولو * بیلدیگیم هر شیرین ناغیل ایشیق‌دیر
بخرین یولودور ایشیقین یولو * دوشونجه ایشیق‌دیر، عقل ایشیق‌دیر
اسانین اؤزوده گونشدن قوپوب * دئمه‌کی، ایشیق‌سیر عؤمور یا شانیر
گۆیلرین قلبیندن سوزولوب هوپو * چۆره‌یه، چیچکه، داغا، داشا نور (۱)

من لاپ اوشاقلیق‌دان وورغونام اودا * ایشیق آختاراردی گۆزوم هر آغشام
آنام لامپا میزی گنج یان‌دیراندا * "جیززا - جیززا" دئییب چوخ آغلامشام
هله ایندی یه‌دک قالیب یادیمدا * الیم یانا - یانا اود قالادیغیم
ایلان گۆزونده‌کی پاریلتنی دا * ایشیقا اوخشادیب قمارلاندیغیم (۲)

کوجه‌لر الیمله چراغان اولدو * گونشه بوروندو کندین یوللاری
ایشیقلار چیچگیم، من باغبان اولدوم * قورودوم اونلاری، عئودیم اونلاری،
هارداسا، کیمینسه ایشیقی سؤنوب * قلبیمین چراغی سؤنوب سانمیشام
قوللاریم نچه یول مفتولا دؤنوب * ایشیق یانمایینجا اؤزوم یانمیشام
سؤیودوم، مهندس اولماق ایسته‌دیم * ساده‌جه ایشیقچی ایشله‌دیم آنجا
"مهندس طرح‌چکه‌جک" دئدیسم * من ائو - ائو دولانیب یان‌دیردیم چراغ

ایندی هرا و تاقدا بیر اولدوز یا نیر * اودو زحمتیمدن، نورو گونشدن
عمر و مونان عادی گنجلیک چاغین * ایشیقا چئویریب یان‌دیرمیشام من

۱۹۶۳

۱- هوپماق = دوشمک، آتیلماق ۲- قمارلانماق = هوسلنمک، هوسه‌گلمک.

حضرت محمد (ص) بن اؤگودلری

۱- صَفَةُ الْعَارِقِ أَنْ يَحْدُمَ مَعَنَ جَهْلٍ عَلَيْهِ وَيَتَجَاوَزَ عَن ظَلَمِهِ وَيَتَوَاضَعُ لِمَنْ هُوَ دُونَهُ وَيَسَابِقُ مَنْ فَوْقَهُ فِي طَلَبِ الْبِرِّ وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَكَلَّمَ تَدَبَّرَ فَإِنْ كَانَ خَيْرًا تَكَلَّمَ فَغَيْرِهِمْ وَإِنْ كَانَ شَرًّا سَكَتَ فَسَلِمَ.

عقیللی آدام، اونا جهل ائده نه دوزهر و اونا ظلم ائده نه دن گنجر و اوزوندن اشافیدا کیلارا آلهاق کونوللوا ولار و اوندان اوستون اولانلارا یاغشی - لیقدا قایاغا دوشر، دانیشماقدان قاباق دوشور، یاغشی اولسا، سویلر و فایدا سینگیوره، پیس اولسا، سوسار و سلامت قالار.

۲- مِلٌّ مَنْ قَطَعَكَ وَأَعْطَى مَنْ حَرَمَكَ وَأَغْبَى ظَلَمَكَ.

سندن کسیب اوزا قلاشانا یاغینلاش، وسنی محروم ائده نه بخشش ائت وسنه

ظلم ائده نه دن گنچ!

۳- طَلَبُ الْوِلَامِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ.

بیلیک الده افتمک هر مسلمان کیشی و قادینا واجب دیر.

۴- طَلَبُ الْعِلْمِ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ قِيَامٍ كَثِيرَةٍ وَطَلَبُ الْعِلْمِ يَوْمًا خَيْرٌ مِنْ قِيَامٍ ثَلَاثَةِ أَشْهُرٍ.

بیر ساعات بیلیک الده افتمک بیر گنجه نماز قیلماقدان یاغشی دیر و بیرگون

بیلیک آختارماق اوج آی اوروچ توتماقدان یفی دیر.

۵- طُوبَى لِمَنْ مَلَكَ لِسَانُهُ وَبَكَى عَلَى خَطِيئَتِهِ

دیلینه حاکم اولانا، و اوز سوچونا (گناهینا) آغلایانا عشق اولسون.

۶- الظُّلْمَةُ وَأَعْوَانُهَا فِي النَّارِ.

ظالم و یاردیمچیلاری نین یشری جهنم دیر.

۷- عَالِمٌ يَنْتَفِعُ بِعِلْمِهِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ.

بیلیگیندن فایدا وئرهن عالم مین عابدن یاغشی دیر.

۸- عَدْلٌ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةٍ سَنَةٍ.

بیر ساعات عدالت، بیر ایل عبادتدن یفی دیر.

۹- عَذَابُ هَذِهِ الْأُمَّةِ جُعِلَ بِأُيُودِهِمْ فِي دُنْيَاهَا

بو امتین عذابی بودنیادا اوز الیرینده دیر.

۱۰- عَفْوُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ دُنُوبِكُمْ.

آلاهین عفوی سنن گناهلاریندان بویوک دور.

تصوف و ادبیات

—————

(۷)

افلاطونچو، ویٹنی افلاطونچو و فلسفہ

ہلہ اسلامدان قاباق جاہلیت دؤرونده یازیب اوخوماق دئمک اولارکہ ، بوتون عربستان یاریم آداسیندا آنجا ق بیرنئچہ اون نفرہ مخصوص ایمیش او دؤرون عربستان یاریم آدا سکنہ لری مدنیتین آنجا ق ایلک پلہ لریسہ قالخمیش دیگر قونشو اولکہ لردن : ایران ، بیزانس ، مصر ، و باشقالار۔

اسلامین ظہور و محمد (ص) ین میدانا چیخماسی وضعیتی سرعتلہ دگیشدی ، اُمّی ، بدوی و بیسواد عرب اسلام تعلیم لری اساسیندا سرعتلہ سوادلاناغا باشلادیلار ، بودؤردہ ، یعنی اسلامیتین باشلانقیجیندا ، حیات آنجا ق دین مداری اطرافیندا ہرلہ نیردی ، یعنی سیاست ، حاکمیت ، اجتماعی قورولوش مسئلہ لری ، شریعت و محکمہ قانونلاری ، حیاتین اؤزو ، و بوتون مرحلہ لری آنجا ق دین و قرآن اساسیندا جلوہ لہ نیر ، دین محوری اطرافیندا ہرلہ۔ نیب سیرا ئدیردی . دین اساس ، قطعی و حلّ ائدیجی عامل ایدی ، اؤزودہ مسلط و مقتدر بیر عامل ، کسگین و نافذ بیر واسطہ و یول گؤستریجی بیر تعلیم ایدی .

محمد پیغمبر (ص) ین اؤز زامانیندان باشلیا راق سلجوق یوروشونہ دک اسلام بایراقی آلتیندا مسلمانلار بؤیوک - بؤیوک غلبہ لرہ نایل اولوب ، بیرجوخ مدنی و قدیم تاریخہ مالک اولان اولکہ لری توتوب ، مغلوب اولکہ۔ لرین اہالیسینا اسلام قبول ائتدیردیلر ، و بئللہ لیکلہ دہ اولکی تعادل تعامیلہ پوزولدو و مصر ، ایران ، بیزانس (روم) و چوخلوباشقا دولتلر سقوط ائدیب اسلام اراضی سینہ داخل اولدولار ، عرب دینی ، عرب مدنیتی و عرب دیلی یاخین واورتا شرقدہ اہالینین قانینا ، ایلگیینہ ، و سوموگونہ ہوپوب ، ذہنینہ و دوشونجہ سینہ داخل اولدو ، بؤیوک بیر اسلام وحدتی یاراندا . انہدان لاله الا للہ شعار ی گئت۔ گئدہ تبّت دن جبل الطارقہ قدہ ر بو اوجسوز۔ بوجاقسیر اراضی نین اساس شعار ی اولدو ، گئٹیش اسلام امپراطور۔ لوقو یارانندی . اُمّوی لردن باشلیا ق ، عباسی لر طرفیندن مصر ، بیزانس

وایران سارا یلاری ساپا قی گئیش مقیاسدا طمطراقلی، دبدبه‌لی، وشوکتلی سارا یلار یارانندی. تدریجاً بوتون مسلمان خلقلری نین نماینده‌لری بو سارا یلارا یول تاپیب، حاکمیت قورولوشوندا، اجتماعاتدا اشتراک ائدیپ، بو اوجسوز- بوجاقسیر اراضی و اولکه‌لرین اداره ائتمه‌سینده فعالیت گؤسترمگه باشلادیلار. نتیجه‌ده بیرچوخ مختلف خلقلرین مدنیتی، تاریخی، تجربه‌سی، هنری، صنعتی و علمی حسابینا عرب مدنیتی، عرب دیلی، و علمی زنگینله‌شیب، بیرسؤزله ایسترمادی و ایسترمعنوی ثروت هر طرفدن سئل کیمی آخیب اسلام خزینه‌لرینه، عرب شهر و مرکز لرینه مکه، مدینه، حلب، شام، بغداد و دیگر شهرلره آخماغا باشلادی. دمشق شهری بوزامان بؤیوک بیر دارالعلمه چئوریلدی، مدینه عظم‌لی معارف و مدنیت اوجا قی کیمی جلوه- لئمه‌گه باشلادی، مکه بوتون مسلمانلارین قبله‌سی اولدو، بغداد دنیا شهرتی قازانندی. اهالیسی عرب، فارس، یهودی و مسیحی اولان کوفه و بصره شهرلری گئیش تجارت و عظم‌لی صنعت مرکزینه چئوریلدی. مسلمان خلقلرین استعدادی، ذکاسی، ذهنی ودهاسی و باجاریق و یارادیجیلیقی حسابینا عرب علمی، عرب صنعتی، عرب اقتصادیات و عرب مدنیتی گونو- گوندن چیچک- له نیب گول لئمه‌و آرتماقا باشلادی. بوتون بوانکشاف، تمرکز لشمه، وزنگین لشمه نین، یئن- یئن ساحه و موضوعلارین یارانیب میدانا چیخما- سنین وایره‌لی له‌مه‌سینین اساس سببی محض اسلام تعلیمی اساسیندا، مختلف خلقلرین ذهنی نین، شعور و شون، تفکرونون و امگین نین صمیمی اشتراک و فعالیت و لموشدو.

دینی علم، حدیث و تفسیردن باشقا شعر، ادبیات، ادبی تنقید و غیره ایله یاناشی عقلی علم ده گونو- گوندن انکشاف مرحله‌لری کئچیریب، یئن- یئن نائلیت لره ائتدی. ائله صوفیزمین انکشافی و گئیش یا ییلما سسی دا، محض بودوردن تطبیق ائدیلمگه باشلادی. اول ده بسیط ساییلان صوفی دنیا گؤروشو تدریجاً مرکب، علمی و علمی تصوف نظریه‌سینه چئوریلدی، تدریجاً تصوف ادبیات یارانیب میدانا چیخدی و متصوف شاعرلر زنگین و درین مضمونلو اثرلر یاراتدیلار.

اول لر عربلرین فلسفه علملری یوخایدی. اموی لر دولتی نین صونرا- لاریندا، عربلر علم کلام آدیله عرب فلسفه علمین علملر سیراسینا داخل ائتدیلر. بونونلا یاناشی مابعد الطبیعه (متافیزیکا) علمی میدانا چیخدی، دوزدور بو علملرین هرا یکیمی دینی علملر سیراسینا داخل دیر، آنجاق بورا دا تفکر،

تخیل و تحلیل مسئله‌لری، فلسفی بحث، جبر و اختیار مسئله‌لری، حریت و اراده مسئله‌لری اساسی‌ترین دوتور، و دقت و اهمیت‌لایق دیر.

(۷۵۰-۷۴۹) ۱۳۲- هجری قمری ایلینده عباسی‌لر سلاله‌سی‌نین ایش باشینا گل‌مه‌سی، اونلارین بغدادی خلافت مرکزی قرار و قیام‌لری، گنجیش حاکمیت دستگاه‌لاری یا راتمالاری، چوخلو عرب و عجم (غیرعرب) سیاسی‌خادم، مالک، متخصص، سرکرده و ایشگزار آداملاری باشلارینا توپلامالاری، یقینی و قدرتی ببردولتین و مدنیتین یا راتمالی‌یه نتیجه‌لندی. تئزلیکله بغداد شهری دمشق، بصره‌نی، مدینه‌نی، شامی و کوفه‌نی گئری ده قویوب اؤتدو. محض بو زمان بیرسیرا صوفیلرده بغداددا توپلاشیب اسلام‌ظهوروندان صونرا ایلک دفعه اولاراق صوفیلر جمعیتی‌نین سیاسی و علمی مرکزینی یا راتدیلا. بوندان صونرا صوفیلر و شریعت خادملری نین آراسیندا اختلاف نظر توره نیب،- مباحثه‌لر باشلانندی، تدریجاً مناقشه‌یه چئوریلدی. طریقت مختلف قوللار یا رچالانندی. مترقی و مرتجع بوداقلار آیریلدی و...

تألیفلرله یا ناشی بوزمان باشقادیلردن عرب دیلینه چوخلو اثرلر ترجمه ائدیله‌ردی، بغداددا علمی تدریس مجلس‌لری رونق تاپمیشدی، کیمیا، طب، ریاضیات، نجوم، معدن شناسلیق علم‌لری، منطق، هیئت، فلسفه، حکمت، دین و اخلاق فن‌لری ساحه‌سینده بؤیوک عالم‌لر و مشهور مدرّس‌لر اورتایا چیخمیشدی. بو ترجمه‌لر سیراسیندا یونان فلسفه‌سی ترجمه‌لری داها گنجیش بحر توتوردو. عرب اجتماعی، بغداد علمی محیطی یونان فیلسوفلارینا اصل فیلسوف‌آدی و قریب، یقینی اورتایا چیخمیش اسلام فلسفه علمینی یا نلار شارب (شرح ائدیجی) دئییردیله. محض بو دؤرده آرتیق عرب مدنیتی علم کلامی (اسلام فلسفه‌سینی) یا راتماق ایله بونقصانی آرادان قالدیرما قسما چالیشیردی. اونلار سعی ائدیله‌رکه، جبریه، صفائیه، معتزله، باطنیه، اشعریه و باشقا بؤکیمی فرقه‌لری ده بوفلسفه‌یه تابع ائتسینلر (۱)

یارادیلماقدا اولان عرب اسلام فلسفه علمینده "معلم اول" آدلان ارسطو-نون و "الشیخ الیونانی" لقبی ایله تانیلان افلاطون (فلوطين یا پلوتن) فلسفه و دنیا گؤروش‌لری اسلامیتین داها آرتیق دقت مرکزینده قرار توتوموشدو. خصوصی اولاراق افلاطون داها اوستون یئر و قیلمیشدی. بونون اساس سببی ده اولموشدوکه، بوفلسفه‌نین بینووره سینی دین، عرفان و الهیات تشکیل ائتمیش و اسلام بویوروقلارینا اویغون اولموشدو، وحدانیت اساسلا- نمیشدی.

۱- ارنست رنان. "ابن رشد و اونون فلسفه‌سی". ص ۸۸

فلوطين اسکندريه فلسفه سینه گورکملی نماینده لریندن ویشنی افلاطونچو
فلسفه سینه اساس بانیلریندن بیرى اولموشدور. اونون دنیا گوروشونون
اساسینی تشکیل ائدهن وحدت وجود فلسفه سیدیر. او، یوبارده اؤز فکرینی
بئله افاده ائتمیشدیر: "بسيط الحقیقه کل الاشیا" ولس بشتی منها"

بوتون اشیا نین حقیقتی بسیط دیر، لکن هئچ شی بسیط دگیل (اونون فکر
ینجه بوتون یا رانمیشلار و موجودا ولان نه وارسا، هامیسی واحد بیر مبداء دن
توره نیش، صونرا دا بوتون اونلار همان مبداء یه قاییدیپ، قووشا جاقلار
کی، بودا قرانین "کل شئی والیه ترجعون" (هر شئی اونا طرف قاییدا -
سی دیر) آیه سینه مضمونونا او یغوندور. فلوطين فکرینجه :

- ۱ - کل - واحد هر شئی احاطه ائدیر. آنجا ق او اشیا نین هئچ بیر یسی دگیل .
- ۲ - هر بیر شئی دن مقصد، شئی لرین توپلوسو یوخ، بلکه اونلارین کمال یئتیشمه -
سی دیر .

۳ - مطلق وارلیق اودور، قالان ایسه اونون تظاهر فورماسی دیر. یعنی مطلق
وجودون خارجینده بیر شئی اولابیلمز، هر نه وار، اونون کولگه سی، یا اُود
وارلیغینا بنزهر دیر.

۴ - الله، عین حالدا که، بوتون وارلیغین یا رادانی دیر (یعنی بوتون وارلیق
اوندان توره نیشدیر) اؤز لوگونده توره نلرین هئچ بیر یسی دگیل، هئچ بیر
تعریفله، بیان لا اونو توصیف ائدیپ، معرفتی اتمک اولماز. موجود، وجود،
جوهر، حیات و باشقا بوکی می تعبیرلر اونا یاد، ویا راما ز دیر، وصفینی افاده
و بیان اتمک نه ناقص دیر. الله بونلارین هامی سیندان اوستون دور. هئچ وجهیله
اونو تصویره گتیرمک ممکن دگیل، چونکه او هر جور تعریف و توصیف و تصویردن
وکسک دیر، اولودور و کامل دیر. راستی که نه قدر گوزهل دئمیشدیر بؤیوک
مردوسی : ندانم چه ای هر چه هستی توئی .

فلوطينه گوره "الله اراده و فکر صاحبی دیر" دئمک ده خطا دیر. چونکه، فکر اتمک
اوچون ایکی شئی لازم دیر: فکر ائله یین، و فکر اولونان . بو، اؤزو ایسه ایکی -
لیک دیر. اراده نین اؤزوده بئله دیر. یعنی اراده ائدهن گرک اراده ائتدیگی
زمان اولکی وضعیتده اولدوغو حالتدن باشقا بیر حالتده گلسین، بو ایسه ده
دگیشمک و ایکی لیک دیر. حال بوکی الله واحد دیر و دگیشمز دیر.

اونون محض بوکی می علمی و دقیق ملاحظه لری دیر که، اسلامیتین خوشونا گلمیش،
بکنمیش و آلفیشلا میشدی. گورورسونوز فلوطينین یوخاریدا اختصارلا گتیرد -
یگیمیز فکری نه قدر اسلامین صفات سلبیه آدلانان : "نه مرکب بود و جسم و نه -

مرقىنه محل ۛ بهی شریک است و معانی، توغنی دان خالق، فکرینه او یغوندور.
 وحدت وجود دنیا گورو شلو فلو طین سؤیله بیر: الله واجب الوجود دور.
 نام الکمال دیر، عدد (سای) دن، پارچالانمادان، زاماندان، مکاشدان،
 احاطه دایره سیندن و هر شئی دن بخله غارچ دیر، اوزاقدیر، اولچولمزدیر،
 نام محدود دور، اونا هر جور نسبت و شرمک، حقینده هر جور تصور خطا دیر. مثلاً
 اونا "مدرک دیر، عالم دیر، قادیر دیر، دئمک ده کفردور. توجیدین عکسینه دیر،
 چونکه اونون اوزوندن باشقا بیر شئی یو خدورکه، او، اونا عالم اولسون، اوندان
 باشقا بیر گوج یو خدورکه، او، اونا قادرا ولسون، دیگر بیر دوشونجه و بیلیک
 یو خدورکه، اونودرک ائتسین و... افلاطونا گوره هئچ، آلاها "وجود دور" دئمک
 ده اولماز، چونکه او، وجوددان یوکسک دیر، وجود اونون فیضیندن یارانمشد
 اونون ذاتی ایسه حدود سوز دور، وجودا، وحدودا سیغماز، یئرلشمزدیر.
 ۵ - آلاها قووشماق اوچون معنوی اشراق (۱)، شهود و سیره دالماق گرکدیر.
 حسیله عقل آلاها قووشماق اوچون کفایت ائده بیلمز.
 ۶ - الله خیر و برکتین مبدائی دیر. بوتون کائنات اونون خیر و برکتینده ن
 فیض یاب اولور. هر موجودون کمالی اونون الهی فیض دن نجه، نه اندازه،
 و نه سایاق بهره لنمه سیله اولچولور...
 'فلو طینه' گوره الهی فیض و برکتدن بیرینجی مادرا ولان موجود عقل کل دور
 که، اونون یعنی واحدین، واجب الوجودون اوزوندن سونرا بوتون موجودا -
 تین کمالی دیر. بوی بیرینجی مادرا، آتانی ایلکین اوغلودور. او، یعنی
 عقل کل اوز آتاسیندان توره نمیش (دیر یلمیش) و بوتون کمالاتی اوزونده
 توپلامیشدیر. بخله که، آتاسی ایله اونون فرقی چوخ دگیلدیر.
ایکینجی مادرا ایسه نفس کل دور که عقلدن توره نمیش دیر (آیر یلمیشدیر).
 کمالی عقلدن آراق دیر، عقل، فیضی واحدین (واجب الوجوددان)، نفس ایسه
 عقل دن آلیر، بخله که اگر مبداء یا واجب الوجودو گونشه بنزه تسک، عقلی
 یغره، نفسیسه آیا بنزه تمهلی بیک. نجه که عقل کل الله ایله نفسینا ورتا -
 سیندا واسطه دیر. نفس کل اوزوده روحانی عالم ایله جسمانی عالمین آراسیندا
 واسطه دیر. نفس هر جسمه داخل اولابیلر، اوز فیضینی اورادان گوتوره ر.
 بخله لیک له نفس کل اوزوده جزئی نفسله بولونر.
 جسم لر و بدن لر حقیقی گونشین یعنی آلاهیین ان ضعیف و فرسیز ایشیقی و
 شعاعلاری دیرلار، جسملری تمثیل ائده ن صورت دیر، اونلارین مایاسی (وارلیق

۱ - معنوی اشراق ظلمت دن نورا، ماده دن روحانی عالمه سیرا ائتمک

تظاهرو) دا ماده دیر، صورت جسمین وارلیق تظاهرو، ماده ایسه اونلارین عدم (یوخلوق) فورمودور. بودورکه، جسمانی عالم ده. وجود ایله عدم مینی دیر. فلوطینین فکرینجه بوتون بونلاردا ن بونتیجه یه گلمک اولارکه، الله، جسم وکمال مرتبه سینین ایکی طرفینده قرار توتوموشدور. الله وحدت دیر. جسم ایسه کثرت. جسم (ماده) ایسه دائماً چیرپیشما قدا، حرکت ده، شکلدن - شکله دوشمه ده، مختلف فورملاردا تظاهرا اتمه ده دیر. بیرسؤزله ماده دائماً دگیشمه ده، تغییر اتمه ده، استحاله ده. ونهایت چتوریلش و انقلاب اتمه ده دیر. باشقا بیر تعریفله دئسک ماده ائله بیر شئی دیرکه، بوتون جسملر، ونون مختلف ترکیببندن یارانمیش اولور و عقل ایله نفس، ماده ایله تماس تا پدقدا ن - سونرا، نقصانلی اولوب، کثرت (چوخلوق) معروض قالیر، بونا دا تنزّل، ملکوت عالمیندن ناسوت عالمینه دوشمک، گؤیدن یثره ائتمک و یا خود قوس نزول سؤیله پیرلر.

بو قوس نزولون برابرینده باشقا بیر حرکت ده وار. اونا، قوس صعود یا حرکت رجعی دئییرلر. یعنی وحدت دن آیریلان هر بیر شئی، یئننه ده وحدته قوشماق میلینده اولدوغونا گؤره آراسیز و متما دیا بیرلشمکه جهد گؤستریر. بودا آنجا حقیقی معرفت یولوا یله اولایلرکه، اونا اگرک مادی عالم، حرکت نزولی، عالم ناسوت اولدولوب، سیروسلوک یولوا یله معرفت الهیه نایل واصل اولسون، یوخاری عالمه قوشا بیلیم. ملک عالمینه یوکسلیم. بونا ایسه قوس صعودی دئییلیر. باخ! تصوف و وحدت وجود طریقته گوروشونه اساسا خلقتین ده اساسی تشکیل ائده ن بوا یکی حرکت دیر (قوس نزولی و قوس صعودی). باشقا افاده ایله، بوجریانا انبعاث (دیرچلش) و عودت (قاییتما) دا دئییلیر. یعنی الله طرفیندن گلیرلر، والله طرفینه ده قاییدیرلار و بوا یش دایانمادان، دورمادان متما لاً تکرار اولونور.

سیروسلوک: الهی معرفته یئتیشمک، آلهی اولدوقو کیمی درک ائدیپ، اونا قوشماقا اساس واسطه سیروسلوکدان عبارت دیر فلوطین گؤره آلهی اولدوقو کیمی درک ائدیپ، اونا قوشماق اوچون اوچ اساس مرحله وار دیر:

۱ - سیروسلوک و ونون مرتبه لری

۲ - محبت مرحله سی

۳ - معرفت مرحله سی

۱ - حقیقی طلب ائتمک و اونا نایل اولماق اوغروندا چالیشماق ونهایت بو مقصده یئتیشمکه سیروسلوکون مرتبه لری دئییلیر، بونلار، اکتسابی رتبه لردن

عبارتدیر. فلوطین بورتبه لرین سایینی بودیسمده اولدوقو کیمی ۸ بیلدیگی
حالدا تصوف و عرفان اونی ۷ قبول ائتمیشدی: توبه، ورع، زهد، فقر، صبر،
توکل، رضا و تسلیم. اگر مونونجو- یئدینجی رتبه رضا و تسلیم آیریلارسا، اونا
تصوف ده یئددی یوخ سگیز مرتبه قبول ائدیلمیش اولور.

۲- محبت مرحله سیندن مقصد، حقیقی گۆزه للیگی مشاهدۀ ائدیپ، اونا مفتسون
اولماقدیر. الهی محبت دیر، افلاطونی محبت دیر.

۳- معرفت مرحله سی ایسه، حقیقت کامله نائل اولماق دئمکدیر. بوان یوکسک
مرتبه دیر. هر موجود، اؤزونو کمالا چا تدیرماقدان اؤترو، کثرت و مادی عالمدا
وحدته، روحانی عالمه، اصل وطنه یعنی مبداء کله قووشدورماق اوچون چالیشیب
اؤزونو جسمانی اسارتدن قورتارمالی دیر. بومالی مقصد نائل اولماقدان اؤترو
دنیا نعمت لرینه گۆزیومماق، آلاها گۆز تکیب آدیم- آدیم اونا یاخینلاشماق،
اؤزونو مبداء یه، کله، واحده چا تدیرماقدان عبارتدیر.

فلوطینه گۆره بودنیا، خیرایشلر مسکنی اولماق اوچون یارانمیشدیر.
شرايشلر نه وارسا، هامیسی تدریجاً زواله، فنا یه دوغرو سیراقدیر، چونکسه،
یارادیلش و طبیعتین ناموسو و نظاًمی بقله دیرکه، دائماً کمال طرف میل و سیر
ائتمه لی دیر، نور، ظلمتی محو ائتمه لی و خیر، شره ظفر چالما لی دیر.

صونرادان میدانا چیخان اسلام فیلسوفلاری اوجمله دن یعقوب الکندی (فیلسوف
العرب)، فارابی و باشقالاری فلوطین فلسفی مکتبی نین تأثیرینه معروض قالیب
بو مکتبی ارسطو فلسفی مکتبیندن قات- قات اوستون توتموشلار. اسلام عالم لریندن
بعضی سی اوجمله دن ابوعلی ابن سینا افلاطون یوخ، ارسطو فلسفی مکتبی ایسه
یاخینا و لوب اؤزونون مشهور "شفا" و "نجات" اثرلرینی ده ارسطو فلسفه سینین -
اساسیندا قلمه آلمش دیر. بونا باخمیا زاق، ابوعلی سینا دا افلاطون فلسفه سینین
تمامیله گۆزدن قاچیرما میس، اونا یادا اولما میشدیر.

مشهور اسلام عالمی مسعودی اؤزونون "التنبيه الاشراف" آدلی اثرینده
سؤیله ییر: "بیزیم عصریمیزده دبالان فلسفه، فیثاغورث فلسفه سی دیر،"
مسعودی بوفکری فلوطین فلسفه سینین اساس گۆتورمک و فلوطین فلسفی تفکرونو
اساس گۆتورمک دیر. بوئولوکده اسلامیت بوتون دۆزلرده افلاطون فلسفه سینین
بگه نیب، مدافعه ائتمیش، اونی اساسلاندیرمیشدیر.

عربلرین یونان فلسفه سی ایله تانیسیقلاری دا، سریانی لر واسطه سی ایله اولموشدو
اؤزوده اسکندریه مکتبی نین مترجم و تفسیرچیلری نین رولو بوباره ده آزا ولما -
میشدیر. بونلار ارسطونون و اساساً فلوطین و اونون شاگردلری اولان اسکندریه

مکتبىن دىگر مۇلف و متفكرلرىنىڭ اثرلىرىنى مەرب دىلېنە چىقىرىپ ،
يا يىمىشلار .

اسكندىرىيە مەكتىبىنىڭ گۇرۇملىق و متىرىقى نەما يىندە لىرىندىن بىرىمى سۈرىيەلى
استىقن بار سودا يىلى اولموشدور . او ، مىلادى ۵ نجى مىردە پاشا مىش ، توراتا
تەسىر يازمىش ، اۇزىلىقى دىنيا گۇرۇشونو يا يىمىشدىر . اونون ماراغللى
فكرلىرىندىن آشاغىداكى گۇستردىگىمىزايكى توتارلىسى ، مەاصرلىسىنى
طرفىندىن بىس لىنىش واستىقن اۇزۇدە تەكفىر ائدىلىمىشدىر . بوسورىيەلى
متفكرىن فكرىنچە :

۱ - سوجلولارىن جزالارى قىامت گونۇندە اۇتەرىمۇقتىدىر . ابدى ولايىلمز .
۲ - بوتون دىنيانىن آلاھا اولان نىبىتى ، ذرەنىن گونشە اولان نىبىتى كىمىدىر .
وبوتون يارانمىشلار الھى قوھ طرفىندىن يارانمىش ، مونرادا اونا قووشا سىدىر .
بومدعالار اونون فكرى نىن ، دىنيا گۇرۇشونون وحدت وجود اساسىندا اولدو .
قونو نىبوت ائدىر . انسان عقىندە اونون فكرى "الكل فى الكل" (كل دن كله)
ھكمونە مطابق كلىر . اونون فكرىنچە دە انسان ، مەىن تەفھى ائدىجى مەرحلەلىرى
كەچدىكەن مونرا گەدىب آلاھا قووشا جا قدىر .

استىقن طرفىندىن سىر يانى دىلېندە يازىلىمىش مونرا يونان دىلېنە چور يىلمىش
بىر كىتابىن ال يازماسى ھازىردا لىدونون "بىرىتىش مىوزىوم" خىزىنە سىيىندە
ساغلانىلىپ . بورادا مۇلفىن اۇز دۇرونە قدركى تەصوف و عرفان مەسلەلىنى
مەنكس اولموشدور . بو كىتاب مىلادى ۹ نجى مىردە "دىونىزىوس" طرفىندىن اوزە
چىخمىش ، مونرادا "كشفا سرار الھى" آدى يە ياپىلىپ شەرت قازانمىشدى .
بوتون بونلارا باخمىاراق يەنە دە ھەلىك فەلسفەلىمى انسانلار بىن مەادى
و مەنىوى احتىاجلار بىنى اۇدە يە بىلمەدى . بىر چوخ سۇاللار و مەسلەلر جاۋابسىز
قالدى . انسان اۇزونو ، مەىپىنى و دىنيانى تانىماقدا ھاجر قالدى . فەلسفە
ھەلىك اونون كەمگىنە گە بىلمەدى . دىگر طرفدىن تەقىق لىر ، مەرار تلىر ، ظلملر ،
قتل و ھار تلىرىن گونو - گوندىن آرتما سى نەتىجە سىندە ، ظالمىن ، دىسپوتون تام
اغتیار مەھبى و لىماسى نەتىجە سىندە تەدرىجاً مەادى ھىات نورمالارى پوزۇلدو .

انسانلار مایوسلوق ، بەدبەنلىك اوز و قىرەر . فلاكتلر آرتدىقجا ، بوىكىمى فاجەلەر
شەتلىندىكچە انسانلاردا لاقىدىلىككە ، تەفاوت سوزلوگە پوزارلانەر . ھەقىقى دن
ال اوزور . اللرىنى گۇپە قالدېرىپ ، تەنرى دان ، بوتون قوھلرىن قونۇندا
دوران بىر قوھ دن ياردىم دىلە پىر ، نجات گۇزلە پىر . باخ ! بو ھادىئە ، بو ھالەت
بوجرىان لاپ قەدىم و اورتا مىرلردە واپەدى دە ، تارىخ بوىر بوتون دىنيادا

بەلەزنامەشۇر واولماقدادیر. بیرسیرا انسانلاردا بەلەبیرظن واینام یارانمیشدیرکە،گویا بودنیادا ابدی وحقیقیبیرسعادت اولابیلمز. بەلکە بوسعادتی دیگربیرعالمدەآختارماق گرکدیر. اودنیایاگئتمک،بەلکەاورا دا حقیقیرفاه و همیشه لیک سعادتەچاتماق ممکن دور. ترکدنیاالیقین، بدبینلیگین،کوسگونلوگون وتسلیمچیلیگین دە اقلەاساسکوکو محض بورادان نشأت ائتمیشدیر. سفیل لر،آوارالار،کولەلر وەدبخت لراوردو. لاری اورتایا چیخمیشدیر. اۆزلرینی طالعه،قضاوقدەرە تسلیم ائدیپ، سفالت ومطالته قاپانمیشلار. بودا، تصوفون مرتجع قولو اولان آسکتیسم قولونو تشکیل ائدیر.

آبدین دیرکە،هوکیمی فلاکت لر،تضییقلر،انسانلاری تفکر،فلسفە واصل علم و عمل دن، زحمت دن ویا رادیجیلیقدان اوزاقلاشدیریب،بدبینلیگە، سفالتە،خرافاتا،سحرە،جادویا،ویا گوشە نشین لیگە یاخینلاشدیرمیشدیر. عین حالدا،همیدە مخالف تچی گروپلار،طریقت ومسلك لردە بارانمیشیدی. دین،علم،فلسفە قارشى قارشىا دایانمیش دی. انسانلارین بیرپاراسی دینلە فلسفە نین یاخینلاشماسینا،باریشماسینا و وحدتینە دوشونوب،چالیشمیشلار. بوزامان، دین فلسفە دەن بیراساس،بیردایاناجاق کیمی استفادە ائتمگە باشلامیشدی. محض بو دۆردن بەلە حکمت الہی آدلانان فلسفە اورتایا— چیخمیشدی. باخ،بو حادثە نین اۆزو نهایت یغنی افلاطونچولوق فلسفە سی. نین اساسینی تشکیل ائدیر.

یوخاریدا،بو حقدە سۆیلەدی کلریمیزین هامیسی، شرق لہ،غرب خلقلری دوشونجە،تفکر،فلسفە و دنیا گۆرۈشلری نین،مدنی علاقە و تماسلاریندان یارانیر. بومتقابل علاقە اۆز دویون نقطە سینی اسکندریە فلسفی مکتبیندە تاپیر. شرق لہ،یونان و روم فکری بیرلە شیر. اسکندریە، دین لہ فلسفە نین قووشدوغو مرکزە چئوریلیر. شرقلە غرب روحو بیرنوع یاخینلاشیر،اویغونلاشیر یونان و روم دوشونجە سی،شرق تفکرو ایلە وحدت یارادیر. بیرسۆزلە،نهایت یهود،مسیح،گیزنوفون،افلاطون، اسکندریە دەکی اشراق فیلسوفلارینین— گنوستیک فلسفی یاخیشلاری (۱) نمایندە لری،فیثاغورث وثنوی مذهب لریین فلوطین چیلرین و باشقالاری نین دوشونجە و فلسفە لرینین ترکیبیندن فلوطین. چیلیک یغنی افلاطونچولوق حکمتی،باخیشی،فلسفە سی و مکتبی یارانمیشدیر بیرسۆزلە،او وقتە قدر موجود و بوتون ایدە آلیست فلسفی جریانلار بو یغنی

افلاطونچو فلسفه نین ترکیب حصه سینه چشوریلیر .

آیدین دیرکه ، شرقلی داها چوخ حس لره تابع اولدوغو حالدا ، غربلی منطقه تابع دیر . یثنی افلاطونچو فلسفه بوا یکی سی نین سنتزی دیر ، آنجا ق یثنیه ده یثنی افلاطونچولار ایکی یخره بولونورلر . بیر عده تصوف و عرفان طرفدارلاری ، دیگر بیر عده دین و فلسفه طرفدارلاری . بومعنا دا که ، بیر عده اوچون ، دین اساس دیر و فلسفه فرع ، او بیر یسین ده ، بونون عکسینه . بیر سوزله ، قاطبی دیندارلار فلسفه یه ، دینه میل گوستر میس ، دیگر دسته ایسه عرفانا . همیسن فلسفه بیر قدر صونرا مسیحی لر آراسیندا " کلیما مسیحیت فلسفه سی " ، مسلمانلار ایچری سینده " علم کلام " یا " حکمت اشراق " آدلان دیر یلمیش دیر . شرقه و غربه اوز جدی تأثیرینی بورا غمیش دیر . بیر قدر صونرا میلادی ۱۲ نجی عصر دن باشلیا راق عرفانی و فلسفی تصوفون میدانا چیخما سینا سبب اولموش دور . میلادی ۱۳ نجو عصر دن باشلیا راق " علم عرفان " یا " فلسفی تصوف " میدانا چیخمیش دیر . بوموضوع دا ، جلال الدین رومی نین " مثنوی " ، شیخ شهاب الدین سهروردی نین " حکمت الاشراق " ابن عربی نین " فصوص الحکم " ، قونوی نین " فکوک " ، شیخ عراقی نین " لمعات " ، ابن فارضین " قصائد " اثرلری جدی اهمیت مالک دیر .

میلادی ۱۲ نجی عصر دن تصوف ایله فلسفه یا عینلا شیر ، فلسفه مسئله لری صوفی لرین دقت مرکزینده دایانیر . وحدت وجود دنیا گورو شو علمی شکل آلیر . بیر سوزله ، مسجدله مدرسه و خانقاه اوچلو کده دؤرون مستبد حکمدارلارینا ، ظلمکا حاکم صنف نماینده لرینه آتش آچیر ، بو ایشده بیر گه حرکت اشدیر . بومسئله ده اوزاما ن محیی الدین ابن العربی ، صدر الدین قونوی ، شیخ عراقی و باشقالاری اوز سلف لرینین رولونو تما ملاییرلار . جلال الدین رومی یونلارین هامی سیندان یوکسک ده دورموش اولور .

میلادی ۱۱ نجی عصر دن باشلیا راق گشت - گئده تصوف و عرفان شمرده ، ادبیات دا اوزونون نفوذونو گوستریر ، گشتدی که بوریشه لر داها درینلره گئدیر . بئله که ، ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ نجو عصرلرده ائله بیر تا نینمیش شاعره راست گلیمک چتین دیرکه ، اونون شعر ی تصوف و عرفان دنیا سینا قووشما میشل ولسون . حال بوکی میلادی ۱۵ نجو عصرین آخرلارینا قدر شاعرلرین صوفیزم و عرفانلا علاقه لری ولما ییب

۱ - وحدت وجودچولار - دنیانی قدرت گوزگوسو آدلان دیریرلار . یعنی دنیا نین هر بیر ذره سینده بئله آلاهیین جمالینی گورمک اولار . بوتون وارلیق ، یارادانین مظهری ، اوزو و جلوه سی دیر . ونسیمی دشمنیکن : هر ذره ده خالق اولدو مظهر .

و محض بونا گۆره ده اونلارین اثرلری آنلاشیق لی، آسان و ساده دیر .
 بوتون بونلاردان بونتیجه یه گلمک اولارکه ، یعنی افلاطونچو فلسفه قایاقدان
 کریستیانلیقا گتیردیگی تصوف و عرفان جریانینی مونرادان اسلامیتیه ده گتیرمش،
 اسلامدنیا سیندادا بوفلسفی جریانین بیرسیرا طرفدارلاری اورتایا چیخمیشلارکه ،
 اونلارین ان مشهور و آردیجیلی " اخوان الصفا " جمعیتی اولموشدور .
 صفاقارداشلارینین فکرینجه اگر یونان فلسفه سی اسلام شریعتی ایله قوشوب ،
 قاریشیپ ، بیرلشسه ، بوتون ایشلر اوز قایداسینا دوشر ، و انسان حیاتییندا
 نظم و انتظام حکم سورما قایاقلار و دنیا بهشته چئویلر .
 یعنی افلاطونچولارین بودسته سی ، یعنی صفاقارداشلاری ۵۱ مشهور رساله یارا -
 تمیشلارکه ، اوزامانین ، او دؤرون دایرة المعارفی و اوعصرین فلسفه سینین
 گوزگوسو ساییلایلر . بو ۵۱ رساله نین مندرجه و مضمونونو فیثاغورثچیلرین
 " عدد " و ریاضی فکرلری ، ارسطونون طبیعی فلسفی ملاحظه لری اسکندریه فیلسوف -
 لاری نین افلاطونچو و یعنی افلاطونچولارین مباحثه و علمی دوشونجه لاری
 " دیالکتیکالاری " تشکیل ائدیر .

یعنی افلاطونچو فلسفه نین ان باریشما ز دشمنی " اپیکورچو " فلسفه دیر . بو
 فلسفه نین اساسی " دنیا اؤته ری دیر ، ابدی هئچ بیر شئی یوخدور ، یثیه ک ، ایچک ،
 بوگون خوش اولاق ، صاباح محو اولوب اورتادان کئده جه ییک " شعارلاری اولموشدور .
 اپیکورچو فلسفه اوبیری دنیا یا اینانما میشدیر .

دئییرلرکه ، سقراط فلسفه نی گؤیدن یثره ائندیر میشدیر . بو ، اودئمک دیر
 که ، سقراط انسان حقینده کی بحثی فلسفه نین اساس موضوعو کیمی گؤتورموشدور .
 انسانین باطنی قوه ، فکر و باجاریغینی اؤیره نمکی قارشى سینا اصل وظیفه کیمی
 قویموشدور . او ، انسانین فکر قدرتی و عمل باجاریغینی ، بوا یکی قوه نیسن
 نئجه توره نیب ، نئجه فعالیت ائتمه سینا اؤیره نمک و بیلیمک ایسته میشدی
 خیرین - شرّین ، نورون - ظلمتین ، حقین - باطلین و دیگر بو کیمی متضاد
 قوه لرین هارادان توره نیب ، نه اوچون میدانا چیخمالارینی ، اونلارین اوزلو -
 کونده مستقل بیر عامل اولوب ، یا خوددیگر بیر قوه و مرکز دن سیلی اولدوقلارینی
 بیلیمک ایسته میشدی . او ، بو دوره محض انسان عصری (آنتروپولوژی) فلسفی
 دؤرو آدوشر میشدیر .

آنجا ق قدیم فلسفه نین منتظم و مرتب دؤرونو " دشموکریت (دیمقراطیس)
 و اوندان مونرا افلاطون یارادیب ، ارسطو ایسه تکمیل لشدیر میشدیر .

اڤدیر دیلر، بونا، کچیجک بیر مثال گتیره ک :
صابر :

وطن اوغروندا، ملت عشقینده بزل جان ائت خلوص نیت ایلله !
ایش پاره، باش گذر سه قوی گتتسین آدقالیر، بس دگیلمی، ملت ایلله !
جاوید :

مایه ی افتخاری هپ کیشی نین وطن اوغروندا بزل همت دیر !
یو خا ریدا کی مصر اعلار هرا یکی بویوک شاعرین یارادیجیلیغی و چون پیگراف،
حتی مانیفست ماییلابلار، عینی مقصدی داشییان هرا یکی صنعتکار، بو آرزو نو
بدیعی حقیقته چئویریب اوخو جونون شعور ونا، حسینیه، دو یغوسونا آشیلا مایه
چالیشیردی، الہا ملارینی بو مقصدده دوغرو یونلت میشدیلر.
ای اهل فقر و فاقه، وئر شاعره هلالین

دم دیرکی، شاعر اولسون، دلدادہ ی کلالین

دم دیرکی، شعر نغزیم شرح ائتسین عرض حالین

گوزلرده جلوه لنسین انسان کیمی جمالین، —

دئییه میدانا آتیلان صابر اوز مانیفستینی حیاتا کتچیرمک اوچون، ساده
شکلده دفسک، عملی فعالیتیه گیریشیب حیاتین بوتون مادی — معنوی نعمت لری
نین یارادیجیسی اولان "اهل فقر و فاقه" نین مدافعه سینده قالدیشیر، اونون
آپاردیغی منفی دویوشلره قوشولور. عصرین آتیلان توپلاری ایلله "اهل فقر و
فاقه" نین مبارزه یوللارینی ایشیقلا ندیریر، اونا کومک اڤدیر.
جاویدین ده، رومان تیک قلبی عینی نجیب امل لرله دویونوردو. شاعر،
"آیاق آلتیندا پا مال اولموش" وطنین درد لرینه آجی پیر، دهشته گلیب فریاد
قویا ریردی :

داها محو ائتدین آرتیق استبداد یا خدی ظلم آتشینہ جانیمیزی !
اولوب هر بیر حقوقیمیز بربر — دینله مز کیمسه الامانیمیزی !
بس بوقهرمان کیمدیر؟ شاعر، بو سؤالا جواب وئر مکه چتینلیک چکسه ده،
امید سیزلیکه، بدبینلیکه قابیل میردی. او، جمعیتین ایشیق لی گله جکینه
اینانیردی. اینانیردی کی، گله جک ده هانسی بیر یئنیلمز قوه ایسه میدانا
آتیلیب حیاتدا حکم سوره ن عدالت سیزلیکه، رذالت لره صون قویا جا قدیر.
موضوعو نفت فعله لرینین حیاتیندا ن آلتینمیش "مسعود و شفیعہ" آدی
سؤزه ت لی شعرینده، جاویدیا رادیجیلیغی نین بو خصوصیتی چوخ گوزله لافاده
اڤدیل میشدیر. مسعود نفت معدن لرینده چالیشان فعله لرین آغیر مصادی

شرائط ده یا شادیغینی، بیر اوج طفیلینینایسه اولارین زحمتی حسابینا
فراوان حیات سوردوگونو سؤیله دیکده شفیقه نیدهشت بورویور. او:
آوه ت! او ثروت و سامان ایچینده زنگینلر

کدر نه بیلمه یهرک استراحت ائتسینلر!

فقط زواللی فقیر اورتا یئرده قهرا ولسون

ضررلی گازلاری اودسون دایه پهرانیب سولسون.

سبب نه، صحته دشمن او نملی یئلرده

فقیر اولان چوروسون، حق و معدلت نئرده ۱۲—

دئییه سوروشدوقدا مسعود بخله جواب وئریر:

بوفکره قارشى نه ماضى جواب وئردى، نه حال

سنین بوفکرینی کشف ائیلر آنجا ق استقبال ...

بوسطرلری اوغویارکن، اینانیرسان کی، بدبینلیک، اینا مسیزلیق جاوید
یارادیجیلیغی اوچون تما میله یاد دیر، استقبالین پارلایا جاغینا، محکوم—
لارین آزاد و خوشبخت اولاجاغینا اینام، جاویدین رومان تئیکاسی اوچون
باشلیجا مثبت کیفیت دیر.

حسین جاوید یئرینده سایان، یا شادیغی جمعیتین انکشافینا، زمانین
حادثه لرینه بیگانه قالان محافظه کار صنعتکارلاردان دگیلدی. حسین جاویدین
یارادیجیلیق یولونا نظر سالدیقدا، بیز گوروروک کی، اونون یارادیجی—
لیغی دائم قول— قانادا آتمیش، همیشه انکشافدا اولموشدور. شاعر،
زمانین اجتماعی— سیاسی حادثه لرینه، معاصر قلم یولداشلارین سسینه
همیشه اؤز بدیعی مه تودو، دونیا گوروشو جبهه سیندن سس وئر میشدیر.

عصریمیزین اونونجو ایللرینده متوقی آذربایجان یازیچیلاری، خصوصاً
انقلابی— دموکراتیک "ملانصرالدین" ژورنالینین اطرافیندا بیرله شبن
یازیچیلار خلقی گئری چکن فشودال— پاتریارکال مادتلره، جهالت دونیا—
سینین اخلاق نورمالارینا قارشى اولوم— دیریم مبارزه لری آپا ریرکن حسین
جاوید بومبارزه یه بیگانه قالما دی. رئالیست لرین تنقید هدف لرینه
اودا رومان تئیک جبهه دن آتش آچدی. "آنا" (۱۹۱۵) و "مارال" (۱۹۱۳)

پیشلری بونا ان یاغشی مثال دیر.

اوزمان "آنا" و "مارال"، جاوید یارادیجیلیغیندا مثبت بیر حادثه
ایدی. بوعصرلرین عمومی پافوسو جاویدی تنقیدی رئالیستلره داها
یاغیندان باغلا ییردی. جاوید رومان تئیکاسینین دموکراتیزمی محض بو

اثرلرده اؤزونو آچیق گؤسته ریر .

درام ساحه سینده جاویدین ایلک قلم تجربه سی اولان منظوم "آنا" پیئسی گرگین دراماتیک کاراکتئرلرده یارادیلمیش گؤزهل بیر اجتماعی تابلودور . انسانی آچالدان وعیبه جرلشدیرن کهنه اخلاقی نورمالارین تنقیدی بواجتماعی تابلونون اساس مفکوره غطی دیر . حسین جاوید یارادیجیلیغی نین ان یاخشی تدقیقاتچی سی آکا دیمک م . جعفرین دوزگون معین ائتدیگی کیمی ، "آنا" درامیندا "مؤلف نه قدر گؤزهل انسانی صفتلر و ارسا ، یوخسوللاردا ، ساده آداملاردا تاپیر نه قدر منفی اخلاقی کیفیت لر و ارسا ، بونلارین چوخونو حاکم لیک ، آقالیق بیگ لیک ، خانلیق احتراصلاریندا گوروردو . "البته ، بو ، اوزمان جاوید یارادیجیلیغیندا باش وئره ن سئویندیریجی بیر حال ایدی .

"آنا" پیئسیندن صونرا ، حسین جاوید "مارال" فاجعه سیننی قلمه آلدی . او وقته دک جاوید یارادیجیلیغیندا روشیم حالیندا اؤزونو بروزه وئره ن دموکراتیزم ، "مارال" اثرینده آرتیق تکمیل شمه گه اؤزونو داها آیدین ، داها رئال شکلده گؤسترمه گه باشلاپیر . بوفکر فاجعه نین هم موضوعونا ، هم ده ایده یا استقامتینه عاید دیر .

"مارال" پیئسینده جاوید عاقله - معیشت مناسبتلرینده درین کؤک سالمیش کهنه عادتلرین توره تدیگی فاجعه لری ، وحشی لیک لری ، بوتون منفی لیکلری ایله آچیب گؤسترمیش ، کهنه جمعیت ده یارانماقدا اولان ایشیقلی جهتلری - قارشیلیقلی سئوگی ، قادین آزادلیغی ، مدنی عاقله اوغرونندا مبارزه میل لرینی اؤزونه مخصوص چیزگی لرله ، روما - نتیک بویا لارلا قلمه آلمیش ، معنالی بیر صنعت یاراتمیش دیر .

"مارال" فاجعه سینین مفکوره اساسلارینی کلاسیک دراماتورگیا - میزدا جاویده دک ایشلنمیش و اوزمان آرتیق عنعنه هالینی آلمیش "تالار و اوغوللار" پروبله می تشکیل ائدیر . سارسیلماقدا اولان کهنه جمعیت دن دیشلری و دیروناقلاری ایله برک توتان "تالاری" - تورخان بیگ ، قاضی ، قارانلیق محیط ده ایشیقلی عالمه ، مدنی حیاتا دوفرو قووشان "اوغوللاری" - جمیل بیگ ، مارال ، همای ، نادر بیگ و باشقالاری تمثیل ائدیبلر .

استثمار ، اجتماعی برابر سیرلیک و جهالت اوزه رینده قورولموش دونیا نین منفور مجسمه سی اولان تورخان بیگین بخله بیر فلسفه سی

ۋاردىر: "ھىچبىرھس، ھىچبىرقوت، ھىچبىرىقۇر، بوخكى، اورادا آلتون،
گوموش رول اويىنا ماسىن... دونيانىن بوتون لذتى، بوتون سعادتى
آنجاق پارا ايله الدها ئىدىلەبىلەر. فضيلت دە پارا دىر، انسانىت دە"
بوفلسفە، تورخان بىگىن پوزولماز حيات قانۇندور. او، ھەر
آدىمىندا آنجاق بوقانونا اساسلانىر، حتى اوغلونو ائولندىرمك
اىستىرگىن بىلە، بوآ مانسىز قانۇنون چىچىۋەسىندىن كىنارا چىخىمىر.
سەچدىگى قىزى سىۋىب - سىۋە مەسى ماراقلاندىرمىز. تورخان بىگ
ۋارلى بىر آداملا قوھومالماق، بوقوھوملوقدان نە ايسە بىرشىشى
قازانماق اىستەيىر.

تورخان بىگىن پول ودولت احترامى صمدآقانى ("بختسىز جوان")
خاطرلاتىمىز؟ وقتىلە، فرھادى تھمىلدن ساخلايىب سىۋە دىگى بىر
قىزلا زورلا ائولندىرمك اىستەين حاجى صمدآقادا عىنى فلسفە دەن
چىخىش ائىدىردى.

آزاد روح، آزاد دوشونجە، آزاد سىۋىكى اوچون "اللاھىن ايكى يا قلى
بلاسى" كسىلن تورخان بىگ جىبىنىن پولونا، قولونون زورونو آرخا -
لانىب ۱۶ ياشلى مارالى، "مارال باغىشلى بىرملك" اولان فسونكار بىر
قىزى سىۋىگىلىسىندىن آيىرىپ اوزونە آرواد ائىدىر. تورخان بىگ
اينانىركى، ۋار - دولت، بىزەك لىسراي، گوللو - چىچك لى باغ مارالى
اگلىدىرەك، اونو رام ائىدەك دىر. لاکىن بىلە اولمور. تورخان
بىگىن سرايى مارال اوچون زندان كىلىر. زاۋاللى قىز تورخان
بىگىن "بوروشموش مۇردار اوزونو" گۆرمەك، "كۆنول بولاندىرىجى
سىنى" "اشىتمەك اوچون اوزونە پىرتا پىر"، "گۆزەل باھار، ھەر
كسىن كۆنلۇنۇ آچدىغى ھالدا، مارالى كدرلندىرىر، رنگا رنگ چىچكلىرىن
لطف را پىھەلىرى اونو بوغۇر، بولبول لىرىن سىۋىملى نغمەلىرى سانكى
اونون طالسىزلىگىنە آغلايىر". نەھايت او، جەنم عذابىنا دۆزە بىلمە -
يىب "سۆز وئردىگى، كۆنول وئردىگى" سىۋىگىلىسى ايله قوشۇلۇپ،
قاچماغا ھازىرلاشاركن وحشى تورخان بىگىن گوللەسىنە ھەداۋلور،
ھاياتلا ناكام وداغلاشىر.

پىشس ماراللىن فاجەسى ايله باشلايىپ ماراللىن فاجەسى ايله
بىتسە دە، سۆزەتتىن مەمبىر ھەسى جەمىل ايله ھامىين سىۋىكى ما جراسىنا

طرفیندن بویوک سئوینجه قارشیلانیر. بوشا دخیردمیرحما رلاردا نکشچهرک، زندانلارادا نفوذ ائدیر، حبسخانالارا آتیلیمیش انقلابچیلارین دا اوزو گولور. محبوسانقلابچیلارین بیرى رومانوف سلاله سینین سقوھونو، اوز یولداشلارینا بئله خبر وئیریر: "آرتیق زنجیرلر قیریلدی، نهایت استبدادھیکلی دئوریلدی. روسیه چارلیغی محو اولدو. سعادت گونشی پارلاپیر، حریت پریسی گولومسہ پیر. بوگون مظلوملار اوچون ان شرفلی بیر بایرام، ظالملار اوچون ان قورخونج بیر انتقام گونودور."

هئچ بیر شبہه یوخدورکی، صورتین دیلی ایله دخیملن یوخا ریداکى سوزلر مؤلفین انقلابا بئله دیگی شخصی مناسبتین افاده سی ایدی.

فاجعه ده بعضا انقلابی پافوسون ضعیفله مہ سینہ باخمی اراق، "شیدا" حسین جاوید یارادیجیلیغیندا وائله جہده آذربایجان ادبیاتی تاریخنده انقلابی مضمونلو بیر اثر کیمی دقتی جلب ائدیر.

"مارال" و "شیدا" فاجعه لری آچیق گؤسته ریرکی، حسین جاوید رئال حیاتا، معاصر دموکرات یازیچیلارا یاغینلاشدیقجا اثرلرینین موضوعونو رئال حیاتدان آلدیقدا مجرد فلسفی اختاریشلاردان، ضدیت لردن اوزاق - لاشیردی.

بواثرلر بیرده اونو ثبوت ائدیرکی، "جاوید اؤز خلقی ایله باغلی اولما میشدیر، آذربایجانین حیاتیندان یازما میشدیر" دئیہ نلر، سہو ائدیرلر. بواثرلر گؤسته ریرکی، حسین جاوید اؤز خلقی ایله باغلی اولموش یارادیجیلیغی ایله اونون مدنی انکشافینا، اجتماعی شعور تشکلونه معین مثبت تأثیر گؤستر میشدیر.

حسین جاویدین تئز- تئز تاریخه مراجعت ائتمه سینى منفی بیر حال کیمی قیمتلنديره نلرده. یانیلیر دیلار. اگر حسین جاوید شرقین قدیم دهن بری دیللرده گزه ن "شیخ صنعان" افسانه سینى اوز یارادیجیلیق لابر اتواری تین سوز گجیندن کئچیریب، جمعیتین کهنه لشمیش احکاملارینى رد ائده ن گؤزله بیر محبت داستانى یاراتمیشدیر سا، هئچ بیر قباحته ایش گورمه میشدیر. عینى سوزو، معاصرلیکله سسله نن "کنیاز"، "سیاوش" و نجیب عموم بشرى دویغولار ترنما ائدن "خیام" پیئسلری حقینده ده دئمک اولار.

بو جهت، هومانیمت صنعتکارین جغرافی سرحد و ملی محدودیت بیلمه یمن یارادیجیلیق افق لرینین گئنیشلیگینی، بدیعی تخیل ونون احاطه لیلیگینی و درینلیگینی گؤسته ریرکی، بیز بونا آنجاق سئوینمه لی ییک. آخی جاوید

جاوید. ائدهن ، اونو بؤيوک صنعتکارلار صبراسینا چیخاران دا "شیخ صنعان" ،
 "سیاوش" ، "خیام" کیمی صنعت اینجیلری دیر . ادبیاتیمیزین قییمتلی
 فوندونامحکم داخل اولموش بواثرلرله بیز حقلی اولاراق فخر ائدیریک .
 جاویدین بعضی تدقیقاتچیلاری چوخ وقت اونودورلارکی ، جاوید تاریخه
 مراجعت ائده رکن حادثه لره بوگونون گوز وایله باخمیش ، اونلاری معاصر-
 لیک باخمیندان معنالاندیرمیشدیر . کیم دئییه بیلرکی ، "کنیار" ، "سیاوش"
 "خیام" پیئسلیرینده تاریخی لیکله معاصرلیک عضوی صورته باغلانما میشلار ؟
 بونلارین هئج بیرینده تاریخ کور- کورانه ایده آلره ائدیلمه میشدیر .
 عکسینه ، کهنه دونیا نین چوروموش اخلاق نورمالاری بوگونون دونیا گوروشو
 طلبلری جبهه سیندن ایشیقلا ندیر یلیب تنقیده توتولموشدور .

بو پرنسپیی معین درجه ده " توپال تیمور" دا عاید ائتمک اولار . بو
 پیئسینده ده مؤلف کهنه لیگین قارشى سیندا کور- کورانه بویون اگمه مشدیر .
 حسین جاویدین یارادیجیلیق طالعی ائله گتیرمیشدیرکی ، او ، اوزون مدت
 عدالتسیر تنقیدچیلره معروض قالمیش دیر . وولگار سوسیولوژیا ، و شخصیت
 پرستشین حکم سوردوگو ایللرده جاوید آنجا تنقید هدفی اولموشدور .
 ۲۵- نجی مصرین ایلک ایللریندن باشلایاراق ۳۵- نجو ایللرین بیرنجی
 یاری سینادک دوام ائدن دؤورده آذربایجان ادبیاتینی ، خصوصا آذربایجان
 تاترینی جاویدسیر تصور ائتمک ممکن دگیل دیر .

جاویدین آذربایجان ادبیاتی تاریخینده توتدوغو موقعی قییمتلندیررکن
 نظره آلماق لازم دیرکی ، معین اجتماعی ، مدنی انکشاف یولو کئچن هر هانسی بیر
 خلقین ادبیات تاریخینده صابرلرله یاناشی ، هادی لرده اولموشدور ،
 جبارلی لارلا یاناشی ، جاویدلرده اولموشدور . نظره آلماق لازم دیرکی ، بدیعی
 یارادیجیلیق آسفالت دوشنمیش هامار یول دگیلدیرکی ، هامی اونو ، بیر-
 باشا کئچسین . بدیعی یارادیجیلیق ائله بیر مرکب پروسه س دیرکی ، اونو
 هره بیر جور کئچیر ، اگر صابر ۲۵- نجی مصرین مرکب شرافطیندن اوستا-
 لیقلا باش چیخاریب ، بو پروسه سی ، عموما ، مستقل یول ایله کئچمیش-
 یاخشینی بیسدن ، گوزهل لیگی چیرکینلیکدن حاسا سلیقلا آبیرد ائده-
 بیلیمیشدیرسه ، هادی بو یولو دولانباچ کئچمیش ، بعضا ضدیت لرایچینده
 بوغولاراق ، یاخشینی بیسدن سچمکده چتینلیک چکمیش ، اوز شخصی آرزولاریندان
 آسلی اولمایاراق فکری بحرانلار کئچیرمیش ، بعضا ایده یا بودره مه لرینه
 معروض قالمیشدیر . یا خود انقلابدان مونرا جعفر جبارلی سمرتله یغنی دهن

قورولوب، سووت پلاتفورماسى طرفينه داها تىز كىشىلىك حالدا، جاويد يارا دىجىلىق نىن مفكوره جه يىنىدن قورولما پروسى تدرىجله انكشاف اتميش، او، بو يولو جبارلىدان بىر آصونرا باشا وورموشدور. البته، حسين جاويدىن يارا دىجىلىق نىن معين مرحله لىرىندە يازىچى- نىن معلوم ضدىت لىرى ده اولموشدور. لىكن بونو آنجا ق جاويدىن شىخى ضدىت لىرى كىمى ايضاح اتمك سىر اولاردى. بو ضدىت لىرى كونكرهت اجتماعى- سىياسى شرايطىن مركب ليگىندن دوغما بىر حال كىمى قىمتلندىر مك لازمدىر. حسين جاويد معنالى حىيات و يارا دىجىلىق يولو كىمىش، انسان - پرورلىك، حقيقت، عدالت، صداقت، مردلىك، گۆزەل ليك كىمى نجىب، يوكسك بشرى كىفيت لىرىنىم ائدن، استثمار دونياسىنا، خرافاتتا صونسوز نفرت بىلەن گۆركملى سۆز اوستادى دىر، ادبىياتىمىزدا گۆزەل صحنە اثر لىرى، اولمز فاجعه لىرىنى ائدن بۆيوك هومانىست صنعتكار دىر. او، بين الخلق اميرىاليزمى، فاشىزمى، استىلامقصدى گودەن محاربە لىرى افشا ائدەن بۆيوك شاعر و دراماتورگ دور. آذربايجان ادبىياتى، آذربايجان تاتارى تاريخىندە حسين جاويدىن اۆزونه مخصوص فخرى يىرى واردىر.

عباس زامانوف

يازىمىزدا كۆچورن: سونمز

یازان: دوکتور میرزا پور عباس اردبیلی
(فیلولوژی و فلسفه دوکتورو)

دوکتور علی بیگ حسین زاده
یازیچی، شاعر، طبیب و متفکر

بهرچوخ آراشدیرمالاری، یوردسئوهر یازیلاری ایله هله ده ایسته -
نیلن کیمی لایق شکلده تانیلما یان علی بیگ حسین زاده یاشادیغیمیز
عصرین باشلانغیجیندا یئتیشمیش گورکملی متفکر، یازیچی و مبارز شخصیت
لردندیر. ۱۸۶۴ میلادی ده شمالی آذربایجانین سلیان (ویا: سالیان)
شهرینده، آدلی - سائنلی روحانی عاقله سینده آنادان اولموشدور. آتاسی
ملاحسین تغلیسی "مسلمان مکتبی" نده شریعت معلمی، آنا باهاسی شیخ
احمد مائورائی قفقازین شیخالاسلامی، مقام مرجعیتی اولماقلا دئورونون
نفوذلو، سؤزو ائوتر روحانی عالمریندن ایمیش.

علی بیگ حسین زاده ابتدائی تحصیلینی تغلیسده، آتاسی نین معلم
اولدوقو "مسلمان مکتبی" نده آلمیش، صونرا دولتی ژیمنازیانی بیتیریب
پطربورق دارالفنونون طبیعی علملر شعبه سینده قبول اولایلمیشدیر.
۱۸۸۹ نجی ایلهده طب رشته سینده بیتیریب، بیرنجه ایل گؤتدوکده استا -
نبولا گئدیپ، "حیدرپاشا" آدینا مریضخانادا طبییلیک ائدیر، اونسون
اجتماعی - سیاسی چالیشمالارینین قیزغین چاغی دابورادان باشلانیر.

علی بیگ حسین زاده، دشمنک اولار، هله دوخسان ایل بوندان قابا -
قلاردان، یعنی بیرسیرا شرق خلقلارینی سویقونچو باسقینلارلا ملی - مدنی،
مسلمکی - عقیده تی و معنوی آسارته آلماغا چالیشان بیرتیجی مستملکه -
چی لرین، اونلارین میسنور ماموریتی نین آلاپلا یوروشه باشلادیقلاری ایلک
چاقلاردان قفقاز، عثمانلی، ایران و عرب اولکه لرینده بیرلیگی "اتحاد
اسلام" یی یاراتماق، تیکه - تیکه دوغراییب داغیدیلماقدا اولان تیسورک
دیللی خلقلرین بیرلیگینه، اویانیشینا یورولادان اسلامی - وطنی غیرتله
چالیشمیشدیر. ائوز یازیلاری و مسلمکی گؤروشونده، فلسفی - سیاسی باغیشیندا
علی بیگ حسین زاده، ائوزوندن ائونجه اسلامی اولکه لری بیرلیگه "اتحاد -
اسلامه" چاغیراراق، بیرتیجی مستعمره چی لرین ایچ اوزونو آچان، مسلمان

شرقیه او یادیجی تکان و فره ن بویوک روحانی عالم، اجتماعی خادام و فیلسوف جمال الدین اسدآبادی نین (۱۳۱۴ - ۱۲۵۲ هجری) گیزغین آرد - بچیلاریندان اولموشدور.

علی بیگ حسین زاده اوز دوغما یئرلرینه قایتدیقدان منورا بهیر سیرامسلکداشلاری ایله بیرلیکده باکیدا مطبوعات فعالیتنه باشلاپیر. او ۱۹۵۵ نجی ایله "حیات" روزنامه سین ۱۹۵۶ نجی ایله "فیوضات" مجله سینین نشرینه زهیرلیک ائدییر. او، "سالیانی"، "ا.ح"، "طورانی"، "فیوضاتی" و باشقا بئله امضالارلا اوز اجتماعی - سیاسی و مسلکی دوشونجه لرینی داها گئنش اولچوده یایماغا باشلادیقدا تزارما مورلاری طرفیندن شدتله ایزله نیلیر، سیخیشدییریلیر و فعالیت یول وئریلمیر. اونون بویوک فداکارلیقلا کئچدیگی سیلدییریملی، اوچوروملو یوللار، اوز وطنی اوغرو - ندا ظلم و بیرتیجی استبداد قارشی چارپیشان، جاندان - مالدان گئچن بونونلا بیلله اوز اقلینده "غریب" یا شادیلان، قیزقین اوره گله اقلینی سئوه - سئوه تک "یا بانجی" قلمه وئریلن آنجاق یئنه ده اینام و عقیده - سیندن دونه یین بیرچوخ یورد سئوه لر ایچون توتارلی اورنگ اولاپیلر. او، عثمانلی توریا قیندا "سلطانلیقین"، سلطان عبدالحمید قورولوشونون "ضدینه" اولان چوخ قورخولوبیر "شورشچی"، دوغما وطنینده ایسه روس امیر - یاسی نین، تزارین مستملکه قورولوشونون، روسیه ده کی "خلقلر حبساناسی - نین" ان باریشمار دوشمنی کیمی سیخیشدییریلیمیش، "اغتشاشی" ساییلیمیش همیشه ده پلیس تعقیبنده یاری گیزلی، یاری قاچقین حالیندا یازیب یاراتمالی اولموشدور. بونا گوره ده بیرچوخ پلیسی مزدلونوکرلر اونو "پان اسلامیت"، "پان تورکیست" آدی ایله دامغالاماغا، نفوذدان سالما - عا چالیشمیشلار. اونو سوسدورماق ایچون اوره رینه بیرتیجی، وجدانسیز باسقینلار یاپیمیش، آغی قارا گئوتورمک ایچون، آلولو قلمینی سیندیрма - قا، اود پوسگوره ن آغزینی قاپاماغا چالیشمیشلار. بو "گناهسیر مقصره" هله ده تزار و عبدالحمیدجه سینه نفرت و سیخما بوغما دوام ائدییر، ونون اولو، پاک و اولمز روحو نامردجه سینه، پولیسی یوللارلا ایزله نیلیر. آنجاق اوز خلقی نین وبتوولوکده اسلامی اولکه لرین فداکار، مبارزو ظلمه، اسارتله باریشمار اوغلو اولان علی بیگ حسین زاده تاریخین قصد - غرضسیر صغیحه سینده، شیطان الی نین و قلمی نین چاتما دیقی،

ایشله مه‌دیگی پارلاق بیر صحیفه سینده ائوزونه اولو، قوتلو - مقدس یئر
توتموشدور، اسلامی اؤلکه‌لرین اویاندیقی، ایران اسلام جمهوریتی نین
تائیریه "اتحاد اسلام" دیله سین تاریخی بیز ضرورته چئوریلدیگی بئله
بیر چاغدا، "تورکچی اسلامیتین" اثرلرینی قالین جلدلرله چاپ ائدیلمه
سینه نجه ده ایستک و احتیاج واردیر. بیز بورادا بو بویوک متفکر-
ین یارادیجیلیقینا ائورتک اولایله جگ بیز شعرینی سایغیلی و جاتلی
صاف اوخوجولارا تقدیم ائدیریک :

اوجوندا دیر دیلیمین، حقیقتین بویوگو،

نه قویدولار ده یه ییم، نه کمدیلر دیلیم

بیلیرمین جهلا نه ائتدیلر وطنه

نه قویدولار اویویا، نه قویدولار اویانا

طوریر بلا حرکت، رومی بیز دیری یسه

نه گتتمه ده ایله ری، نه دؤنمه ده گئری یه

عدو قیرار قاپونی بیز اقوده بی خبریم

نه باشقا، باشقالاریم، نه اتحاد اقده ریم

آییلتمادی قلمیم شو تورک ایله عجمی

نه قویدولار یازاییم، نه قیردیلار قلممی

***

("آذربایجان" ادبی، بدیعی ژورنالی - باکی ۱۹۸۵ نمرة ۹)

شهریاریم

قاچا - قاچا ، اوچا - اوچا گلدی بالام ،

قانادیندا بولودلارین :

- تئز اول ، آقا موشتولوق وئر ،

شعری چیخیب شهریارین !

زنگ ، تلفن .

مئمبران (۱) دا مداسی وار خینجیم - خینجیم (۲) قاندا لارین (۳)

داغیم - داغیم زندانلارین .

- گوزون آیدین ،

شعری چیخیب شهریارین !

آغ بیرچک لی ، اوزو نورلو ، آنام گلیر .

صانکی سفوینج ، اینام گلیر ، آراسیندا آلولارین .

- اوخو ، اوغلو ،

جانیم قوربان نفسینه شهریارین !

ایش یئرینه جان آتیرام ، بورددا دوستلار ، هالای ووروب

اود دولدوروب اوره کله شاعر سوزو .

کیرپیک لرده سفوینج یاشی مرجان - مرجان

شعری چیخیب شهریارین بایرام اددیر آذربایجان !

بلی بیرده گلدی سسین .

یاد سس لری ، دئدیم کسین .

آرخام ، هلویم ، مقدسیم ،

اود نفسیم ، شهریاریم !

کاش همیشه ائله - بئله

سسین گلسمین ، شهریاریم

یئرین ، گویون ظلمت وقتنی

پارلاق بیر ایلدیریم چاغدی .

کور (۴) کوکره دی ، آراز قالخدی ،

۱ - مئمبران = یئر آدی . ۲ - سس ، صدا . ۳ - قاندا ل = کنده ، پابند .
۴ - کور = بیر چابین آدی .

آراز قانلی شهریاریم ، موغان جانلی شهریاریم !

قاشین - قیلینج ، گوزون آینا ،

سالم قولومو بوینسونا .

سن دوشسن ده مین اویونا ،

صاف آلماز (آلماق) سان شهریاریم !

سارسیلماز سان ، شهریاریم !

سنمی دئدین ، باغریندا اوخ :

" من اولموشم ، آغلایان بوخ "

دی گل بیرآز ، غم یشمه چوخ ،

ساغدی ملت شهریاریم !

دومان اوتسون ... گوره چکسن :

داغدی ملت ، شهریاریم !

دنیز - دنیز قان وئردنیز ،

سورگون لرده جان وئردنیز .

گول اکدنیز ، وای دردنیز ،

کورپه سی فداکاریم ،

افتخاریم - شهریاریم !

بیر کارانداش (مداد) ، بیر آغ کاغید -

بیزیم اومید بایراغیمیز .

شهرین گزیر آغیز - آغیز ،

تسلیمسن ، شهریاریم

گونلوموزون سه تاریندا

ساری سیم سن ، شهریاریم !

کسیلسن ده ، آسیلسان دا ،

قدرت گزیر قاندا ، جاندا .

مصراعلارین هایقیراندا

طوفان سوسور ، عمان سوسور ،

مغرور ، جسور شهریاریم !

■

دشمن لرین ھاچا دیللی ،
 بیری گیزلی ، بیری بللی .
 قارانیقدا سوز مشعللی ،
 شعریمیزین ووران نبضی ،
 وطن رمزی - شهریاریم !

تبریزیمین ارنلری ،
 سلاحسیز دا سنگر شیر ،
 تانکی ییخار تونج (مفرغ) اللری ،
 تکی امر ائت ، شهریاریم ،
 بندی ، بندی ییخیم ، یاریم !

"خیابانی" یئتیره ن خلق ،
 هئچ وقت دوستاق اولمایا جاق ،
 سین گلسمین ، سین بولاق ،
 منه دایاق ه شهریاریم ،
 قوجا قلاشاق ، شهریاریم !

✱

من نەيەم؟

سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز

شا عرم ، محبت اثلجى سىيەم — ■ زمانە كىچىرىپ سىناقدان منى ،
 دوستلوق كاروانىنىن يولچوسىيەم — ■ سالانماز چال تىكانا ياقدان منى ،
 من ، آراز دكىلم يويام ، آرىدام ، ■ بىر زىنە بولاغام ، آخىرام مدام ،
 گاه كدرلەنمىم ، گاه بولانىسىرام ، ■ سىنايا بىلرسىزقا يىناقدان منى ،
 دىنىزم ، ھىر — ھىر كل سوراغىما ! ■ باخمايو اۆتركى چاغلاماغىما !
 تانىماق ايتىرسىن ؟ كل قوجاغىما ! ■ تانىماق محالدىر قىراقدان منى ،
 من بىر ترچىچىكم ، وطن باغىندا ، ■ آچارام باھارىن ايلكىن چاغىندا ،
 ساوالان داغىندا ، سەھنىدا غىندا ، ■ كزەيىن بو داغدان ، اودا غدان منى !
 باھارنىسىمىيەم ، عطىرلى ، سىرىن ، ■ افق تىك مونسوزام ، دىنىزىك درىن ،
 من "آنادىلى" يەم ، بال كىمىشىرىن ، ■ ائشىت قايماق كىمىدوداقدان منى !
 قوپارماق اولورسا كولو ، يارپاقدان ، ■ چىخارماق مەكىن سە ، آوو ، آولاقدان ،
 آيىرماق چىتىن دىراتى دىرناقدان ، ■ اتم ، آيىردىلار دىرناقدان منى !
 مايرىشان اولدوزام ، ھىر كىچە پارى — ■ ھىر تىلە آخىرام افقەسارى ،
 باتماق ايتىستەمىرم ، سىزى تانىرى : ■ قورتارىن بوقانلى شفاقدان منى !

امىد چىچىگى

سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز سۆنمز

بايىز آخشامىنىن درىن مەناسى ، ■ بولود تىك توتولموش اورەكلردە دىر ،
 فصللر اۆتدوكجە ، انتظار كۆزوم ، ■ چاتمايش آرزولار ، دىلك لردە دىر ،
 ھىرىرى كزىرسىن ، ھارا باخىرسان ، ■ سارالمىش يارپاقدىر ، قورو خزل دىر ،
 آچىق اورەكلەر ، شاد كۆنول لرد ، ■ قوپ — قورو خزلدە ، تىردىر ، كۆزەلدىر ،
 اى اولو طبىعت ، اى بۆيوك تانىرى ! ■ اۆلوشىكت گول لرى ، تۆك يارپاقلارى !
 وئىرىسن وئىرمە شاختانى ، قسارى ، ■ امىد چىچىگىمى سولدورما بارى !

آقای سیدنقوی (حامد) صاحب تبریزی نهن بعضی ترکی غزلرینی فارسجا
شعره چلویرمیش و بوایش ده چوق موفق اولموشدور بورا دا صاحب و حامد مددن
بیر نمونه و فرندن مونرا حامدین (وصل اوروجی) آدلی ترکی غزلینسی
درج ائدیبریک .

خط غباری عارضین آیات قرآن ائیله میش
حسن صاحب شوکتین موری سلیمان ائیله میش
نقطه* شهواتیلی یوبدور گوزلرین جیرا ن گوزین
قاشلارین یا یرام هلالین طا قنسیا ن ائیله میش
آز دیروب دوز گول یوزین بولبوللری گلزاردن
سونبولی ریحا ن خطین توپراقه یکسان ائیله میش
کعبه نی بتخاننه بتخاننه اتمیشدیر فرنگی گوزلرین
یثریوزین زنا رزلفین کا فرستان ائیله میش
باشینی خطشاع ایلن دوتوبدور آفتاب
تا منیم چایک سواریم عزیمیدا ن ائیله میش
لعل میگونین کی ایچیب دوربد عشاقان نینسی
میش غنچه نی بولبول گوزینه قانلو پیکان ائیله
التفات لعلجا نبخشین قاراگونلوللری
خلق ایچینده پرده دار آب حیوان ائیله میش
درد عشقین چهره* زرین ایله بیر یوزونسی
صفحه خورشید تا با ن تک زرافشا ن ائیله میش
وجه* دریای احسانین دوتوبدور یثریوزین
شوق رویین بوجها نی شهر یونا ن ائیله میش
نه عجبگر (صاحب) ایلن خطینی قیلدیم رقم
خط خالین ائیله چوق کا فر سلیمان ائیله میش

ترجمه حامد:

جلوه خطما رضت آیات قرآن کرده است
مور را حسن جهانگیرت سلیمان کرده است
چشم آهونقطه* سهوی است از چشمان تو
ابروانت ماه نوراطا قنسیان کرده است
راه گلشن، بلبل از شوق رخت بنموده گم
سنبلان را نوخطت با خاک یکسان کرده است

کعبه را بتخانه کرد آن چشم کافر کیش تو
 شهر را زنا زلفت کافرستان کرده است
 آفتاب از شرم رویش سربزانوی غم است
 ثابت چاپک سوارم عزم میدان کرده است
 لعل می گونت ز بس خون بدخشان خورده است
 غنچه را در چشم بلبل تیرو پیکان کرده است
 لعل جان بخش سیه روزانوارون بخت را
 پیش مردم پرده دار آب حیوان کرده است
 درد عشقت ، با رخ زرین بساط خاک را
 چون رخ خورشید نور افشان زرافشان کرده است
 موجه دریای احسانت زمین گرفته است
 جلوه رویت جهان را شهریوان کرده است
 نی عجب گر خط (ماثب) را رقم زد حسن تو
 خط و خالیت ای بسا کافر سلمان کرده است

وصل اوروجی

قویمییور لر کی گندم محضر دلداره منی
 آیریلیقدان جانا گلدیم یختیرون یاره منی
 قفسیندن چیخوبن گشتدی گوزهل لرداليجا
 بو هوسباز کونول ائيله دی بیچاره منی
 غم بئزیکدیردی گتور ساقی می گلرنگی
 قویما ائتسین یینه بیچاره بویتیاره منی
 بیلنه دی قدریمی ، اغیاريله یارا ولدی یینه
 ساقدی یوسف کیمی بازارده اغیاره منی
 فرقتیندن جانا گلدیم گوزهلیم آلالها باغ
 اشته مجنون کیمی چوللر آرا آواره منی
 هجر قوردی منی بیر تماقه قیجردوب دیشینی
 رحم قیل قویما کی ائسین بو قودوز یاره منی
 توکولور گول یوزیوه ، قویموری نظاره اقدم
 تا پیشیر سویگولوم اول طره طراره منی
 ایسته دیم گول یوزیوی صحن گلستاندا گورم
 قوودی باغبا نقا پیدا ن قویما دی گلزاره منی

دوتموشام عشق یولوندا بیر عومور وصل اوروجی
 گل ترحم ائیله بیرگون چاغیرا فطارهمنی
 (حامد): یم اولمه سینا ولذوقلی شاعرکی دییوب
 "چکمه رم ال آتکیندن چکلهردا رهمنی"

محمد رضا روحانی، زنجان؛

کونول آرزوسنی
 کونلوم ایستردا غیدا پرده نی اسراری گوره
 دورا بی پرده ، پسرده ده کی یاره گوره
 یان دیرا کوینکی چولقا شد . یرا قیدین قفسین
 سیند یرا سلسله نی ، صورت دلدار ی گوره
 قاب قوسینی گزه سیننه نی غمدن قوتلارا
 دل بیداری تا پا ، دیده ی بیداری گوره
 اثری گورمه داهی سال میر عطشدن کونولوی
 ایستیر آثاری آتا ، صاحب آثاری گوره
 گوهر عشقینی صدقیله توکه ، دامنینه
 اوزی تقدیم ایله روی خریداری گوره
 گیده افلاکه یا را انفس و آفاقی بوتون
 (دار ی ، ویرانه قیلا ، دیرده دیاری گوره
 لوح محفوظی تا پا ، نکته به نکته اوخویا
 محور گردش گردونه ی دوا ری گوره
 یان دیرا شهرینی آتش عشقیله اوچا
 مست و مستانه گیده محضر هشیا ری گوره
 پرچا لاپا رچا لیا ، ظلمت نفسین نفسین
 مخزن نوری تا پا ، منشاء انواری گوره
 سیلکینه قید تعلقدن ایده عرشه عروج
 صحن تجریدی گزه ، مرکز پرگاری گوره
 بورا بوینون مسین ملک و منیت داغیلا
 کوی وحدتده طبیب دل بیماری گوره
 قافله گورمه یوروب کونلومی . ایستیرچالیشا
 آختارا قافله نی ، قافله سالاری گوره

طره‌ی یارداخی و بجینه گلمور دولانیر

طره‌نی طرح قیلان مانع طراری گوره
رضایا . سؤیله گونول آینا سینی پاک ایله سین

پاک اولان دیده گور رایسته سه اسراری گوره
مزیز محسنی
=====

دیل سیز بیر بویوک خلق گنده جک بادا

منده بیر انسا نام منیم دیلیم وار	آتا مدان، آنا مدان قالیب یادیگار
بودیلده دانیشیب بیزیم بالار	یارادیب، مثلر، فلسفه، اشعار
با یاتی، قوشمالار، درین ناغیلار	تاریخین آلتینا یازیلیب بونسلار
نییه بس بوقا در، بوقدرتلی دیل	اولوبدور بیزلره بویوک بیر نیسگیل
نییه بس کسلیب بیزیم دیلیمیز	تا پدانیب حقیمیز، سینیپ بقلیمیز؟
بلی، دیلی یا ساق هر بیر کیمسه نین	طالعی قارادیر، منلیگی ازگیسن
هر انسان قورويا، دوغما دیلینی	قورور، اغوزیوردونو، قورور اقلینی
اونون الینده وار بویوک بیر چار	اونونلا کوله لیک قفیلین آچسار!
دنیا دا ان بویوک شرف انسانا	خلقینی آنا نا، امکین دویان نا
اغوز آنا دیلینی سئومک دئمک دیر	اونو حفظ ائتمگه جاندا ن گچمک دیر
وطن سیز یا شاماق ممکن اولسا دا	دیل سیز بیر بویوک خلق گنده جک بادا
اوره کدن باغلی یام دوغما دیلیمه	الهام منبعیدیر، منیم ائلیمه
دیلیم سونمه یین آلولو، سئوگی	گزی شیرقان کیمی دامارلاریمدا
ان شیرین، امیدم آرزوم بودورکی،	گونلریم، آیلاریم کچه اونونلا
سویلیهم دیلیمده اورهک سوزومو	تا یام وارلیغیمی، تا پام اغوزومو
اغوز دوغما دیلیمده یازام، اوخوام	ائل لرین درد- غمی محو اولاتا مام
رد اولاغونومدن، ظلمت قارانلیق	گونش قانادا سالا، یارلایا وارلیق

روحوم دا، جانیمدا، دیلیم دیر، دیلیم

حسسم، هیجانیم دیلیم دیر، دیلیم

*** **

* غزل *

تارلادا لاله لر آچسین ، اوخوسون تورغایلار
موغانا دوغری آخیر شوق ایله ، آل پرده آراز
باغلاپیدیر ، او ایپک رشته ایله هر طرفی
بو ایپک رشته نیده دهرده کیمسه قیرماز ،
توره مز هئج قلمیمن ، نه گوزهل سوز ، نه غزل
خاطریمده او گوزهللیک پریمی چالما ساز .
هویا ماز اولسا جواهرلری نقاش ازل ،
کیم آلیردی او حقیر داشلاری ؟ فکر ایله بیر آرز ،
یاز - دئیمیر : شعر و غزل فارسجا ، منه "اوستاشفق"
اثل دئیر : "ساهر آمان ، فارسجا دایاز ، تورکجه ده یاز !"
گنج شهریور ۶۵

=====

* ملکه نین کویرلره سفری *

خان قیزی ، خان آروادی ،	ساجلارینی دارادی ،
فاخر لباس گئیینیپ ،	عطیرلندی ، بزه ندی .
نه باهاردا ، نه یازدا	آیدین ، سرین پاییزدا
کویرلره یوللاندی .	***
نوکرلری دالیندا ،	ندیمه لر یانیندا
اوت سوز ، سوسوز چوللری ،	قاریش - قاریش گزه رک
لاکن پالچیق کومالار	لوت ، برهنه قایالار
اونو جنت گوروندی .	***
گیردی خارا بکندینه	بیر قاپیلی داخمایا
گوردی او جاق باشیندا	بیرا پریمیش قاری جیق
آلتیندا بیر دوشکجه	یانیندا بیر داغارجیق
قارا بوغدا اونوندان	گوللو چوره ک بیشیریر .
***	***
دئدی : - خالا ! نجه سن ؟	دئدی : قادان آلیم من
قوناق اولسان بیزلره	یا وان چوره ک یئیه رسن
شور سولاردان ایجه رسن	حالمیزی بیلرسن .

گاه ها وادا ، گاه یشرده
گوردی او هیز گوزلری

چولی ، گلستان اقدەر
آغ کرپیچ دن یورت تیکر
" گول گتیره ر باغلاردان "

***

نه یئل اسدی باغلاردان

آجلار یئنه ، آج قالدی ...

***

باش کندینه * خاقانین
— سیاحتی آندیران —
تهران ۱۴/تیر/۵۵

سفر ائتدی خان قیزی
محیطینده ، چوللرین

بیر چوق چیرکین برده لر .
دئدی : " شاهلیق تشلیک له
" چوره ک وئره ر آجلارا
" سو گتیره ر داغلاردان "

نه سو گلدی داغلاردان

نه اوت بیتدی کویرده ....
قومسال قالدی ، شورشولار
طوفان یئنه سس سالدی

دؤندی خاتون جلاللا

گوردی کوچه ، بازاردا
شکیل لرین الوانین *** ...

(*) پایتخت . (**) ملکه نین سیاحتینه دایر رنگین تصویرلی مجله لر .

حسینعلی رفیش شقای "رهگذر"

آی انسانلار، انسانلار

دنیا بیهین مظلوم ملت لرینه تقدیم اولور

آی انسانلار، انسانلار

دردیمیزمینم جانیم، آیلین آیلین، آیلین آیلین
آیین شاین یا تما آیین، برگوی قانلی دوماندير
قان دنیزی قاپنا نیر، گنه یا مان طوفاندير
اونون تکجه ایسه گئی، قاندير، جاندير، انساندير

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

دلایلر (۱) قیزیشیلار، خلقی اودا چکیلر
جانلار ثمرلرینی، کسپ، بیچیب، دیدیلر
انسانلارین قانلارین چکیب سوروب، ایچیلر
دوداقلارین، اللرین، اول قانلار لایزیرلر

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

بله گچن دؤیوشدن قانلار آغلانیرلار
قارالچک آنالار آغلایب سید قاییرلار
ایتمیش بالالارینی داغ داشدا آختا ریرلار
قولدورلار، قیرقین حاضرایرلار
آنجا ق جانی قولدورلار قیرقین حاضراییرلار

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

بیزله قانادقا نانا دا ورن قوشلار گشدیلر
انگین قاپمین دوشونده (۲) نظرلرن ایتدیلر
طوفانلار چاقلاما قین یا خین لیقین سجدیلر
قارانیقلاردوشمه میش بودنیا دان کوچدیلر

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

بیزلر قالدیق تا گورک چا خنا شما نین چا خما قین
مویرینه یرا وسته قان سُلینین آخا قین
آنالارین حسرتله بالالار باخا قین
قیزلارین توی آقشامی قاندا ن حنا یا خما قین

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

۱- ابرقدرتلر، ۲- افق

تازا عرصه یه گلن جوانلار نه بیلیرلر ،
آدام بیرتان قوردلاری قوزولارنه سچیرلر
ایچی بوش وعده لره اونلار تئز سوینیرلر
قان ایچن چوبانلارین سوزونه باش اییرلر

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

آی انسانلار ، انسانلار
اوگوندن کی بودنیا یا شیردنیا آدینا
تاریخینده "عدالت" آدی گل میریادینا
هیچکس یتیمه ییپدی مظلوملارین دادینا
ضعیف لارین سوزونه ، یاز یقلار فریادینا

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

ضعیف ملت لر گرک ، اودا یچینده یانالار
اونلارین اولکهلرین ، قان ایچینلر آلالار
مظلوملارین بوینونا آغیر زنجیر سالار
یا لانچی حق سونلر ، دوروب ، گولوب باخالار

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

هرگون تازا شکیلده بیر ظالم خلقی قیریب
خلقین اوزالیری له بیر بیرینی قیردیریب
اوقانلار یا ها سینا ، نه سارای لار سالدیریب
ایچیمه چالیم ، اوینا پیب ، خلقی یا خیب یا ندیریب

vvvxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

نیا بویو ظالم لر قالدوب حق سیندیریب
انسانلاری دوسدا قا ، سالیب ، دوتوب آس دیریب
خلقین یوردون ، یوواسین اودا چکیب یا ندیریب
مظلوملار قایقی سینا چاتانلاری قیردیریب

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

"شاعرلرده" اونلارا مدح و ثنا دشیب لر
اونلاری انسانلارین بوینونا میندیریب لر
انسانلیقین حرمتین آچا قا اندیریب لر
شعرین شانین شوکتین محوادیب ازدیریب لر

آی انسانلار، انسانلار

هميشه زوردو، زوردو، ساده كُونُول اولمايىن
آی حرمىلى آنالار، گول تىك آچىب سولمايىن
گۆزل گۆزل بالالار، دوهوب اودا سمالمايىن
محببتدن، صفادان، داها سراغ آلمايىن

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

قورتاردى، اولدو، گتدى انسانلىق دان بىر آدوار
كُونُولونوز ايستديكجه، آء وار، قان وار، فرياد وار
گوزياشي وار، فغان وار، اولدورمك وار، بىداد وار
تاراجىخان صدام لار، يزيديلروار، شداد وار

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

آی آنالار آنالار

ديمك اولمازدو غمايىن، دوهون آنجاق اونلارى
بويودركن آنيدين، تانيديرين بونلارى
قان قان دئيىن دئولرى بيرييجى حيوانلارى
دئيىن قارداش جاسينا، سۇسنىلرانسانلارى
انسانلىقنى پالينى سوده ورين اونلارا
اول گۆزل اولادلارا، قيزلارا اوغلانلارا
انسانلىقنى حرمىتىن دئيىن اوجيرانلارا
اورتاق اولسونلار گرگ صونرالارا انسانلارا

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

دشمنلىگين تومونودئيىن اونلار آتسينلار
دئيىن بوسرعدلرى يخسينلار، سارسييت سينلار
اوجيچيكلر، بيريبيرين قارداش باجي سانسين لار
بيرليگين خوش نغمه سين اوخوسونلار چالسين لار

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

اونلار تىكجه تانرى بامدج وئنادسين لر
بيريبيرينىن شن ليگين تانريدان ايسته سين لر
دشمنلىگين، نفاقين آدينى بيلمه سين لر
سادتى بىرليكدە آنلاسينلار بيلسين لر

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

قوی سر دوشسون بیرگوویه بیرلیگین آوازیندان
شاعرلرین سوزوندن، عاشقلارین سازیندان
ایشیقلانسین کونول لربیرلیگین آلمانزیندان
قورتولسین لارا انسانلار " ایسم لرین " نازیندان

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

اولدوزلارین کاهوانی زومزومه یله گچرکن
دنیزلرده، داغلاردا کائناتی اوپرکنی
انسانلاری بیرلیگه گوزوروب چاغیرارکن
عشقین یولون گدیرلربیزلره گوستورکن

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

الوان چیچیک لرهایم بیرلیکن عطیرین ساچیر
سنبیل لرین تللرین بیرلیک داراقلی دارییر
بولوتلار بیرلیک اوچون گویدن یره آغلاپییر
اونلارین گوزیا شیندان آخان بولاغلا قاپییر

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

آی انسانلار، انسانلار
بوکاروانلارلابیزده گلین یاریولداش اولاق
عشقین کتابین آچاق، دشمنلیک داشین آتاق
بوکارانلیق دنیا دا انسانلیقی آختاراق
تفرقه دیوارلارین، همارلارین سیندیراق

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

من بیلیرم بوسوزلراوزون آرزویو خودور
دنیا نین بوسوزلره بله امکان یو خودور
آنجا ق بیرلیگین درسین حیات بیرره او خودور
یقین بیرلیک ناخیشین چرخ فلک تو خودور

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

بیرگون اولارا انسانلار سلاج لاری آتارلار
بوده شتلی یو خودان، گوزلرینی آچارلار
قارداش باجی دئییرکن بیر بیرین آختارارلار
بیرلیگین اوچاغینی آختارارلار تاپارلار

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

۱- بهشت

مونرا گلن انسانلار!
آی با جیلار ، قارداشلار!

گورسنیز ، سیزلرا گرا وگون لری ایل لری
آین شاین یا شایان ملت لری اقل لری
بیرلیگین جنتینده سیرا فنده گول لری
اودوراندا یا دافدین ، بیزلری ، نیسگیل لری

تهران مهرماه ۱۳۶۱

هوشهر آقای حسن مجیدزاده (ساوالان) طرفندن سویلنمیش و آقای علی
برلیانی طرفندن بسته له نه رک آقای قره باغی طرفندن جمهورئ اسلامئ
رادیو سوا یچون اوخونموشدور .

حق یولو

دایانما قارداشیم
وهره ک بیزال - اله
نهفتیمیزدوشوب
دیلدن - دیله
گرکدی چالیشاق
امکله آلیشاق
سعادتیه بیز
یول آچاق

بوگون بونهفتی
ایشایله پارلاداق
شعاسی هریانا
دوتسون آیاق

هامییا بللی دیر
بو یولدو حق یولو
اوره گیمیز
اومیدلردولو

کتچی قارداش

هریقری اک
قوی بول اولسون
زحمتینله حلال چورک
بول تاخیللی چوللربیزیم
صاف اوره کله اوللربیزیم
اولکه بیزیم ، زحمت بیزیم
نهفت بیزیم ، عزت بیزیم

ایشچی قارداش

ایشله ، یارات
یوکسک لره
باشین اوجا ، شرفله چات

هرمتلیدیر ایشچی اللر
ایشی سفون دیر بیزیم اقللر
اولکه بیزیم ، زحمت بیزیم
نهفت بیزیم ، عزت بیزیم

شعرلر ویا زی لار

"وارلیق" ین پوستاقو طوسوندا (صندوق پستوندا) اوست - اوسته قالانمیش

یا زیلاردان بیرنچه سطرلده اولسا، سوز آچماق ایسته بیریک، هانسی
علاقه لی دوستلارا تشکرله، سوزو اورمیه دن "آدسیز" امضالی شاعرین گونده -
ردیگی بیرنچه اثر دن نمونه لر وثره رک باشلا بیریک :

آی ائلیم جنته دؤنده ر چوروموش طور باغینی
بئر اوزون جنت ائدن، ائل سئوهر، ائل لریا شاسین !
چال شعیر (شعر) سازینی "آدسیز" سه سال تئل لرینی
خلقیمین سازی دئسین سازداکی تئل لری یا شاسین !
بیر غزل دن: ماتمین توتدو گولون باغدا ساری بولبوللر
سن - سه وثردی بولودلاردا باغ آغلاشدی یئنه .

بیر رباعی :

غم عشقین ها میسی شهدوشکر اولدومنه ،
شام تاریم سنین عشقینله سحر اولدومنه ،
نئیله ییم کی رخ ماهین نظریمدن کؤچسون
سناه ائتدی کجه نظر، دنیا بئر اولدومنه .
ماکو - بالغ صمدزاده

شمعدانی گولو

سن ای نازنین شمعدانی گولو صفالی، گؤزه ل گوللرین پایه سی
صباتین ملایم اسن یئل لری فغانین سرین، روحلو بیر سایه سی
دوشوب اوستونه نرم و نرمک لطیف بئجردیب سنی رحمتین دایه سی
سن ای "وعدده لاشیریگ لسه" تجلی وثره ن وحدتین آیه سی
آچار گوللرین گاه گولر، گاه سولار بودور خلقتین کهنه سرمایه سی
سیده دایت اله - نور آذر

تبریزدن "م - آدلی" نین بیر قطعه سینی نقل اددیریک :

شاعرا و غلوم نیسگیله نیب آغلاما دردی، غمی اوره گینه باغلاما
بوندا ن آرتیق سن کونلونودا غلاما آغار سولار اوز - یوخاری قاییدماز
کئچن عمرون روزگاری قاییدماز

اردبیلین "نیر" ین دن آقای توکل جان نشار نیلی، گؤزه ل بیر مکتوبدا
بیرکند مکتبینه کئچن احوالاتی بیزه یازیر و کندلی اوشاقلارین محرومیت

و یو خسوللوقلاریندان بیر اؤرنک (نمونه) کیمی بو حکایه نى آنلاتیر :
 .... اوگون یا دیمدادی رکی، من صنفده (کلاسدا) جوادى سسله دیم،
 و اوندان درس سوروشماق ایسته دیم. بونودا دئییمکی، اوگون
 درسیمیز "نار" درساییدی .

اوندان سوروشدوم بوگون درسیمیز نه دیر؟ دئدی : آقا، بو گونکو
 درسیمیز "نار" دیر. دئدیم : جواد دى گوروم بو "نار" سوزونچه
 بخش (هجا) دیر، دئدی، بیلیرم، بیرتک هجا دیر. نارین حرفلرینی،
 سسلرینی خبر آلدیم، صاییدی : ن - ا - ر. بیردن سوروشدوم سن
 هئچ نار گوروبسن می ؟ دئدی، بلی آقا، چوللرده بیتگی لر آراسیندا
 چوخ گورموشم. اما بیز اونا "نار" دئمیریک، "قوش اوزومو" دئیریک!
 بوسوزو، جواددان ائشیدر- ائشیتمز، اونون درد و محرومیتینی
 لمس ائتدیم. اوره گیمه اود دوشدو. بلی اولدوکی، جواد عمرونده
 نار گورمه ییب، اما نارین نچه هجالی ولدوغونو، وهانسی حرفلردن
 تشکیل تاپدیغینی چوخ یاخشی باشادوشور. فکرلشدیم بیرنارلا صاحب
 صنفه گئتمه لییم، اونو جوادین الینه وئریب وئله دانیشماغیم
 لازم دیر؛ بو، نار دیر، کتابدا گوردوگون و اونو قوش اوزومو—
 بیلدیگین آنجا ق نارین شکلی دیر.

علی (ع) دن اؤگرنک محترم اوخوجوموز آقای ح- باریهماز، گۆزهل
 یازی و سۆزلرله حضرت علی نین وجیز بویوروقلاریندان و قرآن کریمین
 آیتلریندن گۆنده رمیشلر، سیزیم " وارلیق" دا ایشلتدیگیمیز یازی
 قایدالاری ایله توتما ماسیارغما، اوخوجوموزون مکتوبوندا ن پار-
 چالار گتیریریک :

۱- فتنه گو نمرنده خیر و ابرو غور تکم (از علی بیاموزیم)

کُنْ فِي الْفِتْنَةِ كَابِنَ اللَّسُونِ لَا ظَهْرَ
فَتَرْكَبَ، وَلَا ضَرْعَ فَيُحْلَبَ.

دیر میون یمنگی رنده ساغیلون .
دوزلیکی ایزله مک اولما ساغمن .
مکره کمر ویریلیک بولون داغیلون .

مَنْ تَعَالَيَ ضَيًّا وَمَوَاضِعَ لَهُ لَغْنَاءُ
ذَهَبَ ثَلَاثًا دِينَهُ .

۲- داریا کچیسن، وارنیدان اوترو،
اوچ قسمت دینون ان کیسی کدر .
قاریسان ظالمی دوز و قور دسان،
آچی فلیق - او جالیق، آرادان کدر .

الْحَقُّ لَا يَعْرِفُ بِالرِّجَالِ أَعْرَفَ
مَنْ عَرَفَ أَخْلَهُ .

۳- انسان بر داجیدی دریا حققت -
داجی دریادان، دریا اولانماز .
ان نین ایاتی زو یوشیر کون،
داجی تشر بولانماز، دریا بولانماز .

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى
وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ
يَبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ
الْفُسَادَ .

۴- دای اوسین اوزین بولین حالینما
فرعونلار دایشنی دوشونه دورا .
قور خورام دینوزون دیه ملت،
دینن خلقینن باشینا دورا .

۵- بهریشماز

موغان دوزوندن گلن دوست سسی عزیز اوخوجوموز، کند معلمی به قلی وند
موغان دور،، او جاق قیشلاق کندیندن چوخ صمیمی بیر مکتوب دا مختلف
مسئله لره تماسلا، از جمله بئله دئییر:

"عزیز قارداشلار، قومی شرف نامنه وگله جک نسل لر نامنه توتدوغونوز
بونجیب بولونوزا دوام وئرین، قویما یین آذربایجان خلقی بوندا ن آرتیق
حق سیزلیگه معروض قالسین، بیرده کی آذربایجان دیلینده چیخان نشریه لر
و کتابلاردا لهجه یه یول وئرمه یین، زیرال لهجه بیزیم شیرین و گوزل ادبی
دیلیمیزی کسردن سالار، و اونو گئری یه قویار، و هر منطقه نین اوزونسه
عاید بیر لهجه سی واردیر، بو، بیزیم بیرلیگیمیزه ضرر وورار، بیرجسور
اثنین کی، آذربایجاندا هامی نشریات، رادیودا داخل، ادبی دیلی
ایشلتسینلر، تاکی، ادبی دیلیمیز انکشاف ائتسین..."

بو "ص" لار نه دیر؟ تبریزدن مکتوب یا زان عزیز اوخوجوموز، آقای رسول
فتحی نین یا زینینا گئچیک میاش اولسادا، فکر وئرمک گرک لی دیر.

محبتلریندن نهایت سیز تشکرا ائدیریک. بو عزیز اوخوجوموز دئییر:
"بیرنجه گون قایاق وارلیغین تا زاسا پی الیمه چا تدی، هوسله بیرینجی
مقاله نی اوخوما غا باشلادیم، مضمونو چوخ خوشوما گلن بو مقاله نین (ص)
حرفلری لاپ حوصله می آپاردی. آی گوزلرینه قربان عزیز قارداشیم، بیزیم
آذری دیلینده (ص) سسی یوخوموز دور، بونودا دئمه لی یم که من او یثریمه -
میش یوگورن آداملاردا ن دگیلم کی بیردن (انصاف) یا (صیاد) کیمی کلمه لری
ده (س) حرفی ایله یا زما غی ایندی دن روا گورهم. خبریم ده واردیرکی، قدیم
عثمانلی چاپی کتابلاردا بعضی کلمه لری بوجور ایشله دیبلر، آما، اونلا
دورسان اونلار مثلاً (توپراق) کلمه سینده چوخ یئرده (طوپراق) یا زیبلار.
بونونلا بئله، اوقدرکی خبریم وار، اونلارین دا دانیشیق لاریندا (ص)
سسی یوخ دور، و بو قدیم چاپ کتابلار او زمان نه اصول اوزه رینده یا زیلدیغی
بیلیمیرم."

بوسئوال یازی قایدالاری مسئله سینین بیر پارچا سی دیر. بویا بدا، اوزون
بحثه احتیاج واردیر. لکن هله لیک حرمتلی اوخوجوموزون توخوندوغو نقطه لر
بارده بیرنجه سوز دئمک ممکن دور:

۱ - دوغرو دور، تورکجه ده عربلرین تلفظی ایله "ص" یوخ دور. تورک لرده، بو

باب دا عینا فارسلار کیمی، "ص" و "ث" نی ده عینا "س" کیمی اوخوردار .
 ۲ - محض قدیم عثمانلی چاپی کتابلاردا دگیل، بلکه ۱۹۲۵ - لرده، یعنی
 الفبالاری نین لاتین لشمه سینه جن، بوتون تورک دیللی ائللرده چاپ
 اولموش کتاب، مجله و روزنامه لرده، سیزیو "ص" لره راست گلیر سینیز .
 یعنی تورکجه کلمه لرده "ص" حرفینه تصادف ائتمک آنجاق و منحصر ابیر
 "عثمانلی فئنونمئنی" دگیل، بو، باکی دا، تفلیس ده، داشکندده، وقار
 دا آز - چوخ بئله ایدی .

۳ - اوخوجوموز بو "ص" حرفی نین نه اصول اوزه رینده یازیلدیغینی
 بیلیمیرم" دئییر. اوخوجوموز حقلی دیر، بیر چوخلاری دا "ص" و "ط" و
 بونا بنزهر علامت لرین تورکجه ده نیه ایشله دیلدیغینی بیلیمیرلر .
 الفبا میزدا مصوتلرین آزیغینی تلافی اوچون جور - به جور چاره لره
 باش وورولموش دور. بو "ص" و "ط" لرده بوقبیل چاره لردن بیر دیر .
 تورکجه اصل لی کلمه لرده "ص" و "ط" دایما قالین مصوتلرله گلر، و
 تورک الفبالار تاریخینده چوخ قدیم بنزهرلری واردیر. تورکجه کلمه -
 لرده "ص" حرفی نین تشکیل ائتدیگی هجا دا، مصوتین قالین اولاجا غی
 یللی اولور، مثلاً: "جانیماسیندی"، "قورخوسوندا ن بیر بوجا غاسیندی"
 عباره لرینده کی "سیندی" ایله، "بوشقاب سیندی"، "اونون قلبی سیندی"
 مثاللاریندا کی "سیندی" آراسیندا کی فرق بو "ص" لارین یا زیلما سینی
 آیدینلاتیر .

انشاء اله بوموضوعدا اوخوجوموزون یازدیغی باشقا نقطه لری ایه ده
 داها اطرافلی ایضا حلا وئرمگه فرصتیمیز اولار، اوزمان "ص" لار اونون
 حوصله سینی داها آزا بارار .

ال چک ! اوسکودن اوخوجوموز آقای حاجی رجا ئی نین گونده ردیگی غزل دن
 بیرنچه بیت :

بئل باغلاما غوغای بهارا ساری کؤینک
 قور بزم طرب، وسوسه دانه دن ال چک .
 جانا بورا خیب، عاشقی اغیار یله گزمه .
 رسوای اولوسان آخری، بیگانه دن ال چک .
 ییخدین اثویمی آفت دوران، اثوین آباد
 گل باری من خانه ویرانه دن ال چک .

عزیزدوستلار — آقاي حيدر صمداوغلى بيزه بيزنچه شعر گوندرمىشىدى.

اونلاردان بيزىنى برابر اوخويلاق :

عزیزدوستلار

آرزوم بودور "وارلىق" ينىز

گونو — گوندن بارلى اولسون

چىچك آچسین .

جان اوخشايدان خوش عطرلر

باغچانيزدان

آشيب ، داشسین

پوردا دولسون .

دىلگىم ديز

"وارلىق" ينىز سايه سينده

دوشونجه لىر قاناد آچسین

دوشمن دايانماسين قاچسین

ويران اولموش او يقرلر

گون گورمه يىن شته اولورده

حقين سونمز شمعى يانسین !

ياغيش ياغیر "شهرى" دن "مهر وندمياپ" امضالى قوتلى و يىتگين شعرلر

آلميشديق ، تشکرات ديريک ، بودور بيزنمونه :

دومان ، چىسگين چوکوب داغا ، اوزاقلاردا

بولودلاردان آغیر — آغیر ياغيش ياغیر

اينامدى بو ، قودوز اينامسىز گوجلور

گوجسوزلرى ساغمال سانير ، توتور ساغیر .

بهر خبر گلير — استارادان آقاي عظيم زينالى نين گونده رديگى منظومه لردن

ايكى بيت نفل اقديريک . تشکوله :

کونلومده الهامين سى يوکسه لير — سانكى غايبلردن بهر خبر گلير

تانيرام سسینی قورقود دده مين — کوراوغلولارين ، مرد ايگيت لرين

بسی تصنیف دیدم در حقایق
اگرچه عارفان بسیا ربودند

ندیدم همچو گلشن برد قایق
بهر فغان شیخ محمود است فایق
شیخ محمد لاهیجی

شیخ محمود شبستری و مثنوی گلشن راز

شیخ محمود شبستری یکی از اکابر عرفای عصر ۱۲-۱۳ می باشد که با مثنوی گلشن رازش مشهور گشته است. او در بهبویه جوانی برای کسب و تکمیل دانش در تگاپو بوده و مدتی بمراکز علمی و فرهنگی آن دوره به ویژه مصر و شام و حجاز نیز سیاحتها نموده و پس از ملاقات و مصاحبه با عرفا و شیوخ عصر خود با اخذ تجربه و بررسی آثار محی الدین ابن عربی، بانبیوخ سرشار بتالیف آثار گرانبهای خود پرداخته است. چنانکه در مثنوی سعادتنامه اش ضمن وصف حال خود گوید:

مدتی من ز عمر خویش مدید
در سفرها چو مصر و شام و حجاز
سالومه همچو دهر می گشتم
گاه از مه چراغ میگردم
علما و مشایخ این فن
جمع کردم بسی کلام غریب
از فتوحات از قصوص حکم

صرف کردم بدانش توحید
کردم ایدوست روز و شب تگتاز
دهوده شهر و شهر می گشتم
گاه دود چراغ میسوردم
بس که دیدم بهرنواهی من
کردم آنکه مصنفات عجیب
هیچ نگذاشتم ز بیش و ز کم

بدین وصف شیخ شبستری زندگی پرهیجانی داشته و صرف نظر از ناامنی های زمان خودش، مدتی از عمر خود را در سیاحت گذرانیده و در دوره فعالیت فلسفی نیز، با اشاره بمقام والای انسانیت و مقام رهبری فقیه در راه نیک بختی مردم و برقراری عدالت اجتماعی و استقلال معنوی، بر علیه طاغوتیان با جهل و عوام فریبی در مبارزه بوده است.

شیخ محمود شبستری در طی تاریخ در آثار دانشمندان با احترام خاص و با القاب متعددی یاد گردیده است. در همین منابع شهرت شبستری وی بعضاً "تبریزی رانیز، از این لحاظ بدون نسبت داده اند که شبستر از بخشها" این دو کتاب بنام فتوحات المکیه و قصوص الحکم از آثار فلسفی محی الدین ابن عربی است که از پیشوایان تصوف علمی است. او تا سال ۶۳۸ هـ قمری/ ۱۲۴۰ م / زندگی کرده و مدفن اش در صالحیه دمشق باقیست.

۲- شیخ محمود شبستری، سعادتنامه / نسخه خطی - کتابخانه دانشگاه تهران ورق ۱۳ ب، شماره ترتیب - ۲۶۰۲

۳- راجع به وجه تسمیه شبستری و تاریخ آن به گلشن راز، تبریز ۱۳۴۷ ص ۱۷-۱۸ مراد شود

نزدیک تبریز است ، شیخ در همانجا متولد و در تبریز مشهور گشته است و ولی امروزه بنام شیخ محمود شبستری شناخته شده و مانند سایر شعرا تخلصی نداشته است .

با اینحال دکتر تولوک^۴ و پروفسور کریمسکی^۵ در آثار خود بعضاً " تخلص عزیزى را به شیخ شبستری نسبت داده اند . ما در بررسیهای قبلی خود بدین نتیجه رسیدیم که بخاورشناسان مزبور در تحلیل ابیات زیرین خائمه گلشن راز چنین تصویری رخ داده است :

فرض زین جمله آن کرما کند یار
عزیزی گویدم رحمت بر او باد
بنام خویش کردم ختم و پایا ن
الهی عاقبت محمود گردا ن^۶
بطوریکه مشهود است ، اگر بفکر دانشمندانی فوق الذکر تحلیل مصرعهای بیت یکم بطور جداگانه و بهم وابسته نباشد ، در نتیجه کلمه " عزیزى بمولف گلشن راز همچون تخلص فرض شود ، معنای بیت درست در نمیآید ، پس تحلیل بیت بایستی چنین باشد : فرض زین جمله آن کرما کند یار عزیزى ، گویدم رحمت بر او باد - مقصود از تنظیم گلشن راز آنست که اگر عزیزى یعنی یک شخص محترم و یا هم مسلکی ، پس از مطالعه و درک دقیق آن مرایاد نماید ، بر من رحمت گوید . بناءً عزیزى در اینجا تخلص نیست و ناظم گلشن راز در آخرین بیت و در پایان اثر بجای تخلص بنام خود اشاره نموده است .

غیر از این در سالهای اخیر در این باره با گفتار احمد گلچین معافی آشنا شدیم که گویا میرزا عبدالکریم رایش الدین زنجانی متخلص بسا مجوبه و ملقب بعارف علیشاه ، شرحی بنام محمودیه به گلشن راز نوشته و آن جعل و تحریف مفاتیح الامجاز فی شرح گلشن راز شیخ محمد لاهیجی است که بنام خود تالیف نموده است این اثر با سایر رسالات مولف از طرف شمس الدین پرویزی بمال ۱۳۳۵ هـ شمسی در تبریز چاپ رسیده است^۷

از گفتار احمد گلچین معافی ، دایره شرح دوبیت فوق الذکر گلشن راز که

۴- و . دورن - کاتولوژی نسخ خطی شرق ، کتابخانه عمومی سنت پترز

بورگ ، ۱۸۵۲ ص ۳۴۹ - ۳۵۰

۵- کریمسکی - تاریخ ادبیات فارسی و تفصوفیای درویشی ، مسکو -

پترز گراد ، ۱۹۱۴ - ۱۹۱۶ ص - ۹۴

۶- شیخ محمود شبستری - گلشن راز ، متن علمی و انتقادی با مقدمه ،

تهیه کننده - قربانعلی محمدزاده ، باکو - ۱۹۷۲ ص ۱۱۵ .

غیر از این نکاتی نیز در آثار منظوم خود شیخ حاکی است که در بحبوحه زندگی، در سایه استعداد فطری زود به حد کمال رسیده و بزودی هم این دار فانی را وداع گفته است.

شیخ محمود شبستری در اثر نبوغ بی شائبه که در تفسیر دقایق عرفانی داشت، هنوز در اوان جوانی و در اندک مدتی آوازه شهرتش به نقاط دور دست رسیده و مرجع دانشمندان قرار میگیرد. مراجعه عالم مشهور خراسان امیر سید حسین هروی بشیخ محمود شبستری و در نتیجه تنظیم مثنوی همچون گلشن راز نمونه بارز این گفتار است چنانکه ناظم گلشن راز تحت عنوان سبب نظم کتاب در این باره گوید:

گذشته هفت و ده از هفتصد سال	ز هجرت ناگهان در ماه شوال
رسولی با هزاران لطف و احسان	رسید از خدمت اهل خراسان
بزرگی کا ندر آنجا هست مشهور	با قسام هنر چون چشمه هور
نشته نامه در باب معنی	فرستاده برار باب معنی
در آنجا مشکلی چند از عبارت	ز مشکلهای ارباب اشعارت
به نظم آورده و پرسیده یک یک	جهانی معنی اندر لفظ اندک ^{۱۳}

از اوایل قرن هفتم هجری و اوایل قرن سیزدهم میلادی، اصول عرفان و نظریه وحدت وجود وسیله محل الدین ابن عربی و شاگردانش بسط و توسعه یافته و در اوایل قرن هشتم و اوایل قرن چهارده میلادی، دوره تکامل خود را سپر میکند. درین موقع با پیشرفت همین نظریه در مکاتیب عرفانی باره از مسائل غامض و اصطلاحات فلسفی مورد پژوهش و مباحثه قرار میگیرد. چنانکه از طرف دانشمندان خراسان، امیر حسین هروی از هرات درباره مسائل مورد بحث ضمن نامه منظوم بشیخ شبستری مراجعه مینماید. مولف گلشن راز بجزریان واقع چنین ادامه میدهد:

رسول آن نامه را بر خوانندگان	فتاوا حوال آن حالی در افواه
در آن مجلس عزیزان جمله حاضر	بدین درویش هر یک گشته ناظر
یکی گو بود مرد کار دیسیده	ز ما مدبار این معنی شنیده
مرا گفتا جوابی گسوی در دم	کز آنجا نفع گیرند اهل عالم
بدو گفتم چه حاجت کاین مسایل	نیشتم بارها اندر وسایل
بلی گفتا ولی بروفق مشغول	ز تو منظوم میداریم مأمول
پس از الحاح ایشان کردم آغاز	جواب نامه در الفاظ ایجاز
بیک لحظه میان جمع بسیار	بگفتم این سخن بی فکر و تکرار

همه دانند کاین کس در همه عمر
بر آن طبعم اگر چه بود قادر
ز نثر ار چه کتب بسیار می ساخت

نکرده هیچ قصد گفتن شمر
ولی گفتن نبود الا بنادر
بنظم مثنوی هرگز نپرداخت

نماینده^{۱۴} امیرحسین هروی نامه را طبق آداب و رسوم آنروزه در
مجلس عرفا و اکابر تبریز قرائت مینماید. مجلسیان در حال پی بردن
بر موز باریک سئوالات، همه مشتاقانه بشیخ بزرگوار ناظر بودند و
میتدانشند مخاطب اوست که یارای جواب چنین معانی را دارد. شیخ در
وحله^{۱۵} اول برای اینکه همان مسایل را بارها در آثار منشور خود توضیح
داده است، خود را در جواب معذور میداند. ولی در مقابل خواهش موکد
مردکار دیده که استادش باشد، بجواب سئوالات بشکل منظوم فی المجلس
وفی البداهه مبادرت مینماید. این نیز پایه نبوغ و قدرت فوق العاده
شیخ بزرگوار را میرساند چونکه تا آنوقت آثار او بنثر بوده و بشمر
خصوصاً^{۱۶} با مثنوی هم اثری نسوده بود. با این وصف نماینده^{۱۷} هروی با
اخذ جواب و اظهار امتنان بمقصد باز می گردد.

شیخ محمود شبستری در خاتمه^{۱۸} وصف، سبب نظم کتاب، تاریخ تنظیم
آنرا چنین بیان مینماید:

ذکر باره عزیزکار فرمای
همان معنی که گفتمی در بیان آ
نمیدیدم در اوقات آن مجالسی
که وصف آن بگفتگو محالست
بی آن تا شود روشن تر اسرار
بعون و فضل و توفیق خداوند

مرا گفتا بر این چیزی بیفزای
زمین علم با عین عیان آ
که پردا زم بدو از ذوق حالی
که صاحب حال داند کاین چه حالست
درآمد طوطی نطقم بگفتار
بگفتم جمله را در ساعتی چند^{۱۹}

مورخین و همچنین خاورشناسان تا بحال بمضمون ابیات مذکور که بتاریخ
تنظیم گلشن راز اشاره شده، بخوبی توجه ننموده و در اساس بیت یکم،
سبب نظم کتاب - گذشته هفت و ده از هفتصد سال ز هجرت ناگهان در ماه
شوال، جریان تاریخی سئوال و جواب اولیه را که در ماه شوال ۷۱۷ هجری
قمری/ ۱۳۱۷ م / بین امیرحسین هروی و شیخ شبستری انجام پذیرفته،
تاریخ تنظیم گلشن راز نیز نامیده اند. در صورتیکه با توجه باشعار

۱۴- باز در همانجا، ص ۸- ۱۰

۱۵- باز در همانجا، ص - ۱۰.

قبلی ناظم گلشن راز که تحت عنوان سبب نظم کتاب، سروده، بخوبی روشن است که اثر در دو مرحله اساسی تنظیم گردیده است. در مرحله یکم که شیخ شبستری بنامه هروی بهمان نسبت مطابق سؤال جواب گفته، هنوز متن نخست آن ساخته شده که بنام ازها رگلشن است و تکمیل آن در مرحله دوم انجام مییابد و آن همانست که شیخ بزرگوار بار دیگر بنا بسیارش استادش در صدد توضیح جوابهای خود یعنی متن نخستین برمیآید ولی بعلمت نداشتن وقت مساعد و ذوق موافق از تعویق آن معذرت خواسته و در آن موقع دیگر و در مدت کمی همان سیارش را انجام و آنرا گلشن راز نامیده است بنا بر این گلشن راز مدتی بعد از تنظیم متن نخستین آن یعنی بعد از سال ۷۱۷ ه. قمری ساخته شده است.

راجع به تنظیم گلشن راز این را نیز بجا است که علاوه کرد، چون سئوالات امیرحسین هروی بشکل منظوم و آنهم بسیار فشرده بود، لذا جوابهای اولیه شیخ شبستری نیز که بهمان نسبت وفی البدیهه ادا شده بود، طبعاً "غامض تر مینمود. روی این اصل بعد از انتشار جوابهای اولیه، از طرف هواخواهان عالم علم و عرفان و خصوصاً "مباحثه کنندگان در مفهوم همین دقایق بمشکلاتی برخورد میشود. بهمین منظور در اثر تقاضای ایشان و سیارش بار دوم مردکار دیده، شیخ بزرگوار بتوضیح جوابهای خود پرداخته و با انجام همین کار اثر ذیقیمتی همچون گلشن راز بعالم علم و عرفان بیادگار گذاشته است.

مثنوی گلشن راز در جواب سئوالات امیرحسین هروی بشکل سؤال و جواب نگاشته شده است. چون در منابع تاریخی راجع بعده همین سئوالات و یا متن نامه امیرحسین هروی بفکرهای مختلف برخورد میکنیم، لذا این موضوع نیز مورد پژوهش قرار گرفته است. نخست گفتار گروه یکم خاورشناسان را که بر اساس منابع قدیم، همین مسائل هفده گانه هروی مشتمل بر هفده بیت که خود نیز گویا در متن گلشن راز منعکس است بررسی میکنیم.

لطفعلی بیگ آذر^{۱۶} حاج زین العابدین شیروانی^{۱۷}، رضا قلیخان هدایت^{۱۸} محمدعلی تربیت^{۱۹} محمدعلی تهریزی (مدرس)^{۲۰} و عده دیگری از دانشمندان

۱۶- لطفعلی بیگ آذر، آتشکده - تهران، ۱۲۹۹ ه. قمری ص ۲۷

۱۷- حاج زین العابدین شیروانی، ریاض السیاحه - تهران، ۱۳۳۹ ه. قمری ص ۴۹

۱۸- رضا قلیخان هدایت، مجمع الفصحاء، تهران، ۱۲۹۵ ه. قمری ص ۲۵

موبداین فکرنده. علاوه براین از گفتار ایشان چنین برمیآید که متن نامه هروی نیز عیناً " شامل همین هفده بیت بوده است .

با اینوصف ما وقتیکه دایر بسؤالات هفده گانه موردادما، به سه متون گلشن راز مراجعه مینمائیم ، بهیچوجه با گفتار خاورشناسان مزبور مطابق درنمیآید. چونکه امروزه در متون گلشن راز، ضمن پانزده عنوان سؤالی جمعا " شانزده بیت منعکس است ، بطوریکه در عنوان سیزدهم دوبیت پشت سر هم آمده است .

غیر از این مادر این باره با گفتار گروه دوم خاورشناسان از جمله ادوارد براون^{۱۹} دکتر عباس اقبال^{۲۰} و دکتر مارکریت اسمیت^{۲۱} آشنائی شویم که آنها در آثار خود طبق عناوین سؤالی پانزده گانه گلشن راز ، سؤالات هروی را نیز پانزده بحساب گرفته اند .

چندین سال بود که همین مسئله مورد بحث تحت پژوهش بود. خصوصاً اینکه طبق منابع قدیم و خاورشناسان شرق ، سؤالات هفده گانه هروی که بایستی در متون گلشن راز منعکس باشد ، درست درنمیآید. یعنی در متون گلشن راز فقط شانزده بیت مشتمل بر شانزده سوال عکس شده بود. در نتیجه ضمیمه پژوهش بمتن نامه^{۲۲} امیر حسین هروی دست یافتیم که همین متن بمقدمه^{۲۳} نسخه^{۲۴} خطی گلشن رازیکه عیناً " شامل سؤالات هفده گانه هروی نیز میباشد ، بعد از بیت " بنظم آورده و پرسیده یک یک ————— جهانی معنی اندر لفظ اندک " بترتیب علاوه گردیده است . قابل توجه اینکه در نسخ گلشن راز مورد دسترس سوال یکم گلشن راز بایک بیت و در نسخه خطی حاضر با دوبیت آغاز میشود :

۱۹- محمد علی تربیت دانشمندان آذربایجان - تهران ۱۳۱۴ هـ. شمسی ص ۳۳۵

۲۰- محمد علی تبریزی (مدرس) ریجانه^{۲۵} الادب. جلد ۲- تهران ۱۳۲۷ هـ. شمسی ص ۲۹۸

۲۱- ادوارد براون ، تاریخ ادبی ایران- تهران ۱۳۲۷ هـ. شمسی ص ۱۶۰

۲۲- دکتر عباس اقبال، تاریخ مفضل ایران- تهران ۱۳۱۲ هـ. شمسی ص ۵۴۵

۲۳- دکتر مارکریت اسمیت ، مجله روزگار نو- لندن ۱۹۴۵ ص ۱۰

۲۴- شیخ محمود شبستری، گلشن راز - نسخه خطی کتابخانه^{۲۶} سالتیکف شدربین لنین گراد ، ورق ۴۳، ۴۴ ، شماره ترتیب دورن: ۲۳۳ (دستنویس قبلاً^{۲۷} مربوط به کتابخانه^{۲۸} آستان صفوی در اردبیل بوده است) .

نخست از فکر خویشم در تحریر
 چه بود آغاز فکرت را نشانی
 چه چیز است آنکه گویندش تفکر
 سرانجام تفکر را چه خوانی؟^{۲۵}

از اینجا چنین نتیجه بدست می‌آید که در متون گلشن راز خطی و چاپی که عموماً "در دسترس است"، ضمن سؤال یکم، تنهائیت اول بیت یافته و بیت دوم بععلی حذف گردیده است. براساس متن نامه هروی و نسخه خطی گلشن راز مزبور که همچون نسخه اصلی بدست ما رسیده، چنین بر می‌آید که اصل نامه از بیست و هشت بیت عبارت بوده که در آن دو بیت بمقدمه و چهار بیت بختامه آن و بیست و دو بیت دیگر نیز عیناً "سؤالات امیرحسین هروی را در بر میگیرد. نهایت شیخ شبستری از همین سؤالات هفده بیت مشتمل بر هفده سؤال جامع را انتخاب و در گلشن راز ضمن پانزده عنوان سؤالی قرار داده و به ترتیب بجاوب آنها مشروحاً پراخته است بطوریکه از لحاظ وابستگی مسائل در سؤال یکم و سیزدهم، دو بیت پشت سر هم آورده است. با اینوصف دومین بیت سؤالی گلشن راز "چه بود آغاز فکرت را نشانی سرانجام تفکر را چه خوانی؟" که در قوق نیز اشاره شده، با مرور زمان از متون آن حذف گردیده بود، طبق نسخه خطی فوق الذکر معین و در متن علمی و انتقادی گلشن راز تصحیح گردید.^{۲۶} گلشن رازیکی از زیباترین منظومه‌های عرفانی و از برجسته ترین آثار فلسفی شیخ محمود شبستریست که با این اثر نبوغ خود را نشان داده و در ردیف عرفا مقام شامخی را بدست آورده است.

درباره قدرت نبوغ فلسفی شیخ محمود شبستری و اهمیت مثنوی گلشن راز در منابع تاریخی و در آثار عرفا و دانشمندان بیاناتیست که همگی شاهد این مدعی است چنانکه شارح مشهور گلشن راز شیخ محمد لاهیجی درین باره گوید:

بسی تصنیف دیدم در حقایق ندیدم همچو گلشن پردقایق
 اگر چه عرفان بسیار بودند بعرفان شیخ محمود است فایق^{۲۷}

۲۵- قربا نعلی محمدزاده، دایر بسؤالات فلسفی امیرحسین هروی بشیخ محمود شبستری... معروضه‌های فرهنگستان آذربایجان شوروی، باکو، شماره ۷-۱۹۶۶ ص ۸۷-۸۳

۲۶- به گلشن راز، متن علمی و انتقادی، ص ۱۱ و متن نامه هروی در ص ۶-۷ مراجعه شود

۲۷- مفاتیح الامجاز فی شرح گلشن راز، تألیف شیخ محمد لاهیجی... تهران

۱۳۳۷ هـ. شمسی، ص ۷۱۶.

طبق گفتار عارف کامل شیخ محمد لاهیجی با اینکه با بسیاری از عرفا و آثار ایشان آشنا شده، ولی شیخ شبستری را از لحاظ مقام نبوغ و مثنوی گلشن رازش را از لحاظ دقتی مضامین در زمره آثار عرفانی برتری و مزیت خاصی را قائل است.

مثنوی گلشن راز از تاریخ تالیف تا بحال دقت عرفا و دانشمندان را بخود معطوف داشته، با و شروح بسیار متعدد و نظیره ها نوشته اند! خصوصاً عده از عرفا همچون عبدالرحمان جامی در تائید مضامین گلشن راز و افکار فلسفی شیخ شبستری قرار گرفته، آثار خود را ساختار داده اند، عده از دانشمندان نیز در تالیفات خود برای اثبات گفته هایشان با بیات گلشن راز استناد نموده اند.

مثنوی گلشن را همچنین بزبانهای زنده آسیا و اروپا مکرر ترجمه و چاپ گردیده است. بدینوضع اثر در طی تاریخ اهمیت خود را حفظ و در ادبیات جهانی از لحاظ دارا بودن مضامین پر ارزش فلسفی - اجتماعی شایستگی خاصی را کسب نموده است. چنانکه امروزه نیز از طرف خاورشناسان بررسی معانی و رموز آن همچنان ادامه دارد.

این را نیز بایستی متذکر شد که ترجمه های اثر فلسفی همچون گلشن راز، افکار و رموز عرفانی آنرا بهیچوجه نمیتواند منعکس نماید، بنابراین ترجمه ها بطور عموم سطحی و تحریفی است. شرح مشهور شیخ محمد لاهیجی هم که بسبک کلاسیک نوشته شده، بنابیان انجام بعضی مفاهیم، مضمون اساسی وی برای همه قابل درک نیست. لهذا برای پی بردن به رموز آن جهت تسهیل، ترتیب شرح مختصر آن بزبان معاصر در مقابل هواخواهان عالم علم و عرفان، وظیفه بسارزشمند و وجدانی است.

قربانعلی - محمدزاده شبستری

۲۸- در این باره بگفتار احمد گلچین معانی - گلشن راز و شروح مختلف آن نسخه های خطی، دفتر چهارم، نشریه مرکزی دانشگاه تهران، زیر نظر محمد تقی دانش پژوه و ایرج افشار، تهران، ۱۳۴۲ هـ. شمسی ص ۵۳ - ۱۲۴ مراجعه شود.

یا زان سا وه نین خرقان بخشی نین بندا میر
کندیندن بیرینجی درجه لی عدلیه وکیلی
علی کمالی

مهدی منتظر

سا وه تورکلری نین آدلیما قللری، خلج، بیگدلی، بیات، افشار، بغدادی
شاهسئوه، تورکمن، مغان، قاجار و باشقالاری دیرلر. بونا گوره ده نچیسه
قرنلر دیرکی، سا وه نین مختلف یئرلری خلجستان، بیگدلی و بیات آدلانیب دیر
خلجلر سا وه نین هامی یئرلرینده مخصوصا خرقان و مزلقان بخشلرینده
بیاتلار زرنده بخشینده و مزلقان نین قوزئی - گون باتان همه لرینده، بیگ -
دلی لر مزلقان بخشی نین گون چیخان قسمتینده، بغدادی شاهسئوه نالی -
نین بوداغلاری دا سا وه نین حومه، مزلقان، زرنده و خرقان بخشلرینده تورکمن
و قاجارلارین ایندییه تک قالانلاری مزلقان و خرقان بخشلرینده و افشارلار،
سا وه اطرافینده و قزوین و سا وه آراسیندا افشاریه آدلانان ما حالدا یا شایرلار،
ان قدیم زمانلاردا تورکلرین سا وه منطقه یا شاماق و حکومت اتمک
لرینه چوخلو دلیل و مدرک لروا دیر. بیگدلی لرکی، تورکلرین آدلیما قللر -
یندن دیرلر مرکزی ایراندا سا وه نی بگه نیب و مزلقان نین گون چیخان کند
لرینده اقامت اقدیب و ورادان عراق عجمین آیری منطقه و شهرلرینده
داغیلیبلار. نتیجه کی حاجی صفی قلی سلطان بیگدلی شاملو اوغلو حاجی
مصطفی سلطان بیگدلی شاملو داتبریز و خامنه و اروند و مراغه و قم و سا وه
و سلطانیه و اصفهاندا چوخ - چوخ کندلره و باغلارا و یئرلره و بازارچه و
حمام و کاروانسرا لارا مالک ایمیش، مزلقان نین سوسنقین آدینا کندینی آتا -
لاری کیمی اوزونه و دورونده یا شایان اقلینه مرکز قرار و قریب و اورا -
دان ایرانین مختلف ولایت و ایالتلرینده اولان املاکینی اداره ائده ر -
میش. مرحوم مصطفی سلطان بیگدلی شاملو سوسنقینده اوچ گوللو - چیچکلی
و میوه لی باغ دوتد و روب، بیرینی "باغ صفا" و بیرینی "باغ وفا" و بیرینی ده
"باغ سرا" آدلاندیریب و او باغلاردا، تالارلار - طنابی لار و کاغذلیق آدینا
ایوانلار و سرایلار ایچینده قهوه خانه لر و شربتخانه لر و آشپزخانه لرو
خیاط خانه لر و صندوقخانه لر تیکدیریب و سبزه میدانلار و دریاچه لرو و -
مردن حوضلار سالدیریب و بو باغلاری و سرایلاری و سا وه نین هر یسان کنساب
سوسنقین، وندنقین، کتیرآباد، مرق آدینا اولان و اروند آذربایجاندا

خامنه، داريان، شندآباد، شانجان و كوره‌گنان آدلانان و مراغه‌ده روشست
 كندی دفييلن وگرفتس ده و سلطانيه ده و اصفهاندا كشميشده ميدان شاه
 آدلانان ميداندا كاروانسرا لار و عمارت لار و حمام لار بيريشرده ۱۰۴۱ هـ. ق
 اقلينده وقف عام و خاص اقله يهديركي، بومهم وقفنامه ايران سارمان اوقا-
 فينين ساوه ادا ره سينده ساغلانير و بوا هميت لي سند بيزه گوسته بيركي، ساوه
 واونون مزلقان ماحالي و مزلقان دابيگدلي لرين كندلري چوخ آباد و
 سئومه لي وياشاماغا مناسب و ايران توركلري نين ان اسكي اوتراق بئر-
 لريندن ايميش، صونرا لاردا مغان، موصلدن و شامدان تورك اقللري ساوه يه
 قديم توركلره قوناق گليب واورادا قالماقلاري گوسته بيركي ساوه محالي
 مركزي ايران توركلري تين ان قديم مركز لريندن ايميش، نجه كي، اورا
 گله ن و آيري ديلمرده، دانيشان ائلرده توركلرين غلبه سيله تورك له-
 شيب لر، ائله كي كوردلر، كوردخلج اولوبلار، فارس زرگر ائلي چيلغا تورك
 اولوبدور و ارمني لر تورك فرهنگينه باغلانيب و توركي ني عمومي و ساز و
 سوزديلي، اختيار ائديب و بوديلدن خوشلانيب و هوشلانيبلار، ساوه نين بيگد-
 يلي لر اگلشه ن محالي اونلار ين عدالت و ائل سئوه رليک و انسانيت لرينه
 خاطير چوخ آباد و آدليم اولوب و او حدود لاردا چوخ صنعتكارلار و شاعرلر و
 يازچيلار يا شايبلار، آيريجا ائوز اولكه لرينده اوز گورمه ين مظلوم كيমে
 لر بيگدلي لر كندلرينه كوچوب و او كندلرده ساكن اولوبلار، بويكي مي-
 انسانلار دان مرحوم مهدي منتظري نين آتا- بابا لاري و طايفالاري دا تفرش
 كندلريندن ظالم لر اليندن قاچيب، مزلقانين سوسنقين و رازين و پلنگ
 آباد و فرق آباد آدلي و آيري كندلرينه سيفينيپ لر.

سوسنقين، مركزي تينه و ائوز اتگينده عالم لر و شاعرلر تورمه گه
 چوخ دوغاري (استعداد) و اريميش نجه كي اونون اتگينده شيخ محمد مهدي
 منتظري كي مي بويوك عالم و شاعر لر بويلا چا تيبيلار.

مرحوم شيخ محمد مهدي منتظري مرحوم ميرزا محمد دين اوغلو دور، ائوزو-
 ندن ايكي اوغلان، بيري آقاي ابوالفضل منتظري و بيري ده آقاي علي اكبر
 منتظري و دئورد قيز باقي قويوبدور.

مرحوم منتظري شعرلرينده "منتظر" تخلصيني اختيار و گاه دا "شيخ" و
 "مهدي" تخلصيني ايشله ديبيدير.

مرحوم "مهدي منتظر" ائوز تحصيلاتيني محله و قم دا باشا آپاريپ و

تحصیل علمدن صونرا اور دوغما کندی و آنا یوردو سوسنقینه گلیسب و
مزلقاندا وخصوصا بیگدلی لر کندلرینده خلقین شرعی ایشلری و تعلیم و
تربیت له مشغول اولوبدور.

مرحوم شیخ مهدی تخمینا ۸۵ ایل پاشاییب و سوسنقینده اولوب و قم
شهرینده دفن اولوبدور.

مهدی منتظر پشربنده و آرزو دانیشان - چوخ یازان اولوب و اینجه و
چکینک و قارا شیللی ایدی او، حق سیرلیق قارشیسیندا باریشمایان میا -
رزلردن ایتمیش، اونون گئییمی ساده بیرکندلی کیمی و ایچه ریساشپ -
گیندن بزه کلی ایتمیش و روحانیت حالتینده خلقه خدمت ائتمگه یاناشی
بیرکندلی اکینجی کیمی ده اکیب - بیچیب و رعیتچیلیک ائده رمیش، او،
۱۳۳۷ شمسی نین آخرلاریندا دنیادان کؤچوبدور، شیخ منتظری قم علمیه
حوزه سینده عرب دیلمینی و عرب دیلمینده اولان مذهبی کتابلاری و متن لری
اوغویوب و روحانیت لباسینی گئییمیشدی و بوسابقه یه گؤره ده او مرحومون
شعرلری چوخو عرب دیلمینه و او دیلین صرف و نحوینه راجع اولان و مذهبی
مضمونلارا باغلیدیر.

مرحوم مهدی منتظرین صبری کیمی ده سؤزو ده چوخوموش و بوگونه
تک آلتی مین بیت دن یوغازی اونون شعرلریندن بیزیم الیمیزه چاتیب
کی، هامیمی اوز ال یازمالاری دیر.

شیخ منتظر اوز کؤکو و اولدوقو محل باره سینده بئله دئییدیر:
طینتم ظاهر ز خاک بی غش است   نسبتم گویند ز اهل تفرش است
درده سوسنقین دارم مقسام   نام مهدی، منتظر شهرت بنام
مرحوم شیخ محمد مهدی، یثنگی عربی اوغویان طلبه لره کؤمک ایچون
صرف و نحو عربینی فارسی دیلمینده شعرله یازیبدیر.

مهدی منتظر رباعی فورموندا و مختلف مضمونلاردا چوخ شعرلر اوز-
وندن یادگار قویوبدور:

این طبع خدا داده ام از راه مجاز   برسوی حقیقتم نموده دمساز
از درگاه حق امید دارم ز کرم   با ملهم غیبی کندم هم آواز

سرنه به در خواجه تو ای بنده نواز   تا خواجه نواز گردد آن بنده نواز
گر بنده نوازی بنوازد بنده نواز   ای بنده نواز بنده نواز

از خنجر دهر از جگر آه مکش   سربازی اگر تو منت از شاه مکش
گر خوف و رجایت بود ای بنده جاه   هرگز به جهان حسرت آن جاه مکش

"منتظر" تورکی و فارسی شعرلرین چوخ فورمالاریندا یا غشی - یا غشی
سوزلر دئییدیر. ملاحظه بویورون کی، حضرت علی بن ابیطالب باره سینده
نه گؤزه ل تورکجه منقبت دئییدیر :

ای بحر ما خلقدن آلا ن تربیت علی
حقین صفات مثبتی ذاتیندا مجتمع
قا دردی هر قدر او، و قدرت سنیله پر
عالمدی قلب ما هیته قلب انورین
هم محی العظامن وهم حی لایممسوت
معلوم دور عقول نفوسه سنن مراد
سن مدرکن ضما پیرا سرا ره بالتمام
یو خدور سنین قدیملیقیندا قیاس و هم
بیشک و شبهه اول خلق و ازل سنن
هم ما دقن تکلم و الفاظ و نطقده
دئسم علی خدا دیرا و لور کفریمه سبب
هر ذیحیا ته کون ده هرا اختلاف شکل
لفظونه آدمین بدنینه و فریلدی روح
طوفان دن نجات تا پانا زدی نوح اگر
باء بنای بسمله حقه سن بنا
گلشن اولوب دونار غلیل الله اگر
عیسا ائدیبدی روحی اگر اوجا ز بدن
بیضا یدینده گورد و الینده عصای دست
ذبح تمیه ی ذبیحی گوروب غنجر تیغ^{ایله}
مهدا یچره اژدها نی دئسم بولد و قهر یلن
عنتر نه دیر نه عمرو و نه مر حب نه ذولکلا
ای خانه خدا ده خدا سیندیرن خدا
یا فاتح المشاکل یا فارخ الهمم
مهدی منتظر امام حسینه دریندن هاشیمیش و انون و انوزونون اهل
بیتینین و کومکچی لرینین باره سینده نه نیسگیللی سوزلر و مدیحه لر دئییب
دیر. بورا دا شیخین بیر بوک "ها را" ردیفینده امام حسینه مربوط اولان شعر
یندن نجه بیت اوخویاق :

یا حسین سن هارا بیلمم هم و آزار هارا
 کربلا دشتی هارا بیرا ایلله کفسار هارا
 مرصه تنگ اولدو سنه ، عازم میدان اولدو
 سن هارا ، نیزه هارا ، تیغ شرربار هارا
 جانمازا وسته گرهک سن اوتوران ذکر اوخویان
 ناله نای هارا ، کوس ایلله نقاره هارا
 سن گرهک صحبت افندن عالم و اوستاد ایلن
 اهل فسق ایلله دانیشماق هارا ، زنا ر هارا
 اولوم اول حالیوه قربان کی دقدین اسقونی
 شربه الماء هارا ، خنجر خونخوار هارا
 باشیوی کسدی سوسوز نیزه یه منصوب اشتدی
 باش هارا ، آیه قران هارا ، تذکار هارا
 قتلگهده دوشه نیب نعشیوون اوسته زینب
 دقدی بیرجسم هارا ، گول بدنه خار هارا
 باشیوی کوفهده مهمان اقله دی خولی دون
 گول هارا ، مطبخ هارا ، چشم گهربار هارا
 و فردیلر مؤده یزیده کی ، گلیر آل علی
 دقدی ساکت اوتورون ، خوار هارا ، بار هارا
 اهل بیته دیله گلمکدن اوتور ایسته دی طشت
 کسلیلی باش هارا ، طشت طلا کسار هارا
 مهدی منتظری آیری شاعر لرین چوخ یئرده شعر لرین تضمین اقله
 ییب ، خصوصاً حافظه درین ارادتی و اریمیش و ونون شعر لریندن استفاده
 و تضمین ائدیبدیر ، نهجه کی ، آشاغیدا گلیر :
 گفت اسماعیل را بابش خلیل حکم گشته از خداوند جلیسل
 من تورا بادست خود سازم قتیل "ای رخت چون خلدو لعلت سلسبیل
 سلسبیلت کرده جان و دل سبیل"
 گفت کن تعجیل بر آور نیاز اجر صبرت با اله چاره ساز
 لازم از این فیض گردی سرفراز "پای مالنگ است و منزل بس دراز
 دست ما کوتاه و خرما برنخیل"
 گفت ابراهیم جانا وین عجب زحمت ورنجت کشیدم روز و شب

سخت و دشوار است بر من این تعب "سبزه نوشان رخت بر گردد لب

همچو حورانند دور سلسبیل"

ره مده برخانه فیل عاشقی یا بکن بردیده میل عاشقی

یا ابا هستم قتیل عاشقی "یا بکش بر چهره نیل عاشقی

یا فرو بر جامه تقوی به نیل"

"منتظر" این چند بیت لعل وار کرده تضمین تا بماند یادگار

هم قبول افتد به کوی و بزم یار "خافظ از سر پنجه عشق نگار

هنچو مورا فتاده اندر پای مور"

شیخ مهدی اوزون ممروئون جوخونو مسجده و منبرده آلبا ذکری

ایله ن کچیریب ویا غشی اثر لرینی بوبارده خلق اقدیدیر، بورا داییر

"آغلار" ردیفلی قصیده سیندن نجه مصرعلار نظرلردن کچسین :

آغلار

خداوند ا نه عالم دیر گینه ارض و سما آغلار

فلک باشا قارا چکمیش ملک دوتموش عزا آغلار

یا زیب سردفتر لوحه مداد سرخیله کاتیب آغلار

قدر حیران قالیبه مبهوت و مات اولموش قضا

یقتیدیر باء بسم الله نقطه خال هندو تک

کی باء وسین ومیمی تک الف لام ایله ها آغلار

سوروشدوم علتین آغلار گوزیله بیردمی ساکت

قالیب اقدی ا شاره گورگونن طاء ایله ها آغلار

دقدیم بومطلبین رمزین صریحا وثر گیننن توضیح

توکوب قانیاش دقدی یا سینا یله گورهل تی آغلار

دقدیم ووردوش بیخون زلف رنگی چهره ما هـ

دقدی واللیل ایله والشمس ونجم والضحی آغلار

دقدیم رنگ شفقن قان دا ما رباعث نه دیر سو یله ؟

دقدی مشرق دلی، مغرب اولوب ماتمسرا آغلار

دقدیم اهل عزا کیم دیر، کیمه دوتموش نه دیر آدی؟

دقدی بیل مرتضی بابی، آنا خیر النساء آغلار

دقدیم قاتل اونا کیم دیر، دقدی شمرلعین الله

دوتوب خنجر، کسید با شین، بوغا زایله قفا آغلار

دئدییم ییخ "منتظر" بوغمده پایان مطلبی ختم افت

دئدی باخ شیخه ماتم لردوتا رصبح و مسا آغلار

تورکی دیلی خلق دیلی اولماق وخلقین اورهک سوزلرینی گؤزه ل

بیان ائتدیگی ایچون بیرمخصوص صمیمیتی وارکی، آیری دیللرده بو صفت

گؤرونمور و بونا گؤره بوا و رهک لر مفسری اولان دیل احساس و عاطفه شادلیق

و غم و غصه لری گؤسته رمک ایچون چوخ اویغون و دوغارلی (تناسب لی) دیلر .

اما بیزیم روحانی شاعریمیز فارسی دیلینده ده امام حسین علیه السلامه

راجع نیسگیللی سؤز دئییدیر، او جمله دن ؛

آخرای خسرو خوبان سوی میدان رفتی * بیوفائی ز که دیدی که شتابان رفتی

ز چهای قافله سالار فکندی مارا * بیکس ویا روز این دشت و بیا با رفتی

آخرا ز هجر خودای شاه مرا بنهادی * با غم ورنج و الم دست به گریبان رفتی

روز در دیده ما شام سیه گردیده * تا چونور از نظرم ای مهتابان رفتی

چه هوا در سرت افتادشها گافکندی * زینب غمزده را بر کف عدوان رفتی

یاد از غمکده کوفه کن وزینب زار * نزد زهرا چو تودر روضه رضوان رفتی

یاد کن از کف پای من و خار ره شام * چون به گلزار جنان ای گل خندان رفتی

مهدی منتظرین شعرلرینی توپلامیشیک وانشاء اله تفرلیکده ساوه

تورک شاعر لر دیوانلاری ردیفینده اونوندا دیوانی چاپا و عزیز تورک و

فارس اوخوجولارین الیرینه یشتیشه جک مناسب بیلیریک کی، بومقاله

منتظرین بیر تورکی "پیش واقعه" آدلی شعری نین نثجه بیت ییلن صونا

چاتسین .

پیش واقعه

بیلیم نه شور دور گئنه آفاقی یان دیریب

آفاق دن دوشوب یثره توپراقی یان دیریب

توپراق آلیشدی شعله سی ائتدی گویه عروج

گوی لر شراره ایلدی نه طاقی یان دیریب

مشتاق اولون بویانماق حسینین عزا سیدیر

هر دوستدار و تابع و مشتاقی یان دیریب

لوح و قلم شراره چکیب مرش و فرش ایلین

کورسی نشین و دفتر و اوراقی یان دیریب

***

سا وه تورک لری نین یو یوک شاعری

تلیم خان دان :

=====

پرلی - پرلی

قصر استوندن، نظر سالیب باخاندا * گویا کی، شفقدن، شمس و ماه باخار
برقع سین آتاند، بولبول شیدا * غنچه لبلرینه، چکر آه، باخار
آتش عشقیندن، باغسری بریانسم * لاله تک داغلییام، جگری قانسم
خشم اددیب باخاندا، بید لرزانم * سانا سان مجرمه، پادشاه باخار
عطرینه مایلیدیر، اول مشک اذفر * خالارین عطارید، مریخ و قمر
اؤزونه وئرهنده زینت و زیور * گون ائده رحمنونا ایوالله باخار
باخاندا آی کیمی پرلی- پرلی دیر * گویا شبنم دوشوب، غنچه ترلی دیر
جمالی مشرقدن شعله ورلی دیر * گویا کوکبدن هر صبح باخار
عاشیق اولان مشقین بحرینه تومار * یار یاری نین بوسه لبیندن اومار
اؤزگه لر باخاندا "تلیم" گؤزیومار * یار اؤزوباخاندا، سربراه باخار

برقع = روبند، اذفر = خالص، پرلی = پارلاق .

محاورة

"تورکجه - فارسجا معمولی دانیشیقلاار" تألیف :
کتا بیلندن
منظوری خا منسه

تورکجه	فارسجا
تلفونی دانیشیق	مکالمات تلفنی
خواهش ائدیره م بیر عمومی تلفون منه نشان وئرین .	خواهش می کنم تلفن عمومی را بمن نشان بدهید .
عمومی تلفون آشاغی قسمتده دیر . سیزین تلفون دفترچه سی واریزدیر ؟ بو تلفوندا ن نهجه استفاده اتمک اولار ؟	تلفن عمومی در قسمت تحتانی است . شما دفترچه تلفون دارید ؟ از این تلفن چگونه می توان استفاده کرد ؟
اول دسته کی گوتورون ، صونرا بیر ، ایکی قیرانلیق ، پول یئرینه سالمین .	اول گوشی را بردارید ، سپس یک سکه دوریالی ، در محل پول بیندازید .
اگر اطلاعاتی ایستیرسیز ۱۱۸ - نجی نمره نی توتون و ایسته دیگیز نمره نی سوروشون .	اگر اطلاعات را می خواهید شماره ۱۱۸ را بگیرید و شماره ای را که می خواهید بپرسید .
الو ! سیز حسن آقا سیز ؟ بلی ، سیز کیمسیز ؟ دانیشان مهدی .	الو ! شما حسن آقا هستید ؟ بلی شما کی هستید ؟ من مهدی .
من مهدی یم ، اجازه وئرین شفیه خانم ایلن دانیشام .	من مهدی هستم اجازه بدهید با شفیه خانم صحبت کنم .
چوخ یا خشی دسته کی ساغلا یمین . متاسفم ائوده دگیل لر .	خیلی خوب گوشی را نگهدارید . متاسفم در منزل نیستند .
سیزدن خواهش ائدیره م ، بو پیغامی اونا یفتیرین .	از شما خواهش می کنم این پیغام را بایشان برسانید .
ممکندیر دوباره تلفون ائله ییم سیز اشتباه توتوموسوز .	ممکن است مجددا تلفن کنم . شما اشتباه گرفته اید .

فارسی	تورکجه
بهخشید، خواهش می کنم شماره خودتان را تکرار کنید خدا حافظ .	باغیشلایین خواهش ائدیروم ائور شماره زی تکرار ائدین . آلاه آمانیندا .
درباره اعضا خانواده	عائله عضولری حقینده
اعضاء خانواده شما چند نفر است ؟ اعضاء خانواده ما پنج نفر است : پدرم ، مادرم ، خواهر بزرگم ، من و خواهر کوچکم . مادرت کجا کار می کند ؟ مادرم خانه دار است . پدرت چه کار می کند ؟ پدرم در آرتش خدمت می کند . او ، چه درجه دارد ؟ او سرهنگ است . خواهر بزرگت درس می خواند و یا کار می کند ؟ خواهر بزرگم تحصیلاتش را تمام کرده است ، حالا چشم پزشکی است .	سیزین عائله عضولریزنچه نفر دیر ؟ بیزیم عائله عضولریمیز بیش نفر دیر : آتام ، آنام ، بوئوک باجیم ، من و کیچیک باجیم . آنان هاردا ایشله پیر ؟ آنام ائو ایشلرینه باخار . آتان نه چی دیر ؟ آتام اوردودا خدمت ائدیر . اونون درجه سی نه دیر ؟ او ، سرهنگ دیر . بوئوک باجین درس اوخویور و یا ایشله پیر ؟ بوئوک باجیم تحصیلاتینی بیتیریب ، ایندی گوز دوکتوری دیر .

میرزا علی واعظ و یجویه‌ای

ویجویه نام یکی از کوی‌های شهر تبریز است که در محل "ورجی" نامیده می‌شود. ساکنان مبارز این محله دوش‌بدوش مردم سائیر کوی‌های شهر تبریز در نهضت مشروطیت شرکت نموده و شهدای عالی‌قدری تقدیم آزادی کردند. موقعیت این محله طوری قرار گرفته که خیلی از رویدادهای آن زمان در حوالی این کوی اتفاق افتاده‌اند. لذا یکی از اهالی دانشمند این محل به نام حاج محمدباقر ویجویه‌ای که خود نیز جزو مجاهدان بوده آن رخدادها را ثبت کرده و بعدها در کتابی زیر عنوان "بلوی تبریز" به چاپ رسیده که یکی از منابع مورد استفاده دانش‌پژوهان می‌باشد.

از جمله شهدای این محله زنده یادمیرزا علی واعظ معروف به ویجویه‌ای که از سران جانباز جنبش مشروطیت در شهر قهرمان پرور تبریز بود.

شادروان میرزا علی ویجویه‌ای از جمله ناطقینی بود که در نهضت مشروطه خواهی دوش‌دوش سائیر و محافظ‌آزادی‌خواه مثل شیخ سلیم و میرزا حسین واعظ به جبهه مبارزان مردم دوست پیوسته و با نطق و خطابه مبارزه با استبداد داخلی و پیکار بر علیه استعمار خارجی را آغاز کردند. این نیک‌مرد با این که از روز نخست میدانست که در میدان مبارزه قدم گذاشتن ماقبیت خطرناکی دارد با وجود این زندگی خود را به خدمت در راه هم نوع خویش وقف و بی‌باکانه به ارشاد مردم پرداخت.

مستبدین بیشتر از تیرتفنگ مجاهدین، از سخنان ناطقین می‌ترسید و هر هفته‌ای که می‌گذشت برای نابودیشان نقشه جدیدی طرح می‌کردند تا با کشتن آنان زبان مردم را ببندند ولی مجاهدین هیچ‌وقت سخنرانان را تنها نگذاشته و همه وقت برای حفظ آنان پاسداری می‌کردند.

روانشاد میرزا علی واعظ از جمله افراد سرشناس و از رهبران مشروطه خواه تبریز به حساب می‌آمد به همین علت بود موقعی که رحیم خان جلبیانلو به دستور محمد علی شاه به تبریز حمله کرد و تمام محله‌های این شهر به جز محله امیرخیز را وادار به تسلیم نمود بعد از این که نمایندگان مردم شهر پیش رحیم خان رفتند و چند شرط تحمیلی را به آنان ارائه داده از آن جمله یک لیست شامل اسامی سران مشروطه خواه تبریز بود که از نمایندگان خواست این افراد را که ۹۰ نفر بودند تسلیم وی کنند. در بین این اشخاص نام مرحوم میرزا علی واعظ نیز بود که همراه اسامی قهرمانانی مثل علی مسیو، ستارخان، باقرخان، شیخ

محمد خیا بانی و حسین خان باغبان دیده میشد. بودن نام میرزا علی واعظ در بین این بزرگان نشان دهنده اهمیت مقام وی میباشد. ناگفته نماند که مردم تبریز نه تنها با درخواست رحیم خان مخالفت کردند بلکه وی در مقابل پورش قهرمانانه ستارخان سردار ملی تاب مقاومت نیاورده و روبه فرار گذاشت.

برای بهتر شناختن این روحانی از جان گذشته در کتاب "نامه هائی از تبریز" چنین میخوانیم "میرزا علی شهید مرحوم تقریباً" چهل سال داشت و یکی از ناطقین درجه اول تبریز و بلکه یگانه بود. بسیار آدم وطن پرست صحیح با اخلاق، فداکار و مشروطه طلب بود و خیلی بانفوذ و محبوب القلوب در میان مردم بود. مشارالیه پسریکی از علما و مجتهدین بزرگ تبریز بوده و خود نیز از علمای درجه دوم و واعظین بود. ابتدای ایام عمر خود را صرف تحصیلات ملاشی کرده و بعدها واعظ شده بود. از ابتدای ظهور مشروطیت داخل در این کار شده و بسیار مجاهده نمود و در این شش سال گذشته کاری غیر از این نداشت. شب روز در اعتلای کلمه مشروطیت غیور و ساعی بود و در شدت و رخا و آسایش و انقلاب، پایدار و مستقیم بود. در عهد مشروطیت ثانی به وکالت" انجمن بلدیة منتخب و عضو شد. در مشروطه اول به واسطه مجاهدات فداکارانه اش بسیار طرف عداوت شدید مستبدین مانند میرهاشم و حاج میرزا حسن و غیره ما از موسسین اسلامیه مفسده گشته و صدمات بسیار دیده بود. مشارالیه در این دوسه سال اخیر ناطق یگانه تبریز و واعظ مشروطیت بود" (۱)

این شهید بزرگوار از جمله روحانیون روشن بینی بود که استبداد قاجار را بهتر شناخته بود و خوب میدانست که تنه ا ره رها فی خلق از دست درخیم محمد علی شاه روسوفیل مسلح شدن و مبارزه مسلحانه است. وی بنا به تجربه انقلاب پیش نیک دریافته بود که تاریخ ثابت کرده است که دیکتا تورها و خون آشامان ضد خلق به جز زبان زور چیز دیگری نمی فهمند و تنه ا از این راه است که میتوان آنها را از تخت فرعونیشان به زیر کشیده و خلق ستم دیده را از دستشان رهایی بخشید. چون گرگ بنا به طبیعت ذاتیش کارش همیشه دریدن بزه بوده و هیچوقت در قمار موسش پند و اندرز و عجز و التماس جایی نداشته و نخواهد داشت. بدین جهت برخلاف سران آزادی خواه تهران که بعد از صدور فرمان مشروطیت کاملاً تمام شده

مشروطه را گرفته شده می پنداشتند و هیچ لزومی برای مسلح شدن مردم و آماده کردن آنها برای فردانمی دیدند و به همین علت هم بود که محمد علی شاه توانست به آسانی آزادی را در تهران و سایر شهرهای ایران خفه کند، ولی رهبران هوشیار تبریز از جمله میرزا علی واعظ تشخیص داده بودند که هنوز اول کار است و باید برای تحکیم حکومت قانون در برابر استبداد مسلحانه آماده شد. این شهید راه حریت نه تنها مردم را برای مسلح شدن تشویق میکرد بلکه لزوم تهیه اسلحه سرد و گرم را شرعا "مجاز معرفی مینمود. طاهرزاده بهر اذعان در این زمینه در کتاب خود چنین مینویسد " در روزهای انقلاب تبریز هر عمل، عکس العملی تولید میکرد آمدن اکرام السلطان و گرفتاری اسدالله خان و افشاء شدن اسرار توطئه و بیداری های بیوک خان پسر رحیم خان چلهپا نلو تردیدی باقی نگذاشت که نقشه هایی برای برچیدن مشروطیت ایران تهیه شده و قبل از همه میخواهند صدای فدائیان آذربایجان را خاموش کنند. عکس العمل این توطئه ها بیداری رهبران و اقدام های ضروری ترو شدید تر آزادی خواهان گردید، ابتدا فدائیان مخزن اسلحه ارک را تحویل گرفته و مجاهدین و فدائیان محله های شهر تبریز را مسلح کردند. .... پس از تشکیل حزب اجتماعیهون عامیون بنا شد مجاهدین امنیت تبریز را به عهده بگیرند. بنا بر این مسلح شدن آنان ضروری تشخیص داده شد و وعظ هم از قبیل میرزا علی واعظ و یجویه ای و چند تن دیگر در بالای منبرها لزوم تهیه اسلحه گرم و سرد را شرعا "مجاز معرفی کردند و چون پیش بینی کردند که داشتن اسلحه بدون دارا بودن آموزش نظامی کافی نیست، از تاریخ ۱۲ ربیع الثانی ۱۳۲۵ ه. ق مشق نظامی و هدف گیری معمول شد.

بدین نحو در کلیه میدانهای تبریز آموزش نظامی و تیراندازی معمول گردید و بعد از ظهرها جوانان لباس ملی در بر کرده پیکرهای خود را با قطار فشنگ آراسته و مشغول تمرین سپاه گیری گردیدند. این اقدام فواید فراوانی داشت از آن جمله قبل از این که جنگ و نبرد آغاز گردد جوانان ورزیده شده و به تفنگ و فشنگ عادت کرده و زنگ ترس و واهمه از وجود آنان نزودود شده بود، ضمنا " اینان هم که در جامعه با رخت آزادی و مشروطیت شناخته شدند در مقابل اعمال استبداد قرار گرفته و اخلاقا " ملزم به انجام تعهد گردیدند (۱) " .

۱- طاهرزاده بهر اذعان در انقلاب مشروطیت ایران - ص ۱۳۴-۱۳۲

زبان گویای مرحوم میرزا علی واعظ همیشه برای جان مستبدین بود
ووی را مثل سایر سنگویان نهفت سوراخ خود می دیدند لذا همیشه در صد توطئه
بودند که او را حداقل از شهر تبریز دور کنند. در تاریخ مشروطه بارها
اشاره اشاره شده است که حاج میرزا حسن مجتهد و سایر افرادی که باطناً با
مشروطه مخالف بودند بر اثر افشاء گری های میرزا علی واعظ و چند تن دیگر
از ناطقین نمی توانستند توطئه های خود را پیاده کنند لذا با دسیسه های
مختلف در صدد بودند که این سنگویان مردم را از سر راه بردارند و لایسی
خوشبختانه بر اثر پشتیبانی مردم و مجاهدین از آنان این دسایس بی نتیجه
می ماند.

احمد کسروی نیز درباره میرزا علی واعظ و چگونگی شهید شدن آن راد
مرد به دست روس های تزاری در محرم سال ۱۳۳۰ هـ. ق چنین نوشته است :
"آقا میرزا علی واعظ از مردم ویجویه و چنانکه از نامش پیدا است از دسته
واعظان بود. در آن زمان بسیاری از واعظان به قفقاز رفته در آنجا به
واعظی پرداختند ، آقا میرزا علی نیز از اینان بوده ، ولی چون جنبش
مشروطه خواهی برخاست و آنرا از آن به قفقاز رسید و بسیاری از ایرانیان
باز می گشتند و نیز به تبریز بازگشت و به آزادی خواهان پیوسته یکی از
واعظان بنام مشروطه گردید. ما در تاریخ بارها نام او را برده ایم ، مرد
نیک خو و شیوا زبان و غیرتمندی بود و با آن که از پیشروان آزادی به شمار
میرفت به انجمن و اداره ها در نیامده و به همان کار و اعظی خرسندی داشت
و چون کسی را نیایزده و در پیشا مد جنگ روس هم دست نداشته بود از این رو
بیمی به خود راه نداده از شهر بیرون نرفت . امیر حشمت و یارانش به
او نیز پیام فرستاده پیشنهاد همراهی کردند ولی او انگیزه ای برای بیرون
رفتن از شهر نمی پنداشت و آن را نپذیرفت . لیکن چون ثقه الاسلام و دیگران
را گرفتند و اندازه بدخواهی و سخت گیری روسیان دانسته شد او نیز برخود
ترسیده به چاره برخاست ، ولی از شهر بیرون نرفت و پناه بردن به خانه
خویشان و دوستان را روا نشمرد و در آن دل زمستان به باغی در کوی کوچه باغ
پناهید و در یک سرای سرد و تهی در آنجا به نگهداری خود پرداخت و چون کسی
در چنان جایی نهان نماند ، حسین خان فراش باشی جایگاه او را دانسته
و با بستگان خود به سراغ وی آمد و او را دستگیر کرده و با کسان دیگری که
دستگیر کرده بود برای روسیان برد . همان روز روسیان آقا میرزا علی واعظ
با سه تن دیگر حاج صدخیاط - حاجی خان قفقازی و مشهدی شکور خرازی را در

قوم باغی به دارآویختند.

اینان را از چند روز پیش گرفته بودند و ما از سرگذشت ایشان در باغ شمال و چگونگی بازپرسی و دارکشیدن آنان آگاهی درستی نداریم و لسی پیکره‌ای در دست است که سرکردگان روسی هر چهار تن را در پهای دارنگاه داشته اند و در همان جا بازپرسی میکنند و ریسمان‌ها از بالای سر آنان آویزان است. از اینجا پیداست که چه رفتاری با ایشان کرده اند و چگونه دآوری نموده اند (۱).

کتاب "نامه‌هایی از تبریز" که در بالانیزبدان اشاره شده همزمان با آن فجایع به صورت نامه‌هایی از تبریز به لندن فرستاده شده و این جنایات در آن نامه‌ها تشریح شده است. در باره آخرین روزهای زندگانی روانشاد میرزا علی واعظ و وضع اسف‌انگیز بچه‌های صغیرش بعد از شهادت وی از قول یکی از احرار تبریز چنین نوشته شده است:

"در آخرین ملاقاتش با وی در اوایل محرم در اثنای مقاتله روس‌ها مرحوم مشارالیه اظهار نموده بود که حس میکنم که قطعا "مراخواهند کشت و هیچ فکری ندارم جز آن که چون زمال دنیا هیچ چیز ندارم از بابت اولاد صغارم نگرانم و میگویند واقعا "بعد از شهادت مشارالیه، اولاد صغیرش در نهایت فلاکت و استیصال در کوچه‌ها گذاشی و در یوزگی میکنند. سه چهار طفل صغیر یتیم از دختر و پسر دارد، با نهایت معوبت، احرار متواری و مختفی تبریز قریب سی تومان درش ماه توانسته اند به اهل و عیال آن مرحوم برسانند، چه که ملنا "دسگیری از آن‌ها ممکن نیست... میرزا علی مرحوم مسلسلک سیاسی دموکرات داشت" (۲)

این شهید مظلوم که یک عمر صادقانه در راه خدمت به خلق با ایثار و فداکاری کرد و بالاخره جان عزیزش را در راه هدف مقدسش نثار نمود و لسی دست مکافات نگذاشت که قاتلین وی بتوانند بعد از او یک گمراهی زندگی کنند و آه جانگداز کودکان صغیر و یتیم آن مبارز نستوه بالاخره تبدیل به شعله‌های آتشی شد که خرمن هستی آن دژ عظیم را به خاکستر تبدیل کرد.

چندی نگذشت که انقلاب اکتبر طومار هستی تزاران خونخوار روسیه را درهم نوردید و خاندان جبار رومانوف را برای همیشه به زباله‌دان تاریخ افکند و مزدوران سرسپرده آن‌ها در تبریز از جمله حسین خان فراش‌باشی نیز بدست

۱- احمد کسروی - تاریخ هیجده ساله آذربایجان - ص ۳۴۲

۲- ادوارد براون - پیشین - ص ۲۰۱-۲۰۲

مجا هدا ن به کيفرا اعمال خود رسيدند و مصداق اين شعر در مورد همه آنها به واقعيت عيني تبديل شد :

ديدي که خوننا حقير وانه شمع را چندان امان نداد که شب را سحر کنند
کسروی در باره حسين خان فراش باشي و عاقبت بد فرجام او چنين مينويسد
" اين حسين خان فراش باشي ويجويه و حکما وار بوده پس از جنبش مشروطه
به آزادخواهان پيوسته و در جنگ هاشميه هميشه يادرميان ميداشت و دسته
اي زير دست او بودند ، با اين همه چون روسيان چيره شدند در زمان بحال
و جا يگاه ديرين خویش برگشته باز فراش باشي گرديد و نامردانه به جستن
و گرفتن آزادخواهان پرداخت که بيش از ديگران در اين راه ميکوشيد و
بسياري از کساني که روسيان و صمدخان از ويجويه و قره آغاج و آن پيرامون
ها کشتند گرفتارشان با دست اين مي بود و ولي خود او نيز داستان بس شگفتي
دارد و چند سال ديرتر مجا هدا ن او را به کيفرا اين نامردي هايش کشتند .

پس از رفتن روسيان از تبريز که دموکراتيان ندر تبريز نيز بودند شدند
اين حسين خان از شهر گريخته بود و ولي يک شب نهماني با زميگشته و
دموکراتيان آگاه شده و در گورستان گچيل او را کشته و يک پارچه سفيد ي
به روي سينه اش دوخته و به روي آن با خون سه سطر نوشته بودند :

" زنده باد ارواح پاک شهدا "

" زنده باد روح پاک ميرزا علي ويجويه "

" زنده باد روح پاک احمد خان يوزباشي "

و با مداد ان که او را برداشته و در آن نزديکي به خانه کلانتري آورده و به روي
زمين انداخته بودند من نيز به آنجا رفته و آن را ديدم و اين شگفت که
همان خانه از آن حاجي خان بوده و مادر داغديده پيرا و که تا آن زمان
زنده بود بالاي سرگشته حسين خان ايستاده و ميگفت پسر مرا اين يگشتن داد
در اينجا لازم است ضمن گراميداشت خاطر فراموش نشدني زنده ياد ميرزا
علي واعظ و کليه شهداي که در راه آسايش و ترقي بشريت جان عزيزشان را
فدا کرده اند مقاله را با ابياتي از شاعر گرانمايه آقاي حميد سيد نقسوي
(حامد) که با زبان شيرين مادريمان در باره محله ويجويه و شادروان ميرزا
علي واعظ سروده به پايان برسيم :

(ورجي) کوچه سي هاردا قالميسان

آخرا تويمه از قاليرگنده م
ميرزه علي واعظ بويوک اوغلو
دينه واعظ آييلسين گورسون

هرنه باخيرام گورمورم سنسي
هاردا قالميسان ياداسالمني
ادبلي سلام يشتير بيزلردن
گينه آلقا نلار گچيب ديزلردن

تهیه شدن :

ع. منظوری خامنه

مزه‌لی احوالاتلار

دنیزده طوفان ایدی، گمی تهلکه ده ایدی، بیر سرنشین اوبیر سیسینه

دیدی :

— گوره سن بوندان دا بهتر بدبختلیک وار؟

اوبیری جواب وئردی :

— وار مزیم، من آخماق گئری قایتماق بلیطینی دا آلمیشام.

***

پاریس ده قادینلارین آت — آرابا ایله گزمگه چیخمالاری واختیله
چوخ دب ایدی. اقله بونا گوره ده چوخلو فلاکت باش وئریر. خفیلی آدام
آرابا آلتدا قالیب ازیلیردی. آتلار باش گؤتوروب بوتون کوچه لر
بوو چا پیردی. بوندان ناراحات اولان گرال، شهر بلدییه اداره سی نین
رئیس نی چاغیریب، نجه اولور — اولسون، بو بی آبی رچیلیفا صون
وئرمگی امر ائدیر. بلدییه رئیس چوخ فکیرله شندن صونرا بئله بیر
اعلان یازد. یردی :

"آت آراباسی سوره ن قادینلارین یاشی اوتوزدان یوخاری اولمالی
دیر". بو اعلاندان صونرا کوچه لرده داها آت آراباسی گوروئمده دی.

***

خانیم تزه قوللوقچوسونو چاغیریب دئدی :

— داها بونا دؤزمک اولماز، بسدیر، سنین بیشیردیگین خوره ک لیری
اریم یئمیر، دئییر : بوزباش گاه شور اولور، گاه شیت، کابابی همیشه
یاندیریرسان، پولو همیشه هیسایی وئریر.

قوللوقچو سویوق قانلیلیقلا جواب وئردی :

— دوغرودان دا دؤزمک اولماز همیشه خوره ک لرده نقصان آختاران بئله
کیشی دن چوخدان بوشانیب جانی غیزی اونون الیندن خلاص ائتمه لیدنیز.

***

ایتالیالی بیر کیشی انگلیس سیاحینا دئییردی :

— بیزیم شهر یئر اوزونون جنتی دیر، بورا دا انسان اولمور.

— بس بوگون گؤردوم بیر اولو آپاریردیلار.

— او، آخیرینجی تابوت قایران ایدی، آجیندان اولوب.

دنیز = دریا، سرنشین = مسافر، گئری قایتماق = برگشتن، گرال = حاکم

سوزلوك

پارا = پول	ساجاق لاری = تل ، بايراق
هپ = هامی	سایریشان = اهتزازکننده
دوشونجه = فکر	تارلا = مزرعه ، زمی
ره توریک = بلاغت	توکنمز = تمام اولماز
ئوزم = قالب	قارتال = عقاب
هامار = هموار	گولومسهین = تبسم ائدن
پلات فورم = سقف ، سویه	سوسمایین = ساکت اولمایین
باش کند = پایتخت	قولون کورپه آت بالاسی = کره اسب
اوروش = چراگاه	تامسیناراق = غبطه کردن
چیلدیرایان = پارلایان	اوتکم سوز = گذرا
چالین = چارپاز - پارالی	اوروش = چراگاه
سیدقاییرلار = یالواریرلار	چالین = چارپاز ، درهم
ره توریک = علم بلاغت	کیرلی = گشیف
	پۇرشودمک = پژمرده کردن
	صیرغا = گوشواره
	شلاله = آبشار
	قامارلانماق = هوسه گلیمک
	ماراقلی = جالب
	بهادر = قهرمان
	کسکین = قاطع
	اتنه قوشلاری = شب پره
	خنجیم - خنجیم = سس، صدا
	قاندال = پایند ، کنده
	هالای ووروب = رقص کنان
	کارانداس = مداد
	هایقیرماق = فریاد اتمک
	هاچا دیللی = دوشاخه
	آنماق = یاد اتمک
	دویماق = احساس اتمک
	ساییرشان = آهیب سوووشان

صدر اسلام

شهامت دینی غیرت، دینی آنجاق موسومانلیق (مسلمانلیق) دیر
 حقیقی موسلومانلیق ان بیوک بیر قهرمانلیق دیر
 جانت مسکنت دنیا داصیغمار روح اسلاما
 کتاب الاهی اشهاد ایله دیم گوردوم یا دعواما
 گوروورسون حس ائدرسین وارسا وجدانیلا ایمانین
 نه مدھش بیرحماسست چارپیورکوکسونده قرانین
 او وجدان هاردادیر، لاکن او ایمان کیم ده وار هیهات!
 اولموش من ده بیلیم چوق قارائلیق شمیدی حسییات
 او ایماندان ولوچوق آز نصیب اولسایدی ملت ده
 بو اوج یوز اللی ملیون خلقی گؤرمزدین بوذلت ده
 اوایمان اتحاد ایستردی بیزدن وحدت ایستردی
 ناصل بنیان مرصوص^۱ اولمامیز لازمسا گوستردی
 پکی!^۲ بیزلر نه ائتدیک؟ قول - قول اولقدوق تار ومار اولدوق
 نهایت بیردنی صدمه ایله دوشدوک خاکسار اولدوق!
 او ایمان قوت احضار یله امراتمیشدی لاکن بیز
 توکلنا دیب یاتدیق داقالدیق بویله ان عاجز
 او ایمان فرض قطعی دیر دیور تحصیل عرفانین
 نه جاهل قومی ییز ییز مسلمانلار شمیدی دنیانین!
 او ایمان حسن خلقون ان بیوک حامیسی اولموشکن
 نه میز واردیر فضائل دن نه میز اسکیک رذائل دن؟
 دئمک اسلامین آنجاق نامی قالمیش موسلومانلاردا
 بو اوزدن میش دئمک خسران ملی صون زامانلاردا
 گم چیمنه مک ایستر سه لر سیلاب ایاما
 رجوع ائتسینلر آرتیق مسلمانلار صدر اسلاما.
 ورون یادی نورانور و بی پایان شهامت دیر
 مفاخر اونلارین تاریخی دیر امت او امت دیر.
 رسولمانلیق ان بیوک بیر قهرمانلیق دیر
 دئمیشدیم ایشته دعوام اونلارین حقندا صادق دیر.